

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΤΥΧΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΙΟ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΑΜΑΛΙΑ ΝΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΕΜ: 2185

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2024

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Βυζαντινή Μουσική, αποτέλεσε σημείο αναφοράς στη ζωή μου. Η πρώτη μου επαφή με τη μουσική γενικότερα, ήρθε από νωρίς στην ηλικία των 7 ετών, με την κιθάρα του πατέρα μου και το πιάνο στο σπίτι του θείου μου. Στο ωδείο και πηγαίνοντας στο Μουσικό Γυμνάσιο και Λύκειο, όπου συνειδητοποίησα ότι μπορώ να ζω με τη μουσική σε καθημερινή βάση, ήρθα σε επαφή με τη βυζαντινή μουσική πρακτικά, που μέχρι τότε γνώριζα μονάχα στην λειτουργία, που πήγαινα με τη γιαγιά μου τις Κυριακές. Στο σχολείο γνώρισα ανθρώπους που καθόρισαν την πορεία μου στη μουσική. Ο δάσκαλος της βυζαντινής μουσικής με βοήθησε να ανακαλύψω αυτή την τέχνη, που αποτέλεσε καταφύγιο για μένα. Κατάφερα μέσω των μαθημάτων της βυζαντινής μουσικής να μαθαίνω τη Ψαλτική τέχνη, να εξελίσσομαι μέσα από αυτήν και ταυτόχρονα να ηρεμώ τη ψυχή και το νου.

Έτσι, ήρθε και η ώρα όπου εισήλθα στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών ΑΠΘ, που με το πλήθος των ποικίλων μαθημάτων που υπάρχουν στο τμήμα και τους αξιόλογους καθηγητές, διεύρυνα τους ορίζοντες μου. Καθοριστικό ρόλο μέσα στο τμήμα, ήταν τα μαθήματα Βυζαντινής μουσικής, της Παλαιογραφίας, και συνάμα της παραδοσιακής μουσικής, τα οποία παρακολούθησα τόσο στα μαθήματα της κας Αλεξάνδρου, του κ. Γιαννόπουλου, του κ. Σπανουδάκη και τέλος της κας Κατσανεβάκης, μέσω των οποίων ήρθα σε επαφή, τόσο βιωματικά όσο και επιστημονικά, με τους διάφορους τρόπους διδασκαλίας της βυζαντινής μουσικής και με βασικά εγχειρίδια της διδακτικής μουσικής ανά τους αιώνες. Επιπρόσθετα, γνώρισα την επιτόπια έρευνα, τους τρόπους μελέτης και ανάλυσης της μουσικοποιητικής δομής κομματιών και τη μεταγραφή αυτών σε ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία. Συνειδητοποίησα πόσο σημαντική αποτελεί η διδασκαλία αυτής της μουσικής στα παιδιά, ήδη από νεαρή ηλικία και μπήκα στη διαδικασία να δημιουργήσω υλικό κατάλληλο για μελλοντική διδασκαλία. Η αφορμή της ενασχόλησής μου με το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας, που πραγματεύεται τις όψεις της Βυζαντινής μουσικής στον Όλυμπο, προέκυψε εξαιτίας της αγάπης μου για τη Βυζαντινή Μουσική, το ενδιαφέρον μου για την επιτόπια έρευνα και τα μουσικά χειρόγραφα. Σημαντικό γεγονός αποτέλεσε η σχέση μου τον Όλυμπο, το Λιτόχωρο και ιδιαίτερα με το Μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, όπου από μικρή ηλικία επισκέπτομαι, τόσο για τις λειτουργίες, τις αγρυπνίες και τις ομιλίες του Γέροντα, όσο και το ότι αποτελεί συνάμα ένα μέρος γαλήνης και ηρεμίας

για εμένα. Όλα αυτά αποτέλεσαν τον κύριο πυρήνα για να καταλήξω στην εκπόνηση αυτής της εργασίας, μέσω της οποίας μου δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσω εξάισιους πατέρες, γέροντες, μοναχές και άλλους ανθρώπους και για αυτό πραγματικά είμαι ευγνώμων.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο για την οργάνωση και την περάτωση της εργασίας αυτής. Οφείλω θερμές ευχαριστίες στην καθηγήτρια και επιβλέπουσα της εργασίας αυτής, κα. Μαρία Αλεξάνδρου, για τις πολύτιμες συμβουλές και την αγάπη της καθ' όλη την διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Ήταν αυτή που με παρότρυνε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα, με στήριξε και με βοήθησε μέχρι τέλους. Ευχαριστώ θερμά και τον κ. Εμμανουήλ Γιαννόπουλο, για την άμεση στήριξη του και την καταλυτική βοήθεια που μου προσέφερε κατά την διάρκεια της εργασίας. Τέλος, ευχαριστώ πολύ τον κ. Δημοσθένη Σπανουδάκη, που από την πρώτη στιγμή στάθηκε δίπλα μου και με παρότρυνε να συνεχίσω με αγάπη και ενθουσιασμό την περάτωση αυτής της εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά το Μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και το Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας Σπαρμού Ολύμπου. Πιο συγκεκριμένα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Ηγούμενο της πρώτης Ιεράς Μονής, Γέροντα Μάξιμο και τον πατέρα Βασίλειο της Ιεράς Μονής του Σπαρμού, για την άμεση ανταπόκριση και την προθυμία τους, κατά την διάρκεια των συνεντεύξεων μας, την επικοινωνία που είχαμε και συνάμα τη χαρά τους να μου γνωρίσουν πτυχές αυτών των δύο Μοναστηριών του Ολύμπου. Ιδιαίτερη εκτίμηση και θερμές ευχαριστίες οφείλω στον πατέρα Καλλίνικο της Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, για την άμεση στήριξη του και τη χαρά του να με βοηθήσει με κάθε δυνατό τρόπο.

Τέλος, δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω την οικογένεια μου, για την αμέριστη συμπαράσταση, την υπομονή καθ' όλη την διάρκεια των πέντε ετών των σπουδών μου, τη χαρά και την αγάπη τους, που αποτέλεσαν πολύ σημαντικούς παράγοντες για τη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	2
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΜΕΡΟΣ Α΄	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	11
Τα Μοναστήρια του Ολύμπου	11
1.1 <i>Ολύμπος</i>	11
1.2 <i>Οι Ιερές Μονές του Ολύμπου</i>	13
1.3 <i>Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω</i>	20
1.4 <i>Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου</i>	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	29
Άγιος Διονύσιος ο εν Ολύμπω – Αγία Τριάδα	29
2.1 <i>Βίος του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω του θαυματουργού</i>	29
2.2 <i>Συζητώντας με τον Ηγούμενο Γέροντα Μάξιμο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω για το Μοναστήρι</i>	34
2.3 <i>Η θέση της Ψαλτικής τέχνης στη μοναστική ζωή σύμφωνα με τον Γέροντα Μάξιμο</i>	40
2.4 <i>Η Αγία Τριάδα (Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα)</i>	44
2.5 <i>Συζητώντας με τον πατέρα Βασίλειο της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού του Ολύμπου για το Μοναστήρι</i>	46
2.6 <i>Η θέση της Ψαλτικής τέχνης στη μοναστική ζωή σύμφωνα με τον πατέρα Βασίλειο</i>	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	54
Μελετώντας ένα ακαταλογογράφητο Στιχηράριο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω	54
3.1 <i>Παρουσίαση του ακαταλογογράφητου Στιχηραρίου – 18^{ος}</i>	55
3.2 <i>Γερμανός ο Κρητικός</i>	57
3.3 <i>Η εποχή του νέου Καλλωπισμού (1650 – 1720)</i>	59
3.4 <i>Δομή της Ακολουθίας εις τιμήν του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω</i>	60
ΜΕΡΟΣ Β΄	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	67
Το Στιχηράριο Ολ.Διον. της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω	67
<i>Η Ιερά Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω</i>	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	92
Παλαιογραφική μελέτη	92
Αναλύσεις των επιλεγμένων τροπάρων και σχόλια	92

5.1 Προλεγόμενα.....	92
5.1.1 Η κλίμακα των τροπαρίων του β, πλ. β' και νενανώ, από την παλιά της θεωρητική βάση (Βου)93	
5.1.2 Ορισμοί.....	95
5.1.3 Μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση του εφαρμοσμένου μέρους της παρούσης εργασίας.....	99
5.2 Στιχηρό: «Όσιε Πάτερ Διονύσιε», Ήχος πλ.β' νενανώ.....	101
5.2.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης	101
5.2.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης	101
5.2.3 Σχόλια.....	109
5.3 Στιχηρό: «Όσιε Πάτερ Διονύσιε, έκ βρέφους», Ήχος β'.....	111
5.3.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης	111
5.3.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης.....	111
5.3.3 Σχόλια.....	117
5.4 Στιχηρό: «Τήν τῶν παρθένων», Ήχος πλ. β'.....	119
5.4.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης	119
5.4.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης.....	119
5.4.3 Σχόλια.....	126
5.5 Στιχηρό: «Θεῖος ἔρω», Ήχος β'.....	128
5.5.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης	128
5.5.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης.....	128
5.5.3 Σχόλια.....	134
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	136
Γενικά Συμπεράσματα.....	136
Βιβλιογραφία.....	139
Παράρτημα Ι.....	143
Ερωτηματολόγιο	143
Απομαγνητοφώνηση συνέντευξης με τον Γέροντα Μάξιμο Ηγούμενο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.....	146
Απομαγνητοφώνηση συνέντευξης με τον πατέρα Βασίλειο της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου	154
Παράρτημα ΙΙ.....	162
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	171
ABSTRACT.....	172

ΛΙΣΤΑ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΩΝ

Ήχοι Βυζαντινής Μουσικής

α΄	Πρώτος
β΄	Δεύτερος
γ΄	Τρίτος
δ΄	Τέταρτος
πλ. α΄	Πλάγιος του πρώτου
πλ. β΄	Πλάγιος του δευτέρου
βαρ.	Βαρύς
πλ. δ΄	Πλάγιος του τετάρτου

Λέξεις – Ονομασίες

Αγ.	Άγιος, Αγία
αι.	αιώνας
αρ.	αριθμός
Α.Π.Θ.	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
βλ.	βλέπε
εκδ.	έκδοση / εκδόσεις
Ι.Μ.	Ιερά Μονή
κ.	κώλον-α (όταν συνοδεύεται από αριθμό), κύριος (όταν συνοδεύεται από όνομα)
κα.	κυρία
κ.ά.	και άλλος-η-ο-οι-ες-α
κεφ.	κεφάλαιο
κτλ.	και τα λοιπά
ΜτΧΕ	Μεγάλη Του Χριστού Εκκλησία
ό.π.	όπου παραπάνω
Ολ.Διον.	(Όλυμπος Διονυσίου) Στιχηράριο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω
π.	πατέρας
παρ.	παρακάλεσμα
π.χ.	παραδείγματος χάριν
πλ.	πλάγιος

σ. / σσ.	σελίδα / σελίδες
συλλ.	συλλαβές
τ.	τόμος
τχ.	τεύχος
φ. / φφ.	φύλλο / φύλλα
χ.ε.	χωρίς εκδότη
χ.χ.	χωρίς χρόνο
χ.τ.	χωρίς τόπο
χρ. πρ.	χρόνος πρώτος / χρόνοι πρώτοι
χφο / χφα	χειρόγραφο / χειρόγραφα
r	recto
v	verso

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη εργασία μελετά όψεις της Βυζαντινής Μουσικής σε κάποιες Ιερές Μονές του Ολύμπου, και πιο συγκεκριμένα την Ψαλτική παράδοση που καλλιεργήθηκε στο Μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και το Μοναστήρι της Αγίας Τριάδος του Σπαρμού, τα οποία παρουσιάζονται από τον Ηγούμενο της πρώτης Μονής, τον Γέροντα Μάξιμο και τον πατέρα Βασίλειο στη Μονή του Σπαρμού. Ο τομέας της εθνομουσικολογίας είναι αυτός στον οποίο ανήκει η παρούσα εργασία.

Σκοπός μου μέσω της παρούσας εργασίας, είναι η καταγραφή της βυζαντινής παράδοσης, και ειδικότερα της θέσης της Ψαλτικής τέχνης στα προαναφερόμενα Μοναστήρια, όπου μέσα από την επιτόπια έρευνα κατάφερα να συλλέξω, και συνάμα να γνωρίσω μουσικά χειρόγραφα του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα και να μελετήσω ένα από αυτά. Πληροφορητές της εργασίας ήταν ο Ηγούμενος Γέροντας Μάξιμος, ο πατέρας Βασίλειος και ο πατέρας Καλλίνικος. Οι δυο πρώτοι μου παραχώρησαν συνεντεύξεις.

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη. Το πρώτος μέρος έχει τρία κεφάλαια και το δεύτερο δύο. Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται σύντομη αναφορά ιστορικών στοιχείων για τον Όλυμπο. Παρουσιάζονται ιστορικά στοιχεία και βασικές πληροφορίες για τέσσερα Μοναστήρια του όρους. Το κεφάλαιο κλείνει εστιάζοντας στην Ιερά Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και στην Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο**, γίνεται αναφορά στον βίο του Αγίου Διονυσίου του Ολύμπου και σημειώνονται μερικά στοιχεία του Μοναστηριού τα οποία προκύπτουν μέσα από τη συνέντευξη με τον Ηγούμενο της Ιεράς Μονής. Ακολουθεί μία περίληψη για τη θέση της Ψαλτικής Τέχνης στην καθημερινότητα των μοναχών, σύμφωνα με τα λόγια του Γέροντα Μάξιμου. Εν συνεχεία, προσεγγίζεται το μυστήριο της Αγίας Τριάδος, στην οποία είναι αφιερωμένη τόσο το Μοναστήρι του Σπαρμού (με αναλυτικές πληροφορίες για το Μοναστήρι βάσει της συνέντευξης με τον πατέρα Βασίλειο), όσο και το παλαιό Μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Ακολουθούν στοιχεία για το ρόλο της Ψαλτικής Τέχνης από τον πατέρα Βασίλειο.

Στο **τρίτο κεφάλαιο**, γίνεται μία πρώτη προσέγγιση και μελέτη ενός Στιχηραρίου του 18^{ου} αιώνα, το οποίο βρίσκεται στην Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Συγκεκριμένα, πραγματοποιείται μία γενική περιγραφή του Στιχηραρίου, αναφέροντας

διαστάσεις, αριθμό φύλλων κτλ. Ακολουθούν μερικά εργοβιογραφικά στοιχεία του γραφέα του χφου, του Γερμανού του Κρητικού, χαρακτηριστικά της εποχής του χφου και κλείνοντας παρατίθεται η δομή της ακολουθίας εις τιμή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

Έπειτα από το πρώτο ιστορικό μέρος της εργασίας, ακολουθεί το δεύτερο μέρος στο οποίο πραγματοποιείται μουσικολογική και παλαιογραφική προσέγγιση. Στο **τέταρτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται τα φύλλα του χφου που περιλαμβάνουν την ακολουθία του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και τα επιλεγμένα προς ανάλυση στιχηρά, τα οποία επισημαίνονται στην εκάστοτε λεζάντα. Το **πέμπτο κεφάλαιο** αρχικά ενσωματώνει προλεγόμενες πληροφορίες για την παλαιογραφική μελέτη, την κλίμακα της οικογένειας του δευτέρου ήχου, ορολογίες για την καλύτερη κατατόπιση του αναγνώστη στο εφαρμοσμένο μέρος και στοιχεία για τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση του εφαρμοσμένου μέρους της εργασίας. Ακολουθούν οι πολυπρισματικοί πίνακες και τα συμπερασματικά σχόλια για κάθε τροπάριο.

Στον **Τόμο Β'** υπάρχουν οι μεταγραφές των παραπάνω στιχηρών. Επιλέχθηκε οι μεταγραφές να βρίσκονται σε ξεχωριστό τόμο, ώστε να είναι ευκολότερη η μελέτη τους παράλληλα με τα φύλλα χειρογράφου, τους πολυπρισματικούς και τα σχόλια.

Κλείνοντας, η εργασία ολοκληρώνεται με το **έκτο κεφάλαιο**, το οποίο περιλαμβάνει τα γενικά συμπεράσματα, τη βιβλιογραφία και το παράρτημα (I και II) με τις απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και το φωτογραφικό υλικό.

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Τα Μοναστήρια του Ολύμπου

1.1 Όλυμπος

Το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας φημισμένο παγκοσμίως ως η έδρα των δώδεκα θεών είναι το βουνό Όλυμπος. Ο Όλυμπος¹ ή αλλιώς Έλυμπος, σύμφωνα με την ονομασία που δίνουν οι άνθρωποι που κατοικούν τριγύρω, αποτελεί, χάρη στη γεωγραφική του θέση, το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και το αξιοσημείωτο υψόμετρο του, «ένα παγκόσμιο μνημείο της φύσης»² και συνάμα «το σημαντικότερο σημείο από στρατηγική άποψη για την προάσπιση της υπόλοιπης Ελλάδας».³ Η τοποθεσία του σημειώνεται στα όρια της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, «στη μέση της ελληνικής γης»,⁴ και το βουνό είναι χωρισμένο σε δύο τμήματα, τον πάνω και τον κάτω Όλυμπο. Το Πάνθεο - Μύτικας με ύψος 2.917,2 μ. αποτελεί την πιο ψηλή κορυφή του ελληνικού βουνού, ενώ αξιοθαύμαστα αποτελούν τα σπήλαια, τα σχίσματα, οι δολίνες και ο Ενιπέας ποταμός, ο οποίος αποτελεί το μοναδικό ρέμα του βουνού με διαρκής ροή.⁵

Ο Όλυμπος είναι γνωστός ως το βουνό των δώδεκα θεών και η ιστορία του ξεκινάει από το 480 π.Χ. , με το πέρασμα του Πέρση στρατηγού Ξέρξη και την απειλή του να κατακτήσει τα ελληνικά εδάφη. Τα στενά του βουνού συνεχίζουν να κατέχουν σημαντικό ρόλο, στους βυζαντινούς χρόνους, στην προεπαναστατική περίοδο, την επαναστατημένη Ελληνική χώρα, στον Μακεδονικό Αγώνα, στους Βαλκανικούς πολέμους έως και τα χρόνια της κατοχής, όπου ο Όλυμπος αποτελούσε κρησφύγετο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί η οργάνωση των πρώτων ορειβατικών σωματείων το 1927 και η κατάκτηση όλων των βουνοκορφών του Ολύμπου, στις οποίες χτίστηκαν και τα καταφύγια, με το πρώτο να δημιουργείται το έτος 1931.⁶ Η ελληνική ιστορία και

¹ «Η λέξη Όλυμπος παράγεται από την ενάριθμη μορφή “Ο Λευκός” με μια σειρά μετασχηματισμών», για περισσότερα βλ. Κοσμάς Μαρκάτος, «Ζευς ο Ολυμπικός» (Σε *Ο Όλυμπος στους αιώνες: Ανακοινώσεις Ε' και ΣΤ' συνεδρίων. Ελασσόνα 1990 και 1993*, Ελασσόνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, 1994), σσ. 75-76.

² *Όλυμπος: Ιστορία και Οικολογία* (Ελασσόνα: 1^ο Τ.Ε.Ε. Ελασσόνας κ.ά., 2000), σ. 11.

³ *Ο.π.*, σ. 7.

⁴ *Ο.π.*, σ. 11.

⁵ *Ο.π.*, σ. 16.

⁶ Ιωάννης Αδάμος, *Ο Όλυμπος δια μέσου των αιώνων: Διάλεξις του κ. Ιωάννου Αθ. Αδάμου* (Ελασσόνα: Η Μικρά της Ελασσόνας, 1973), σ. 18.

1.2 Οι Ιερές Μονές του Ολύμπου

Ο Όλυμπος, βουνό με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος, συνδέεται με την αρχαία ελληνική μυθολογία, τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, αλλά αποτελεί αναμφισβήτητα και έναν τόπο όπου αναπτύχθηκε σημαντικά και καλλιεργείται μέχρι και σήμερα η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση. Ιδιαίτερα κατά την διάρκεια του Μακεδονικού αγώνα, οι Ιερές Μονές που βρίσκονταν πάνω στο βουνό διετέλεσαν σημαντικό ρόλο, λειτουργώντας ως μέσα διαβιβάσεων και οδηγιών και κρύβοντας εκεί πολεμοφόδια και τρόφιμα.⁸ Τα Μοναστήρια του Ολύμπου υπήρξαν ανά περίοδο, χώροι καταφυγής και παρηγοριάς για τους κατοίκους της γύρω περιοχής. Ο μοναχισμός άνθισε στην ευρύτερη περιοχή και ένα πλήθος μοναστηριών που ιδρύθηκαν εκεί αιώνες πριν λειτουργούν έως σήμερα.

Οι κυριότερες Μονές του Ολύμπου⁹ είναι η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου και Τσιμπίνου, η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω (παλαιά Μονή), η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω - Μετόχιο Σκάλας (νέα Μονή), η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας των Κανάλων Ολύμπου και η Ιερά Μονή Παναγίας της Ολυμπιτώτισσας.

Εικόνα 3. Το Παλαιό Μοναστήρι του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
Πηγή: <https://www.dion-olympos.gr/ιερα-μονη-αγιου-διονυσιου/> (7/5/2024).

⁸ Όλυμπος: Ιστορία, σ. 33.

⁹ Πηγή: <https://www.olimpos.eu/olimpos/religion/> (3/4/2024).

Παρακάτω ακολουθούν λίγα λόγια για τις δύο τελευταίες Ιερές Μονές και στη συνέχεια γίνεται εκτενής παρουσίαση της Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και της Ι.Μ. Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, στις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις και η επιτόπια έρευνα.

Ιερά Μονή Παναγίας της Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας

Το Μοναστήρι της Παναγίας της Ολυμπιώτισσας αποτελεί ένα από τα παλαιότερα μοναστηριακά συγκροτήματα της Θεσσαλίας¹⁰ και θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά βυζαντινά μνημεία του νομού.¹¹ Η ακριβής ημερομηνία ιδρύσεως της Μονής δεν είναι γνωστή, ωστόσο σύμφωνα με μία παράδοση καταγεγραμμένη στον κώδικα 220 της Ι.Μ., σημειώνεται ως περίοδος ιδρύσεως ο 5^{ος} αιώνας μ.Χ.¹² Το «σιγίλλιο» γράμμα του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωάννη του ΙΔ΄ το 1342, αποτελεί μία από τις παλαιότερες πληροφορίες και φανερώνει ότι το 1342 μ.Χ. η Ι.Μ. βρισκόταν σε λειτουργία

Εικόνα 4. Η είσοδος της Ιεράς Μονής Παναγίας της Ολυμπιώτισσας. Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

φέροντας το όνομα της Παναγίας.¹³ Η παλαιότερη ωστόσο έγγραφη μαρτυρία της Μονής είναι το «Χρυσόβουλο» του 1336, του βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρόνικου

¹⁰ Ευάγγελος Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα* (Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 1967), σ. 3.

¹¹ Μ. Χατζηγιάννης, «Η Αρχιτεκτονική του Καθολικού της Ι.Μ. Παναγίας Ολυμπιώτισσας» (Σε *Ο Όλυμπος στους αιώνες*), σ. 209.

¹² Κωνσταντίνος Λάζαρης, *Ιερά Μονή Παναγίας Ολυμπιώτισσας* (Ελασσόνα: Ιερά Μονή Παναγίας Ολυμπιώτισσας, 2000), σ. 13.

¹³ *Ο.π.*, σσ. 13-14.

Γ' Παλαιολόγου¹⁴, όπου καταγράφεται ότι το Μοναστήρι είναι αφιερωμένο στην Υπεραγία Θεοτόκο και κατοχυρώνει τα περιουσιακά στοιχεία του ναού.¹⁵ Ολοκληρώνοντας το θέμα της ίδρυσης, μία επιγραφή και χρονολογία που υπάρχει χαραγμένη σε ένα από τα ξυλόγλυπτα του Μοναστηριού στην παλαιά δυτική θύρα, κατατάσσει το Καθολικό της Μονής σε παλαιότερη εποχή χρονολογώντας το στα 1296-1300, χωρίς να αναγράφεται ούτε το έτος ίδρυσης της Μονής ούτε το χτίσιμο του καθολικού, αλλά μονάχα το έτος ανακαινίσεως, υποδηλώνοντας ότι ο ναός προϋπήρχε.¹⁶ Ως κτήτορες της Ι.Μ αναφέρονται οι βυζαντινοί αυτοκράτορες Κωνσταντίνος και Θεόδωρος, διοικητές της Θεσσαλίας κατά την περίοδο 1289-1303.¹⁷

Το μοναστήρι είναι χτισμένο, στους πρόποδες του κάτω Ολύμπου της Θεσσαλίας, σε λόφο βορειοδυτικά της επαρχίας Ελασσόνας, σε απόσταση δεκαπέντε λεπτών από το κέντρο της κωμόπολης.¹⁸ Η Ιερά Μονή, αφιερωμένη στην Μητέρα όλων, αποτελεί «ένα από τα πιο σημαντικά ιερά σύμβολα της Θεσσαλίας, σύμβολο της αιώνιας αλήθειας και ταυτόχρονα της ενότητας και αδιάσπαστης συνέχειας του αρχαία και νέου Ελληνισμού».¹⁹ Η ονομασία του Μοναστηριού αποδίδεται στην εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου, η οποία σύμφωνα με την παράδοση μεταφέρθηκε, από μία παλιά εγκαταλελειμμένη Μονή της Καρυάς στους πρόποδες Ολύμπου,²⁰ στη σημερινή Μονή της Ελασσόνας, όπως μας επιβεβαίωσε και ο Ηγούμενος Γέροντας Μάξιμος της Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, μιλώντας για τις Ι.Μ. του βουνού. Μετονομάστηκε Ολυμπιώτισσα, όντας προερχόμενη από τον Όλυμπο,²¹ και είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η λαϊκή παράδοση βασισμένη σε έναν θρύλο στηρίζει ότι εικόνα της Παναγίας ξεκίνησε για να έρθει στο Μοναστήρι της Ελασσόνας με θαυματουργικό τρόπο.²²

Σύμφωνα με πηγές το Μοναστήρι της Ολυμπιώτισσας πρώτα ήταν αφιερωμένο στη Μεταμόρφωση του Κυρίου και ύστερα μετονομάστηκε σε άγνωστο χρόνο.²³ Μάλιστα έως και τον 18^ο αιώνα, η ονομασία της Μεταμορφώσεως εναλλασσόταν με την

¹⁴ Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα*, σ. 29.

¹⁵ Λάζαρης, *Ιερά Μονή Παναγίας*, σ. 14.

¹⁶ *Ο. π.*, σ. 14.

¹⁷ *Ο. π.*, σ. 15.

¹⁸ Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα*, σ. 7.

¹⁹ Λάζαρης, *Ιερά Μονή Παναγίας*, σσ. 11-12.

²⁰ *Ο. π.*, σ. 16.

²¹ *Ο. π.*, σ. 21.

²² Για περισσότερες πληροφορίες για το θρύλο της εικόνας της Θεοτόκου βλ. Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα*, σσ. 32-33.

²³ Σκουβαράς, *Ολυμπιώτισσα*, σ. 29.

ονομασία της Ολυμπιώτισσης και εορτάζονταν παράλληλα τον μήνα Αύγουστο.²⁴ Μία θέση υποστηρίζει ότι το σημερινό Καθολικό της Ι.Μ. αφιερωμένο στην Κοίμηση της Παναγίας, πιθανώς χτίστηκε πάνω στον προηγούμενο ναό που ήταν αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση του Σωτήρα.²⁵

Η Μονή της Ολυμπιώτισσας αποτελεί «στο σύνολο της ένα μουσείο»²⁶ Η θαυματουργή και ιερά εικόνα της Υπεραγίας Θεοτόκου, στην οποία οφείλεται και το όνομα του Μοναστηριού, το Καθολικό της που ανάγεται στα τέλη του 13^{ου} αι.,²⁷ η πλούσια μοναστηριακή βιβλιοθήκη, με πλήθος χειρόγραφων κωδίκων, έντυπων βιβλίων και σπάνιων εκδόσεων, τα ξυλόγλυπτα κειμήλια, και τέλος τα ιερά λείψανα των Αγίων της Μονής, προκαλούν τον θαυμασμό των προσκυνητών από όλο τον κόσμο και ακτινοβολούν την ελπίδα και την ικεσία της Παναγίας της Μητέρας όλων, αναδεικνύοντας την Ιερά Μονή της Ολυμπιώτισσας, σε καταφύγιο αναπαύσεως και πνευματικής καλλιέργειας των πιστών.

Εικόνα 5. Η πύλη της Ιεράς Μονής Παναγίας της Ολυμπιώτισσας (Εσωτερικά).
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 6. Το Καθολικό της Ιεράς Μονής Παναγίας της Ολυμπιώτισσας.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

²⁴ Λάζαρης, *Ιερά Μονή Παναγίας*, σ. 15.

²⁵ *Ο. π.*, σσ. 15-16.

²⁶ *Ο. π.*, σ. 41.

²⁷ *Ο. π.*, σ. 23.

Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας των Κανάλων Ολύμπου

Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας των Κανάλων, βρίσκεται στις παρυφές της ανατολικής πλευράς του βουνού Ολύμπου, σε απόσταση οκτώ χιλιομέτρων από τον οικισμό, σε μία κοιλάδα που ενώνει το χωριό Καρυά με την Λεπτοκαρυά.²⁸ Η τοποθεσία της κοντά στη θέση της αρχαίας πόλης των Λειβήθρων, το πιο σημαντικό θρησκευτικό κέντρο της αρχαιότητας, μας κάνει γνωστό ότι η περιοχή εκείνη αποτελούσε τόπο λατρείας των Μουσών, του Δία και του θεού Απόλλωνα.²⁹ Η Μονή αποτελεί ένα από τα πιο ιστορικά Μοναστήρια της Ελασσόνας,³⁰ και συχνά αναφέρεται και ως Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κανάλων στην Καρυά του μυθικού Ολύμπου,³¹ ή ακόμη ως το Γενέθλιον της Θεοτόκου.³² Η Μονή είναι χτισμένη σε υψόμετρο άνω των 800 μέτρων³³ και το όνομά σχετίζεται με το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκεται,³⁴ Η ονομασία «Κανάλων» προκύπτει από τη θέση στην οποία είναι χτισμένη,³⁵ καθώς γύρω από τη Μονή βρίσκονταν τέσσερις πηγές, οι οποίες δημιουργούσαν χειμάρρους – «κανάλια», τα οποία σχημάτιζαν το μικρό ποταμό «Ζηλιάνα»,³⁶ ο οποίος στην αρχαιότητα είχε την ονομασία Συς και μέσα από την κοιλάδα έφτανε στην Πιερία.³⁷

Το Μοναστήρι είναι αφιερωμένο στη Γέννηση της Μητέρας του Κυρίου³⁸ και τιμάται στις 8 Σεπτεμβρίου.³⁹ Σύμφωνα με την παράδοση, η Ι.Μ. Κανάλων ιδρύθηκε από τους δύο ιερομόναχους, τον Ιωακείμ και τον Δαμιανό σε άγνωστη ημερομηνία,⁴⁰ ενώ ο Γάλλος αρχαιολόγος Leon Heuzey, ο οποίος επισκέφθηκε και ερεύνησε την περιοχή του Ολύμπου, σημειώνει την ίδρυση της Μονής, από τους δύο παραπάνω μοναχούς, στις αρχές του Θ' αι., με τις γραπτές μαρτυρίες της Ι.Μ. να είναι αρκετά

²⁸ *Όλυμπος: Ιστορία*, σ. 51.

²⁹ Βασίλειος Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων στην Καρυά του Ολύμπου* ([χ.τ.]: Σταυροπηγιακή Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κανάλων, 2016), σ. 6.

³⁰ Πηγή: https://enromiosini.gr/romnios/xarths_rvmnivr/iera-moni-tis-panagias/ (8/4/2024).

³¹ Πηγή: <https://www.monastiria.gr/iera-moni-kanalwn/> (8/4/2024).

³² *Όλυμπος: Ιστορία*, σ. 51.

³³ Πηγή: <https://www.monastiria.gr/iera-moni-kanalwn/> (8/4/2024).

³⁴ *Όλυμπος: Ιστορία*, σ. 51. Βλ. και Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων*, σ. 6.

³⁵ Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων*, σ. 6.

³⁶ *Όλυμπος: Ιστορία*, σ. 51.

³⁷ Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων*, σ. 6.

³⁸ *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου: το φυσικό περιβάλλον και τα μνημεία του Ολύμπου* (Λιτόχωρο: Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2007), σ. 14.

³⁹ *Όλυμπος: Ιστορία*, σ. 51.

⁴⁰ Ο. π.

μεταγενέστερες.⁴¹ Μία άλλη πηγή βασισμένη στην παράδοση αναφέρει την ίδρυση της Ι.Μ. τον 11^ο αι., ενώ άλλοι την ανάγουν από τον 9^ο αι. όπως προαναφέρθηκε.⁴² Στοιχεία μετά την ίδρυση της δεν έχουν βρεθεί, ενώ τα πρώτα στοιχεία, όπως επιγραφές, κάνουν την εμφάνισή τους τον 17^ο αι. και μαρτυρούν την μεγάλη ακμή της Μονής την περίοδο αυτή. Η πιο παλαιά πηγή για το Μοναστήρι είναι του έτους 1638,⁴³ όταν με έξοδα του ηγούμενου Καλλινίκου,⁴⁴ έγινε αγιογράφηση του ναού, ενώ επί του ίδιου ηγούμενου κατά το έτος 1668 πραγματοποιήθηκε αγιογράφηση του Κοιμητηριακού Ναού της Ι.Μ. των Αγίων Πάντων.⁴⁵ Μερικά χρόνια αργότερα, το 1684, με ηγούμενο της Μονής τον Συμεών, χτίστηκε το παρεκκλήσι του Οσίου Δημητρίου, η αγιογράφηση του οποίου ολοκληρώθηκε το 1690.⁴⁶

Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή που είναι χαραγμένη πάνω σε μία μαρμαρίνη πλάκα στην είσοδο του Μοναστηριού, ο παλαιός ναός υπέστη καταστροφή από άγνωστα αίτια το 1811. Στη συνέχεια ανακαινίστηκε, ωστόσο λόγω απειρίας του αρχιτέκτονα καταστράφηκε μαζί με ένα τμήμα του περιβόλου της Ι.Μ., ενώ ο ναός χτίστηκε ξανά από τον έμπειρο αρχιτέκτονα Ευθύμιο Μήλιο.⁴⁷ Οι εργασίες που πραγματοποιήθηκαν αποκατέστησαν σε μεγάλο βαθμό τις καταστροφές που υπέστη το Ιερό Μοναστήρι.⁴⁸

Το 1930 η Μονή Κανάλων ενώθηκε με την Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και όλα τα περιουσιακά στοιχεία της δόθηκαν με πρωτόκολλο στο Μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου, το οποίο δημοσιεύτηκε το 2001, καταγράφοντας όλη την περιουσία που είχε απομείνει έως τότε στο Μοναστήρι. Ύστερα από τη χρονιά αυτή, η Ι.Μ. Κανάλων ερημώθηκε πλήρως, με τον χώρο της Μονής να λειτουργεί ως στάβλος ζώων.⁴⁹ Το 2001 στο Μοναστήρι της Παναγίας Κανάλων εγκαταστάθηκε μία γυναικεία αδελφότητα για λίγα χρόνια. Σημαντικό μέρος του αρχείου του Μοναστηριού βρίσκεται πλέον στην Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω,⁵⁰ ωστόσο σήμερα σε όλους τους χώρους της Ι.Μ. Κανάλων έχουν γίνει εργασίες συντηρήσεως και

⁴¹ Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων*, σ. 6.

⁴² *Ο. π.*, σ. 6.

⁴³ *Ολύμπος: Ιστορία*, σ. 51.

⁴⁴ Πηγή: <https://imelassonos.gr/iepes-mones/i-mone-gegenesiou-theotoku-kanalon-karu/> (8/4/2024).

⁴⁵ *Ολύμπος: Ιστορία*, σ. 51.

⁴⁶ *Ο. π.*, σ. 51.

⁴⁷ *Ο. π.*, σσ. 53-55.

⁴⁸ *Ο. π.*, σ. 52.

⁴⁹ Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων*, σ. 8.

⁵⁰ Μωυσής Αγιορείτης, «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου» (Σε *Ο Ολύμπος στους αιώνες: Ανακοινώσεις Ε' και ΣΤ' συνεδρίων. Ελασσόνα 1990 και 1993*, Ελασσόνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, 1994), σ. 97.

ανακαινίσεως και στη Μονή πλέον έχει εγκατασταθεί μία άλλη γυναικεία αδελφότητα, αποτελούμενη από μία μοναχή και την Ηγούμενη.⁵¹

Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας των Κανάλων έχει πραγματοποιήσει σπουδαία θρησκευτική και εθνική δράση στην ευρύτερη περιοχή του Ολύμπου. Το Μοναστήρι γιορτάζει στις 8 Σεπτεμβρίου και αποτελεί αναμφισβήτητα «ένα ανεκτίμητο βυζαντινό μνημείο με πλούσια θρησκευτική ιστορία και σπάνια αγιογραφικά αριστουργήματα», ενώ ταυτόχρονα είναι μία από τις πιο σημαντικές Ιερές Μονές του ιερού βουνού.⁵²

Εικόνα 7. Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Παναγίας των Κανάλων.
Πηγή: <https://imelassonos.gr/ιερές-μονές/ι-μονή-γενέσιου-θεοτόκου-καναλών-καρυ/> (8/4/2024).

⁵¹ Τσολάκης, *Η Μονή Κανάλων*, σ. 8.

⁵² *Ο. π.*, σ. 4.

1.3 Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω αποτελεί ένα ανεκτίμητο προσκύνημα της Πιερίας με μεγάλη ιστορία περίπου πέντε αιώνων,⁵³ και κέντρο πνευματικής καλλιέργειας τόσο για τη Θεσσαλία όσο και για τη Μακεδονία.⁵⁴ Το Μοναστήρι ιδρύθηκε το έτος 1542 από τον Όσιο Διονύσιο⁵⁵ τον Μετεωρίτη και Αγιορείτη, επί Πατριάρχου Ιερεμία του Α΄ και του Σουλτάνου Σελίμ Β΄, από τον οποίο έλαβε και την άδεια ο Άγιος για να χτίσει τον ναό στην περιοχή του Ολύμπου.⁵⁶ Η Μονή η οποία βρίσκεται στην ανατολική πλευρά⁵⁷, σε απόσταση δεκαοκτώ χιλιομέτρων από το Λιτόχωρο Πιερίας και σε υψόμετρο 850 μ., τοποθετημένο σε μία φυσική κοιλάτη ανάμεσα σε δύο ρεύματα που κυλούν προς το φαράγγι του ποταμού Ενιπέα, ιδρύθηκε ως Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή και ύστερα από «θεία αποκάλυψη αφιερώθηκε στην Αγία Τριάδα».⁵⁸

Η Ιερά Μονή χτισμένη από ξύλο και πέτρα, αποτελεί «μνημείο σπάνιας αρχιτεκτονικής και αισθητικής, ιδανικά ενταγμένο στο φυσικό περιβάλλον»,⁵⁹ Στην είσοδο της είναι τοποθετημένη η σωζόμενη εικόνα του Αγίου Διονυσίου και γύρω από το Καθολικό (βυζαντινού ρυθμού) υπάρχουν τέσσερα παρεκκλήσια. Το νοτιοδυτικό τμήμα είναι αφιερωμένο στον Άγιο Νικάνορα φίλο και συνασκητή του Αγίου και στο βορειοδυτικό τμήμα βρίσκεται ο τάφος του Οσίου Διονυσίου.⁶⁰ Μερικά κελιά μικρών διαστάσεων βρίσκονται στη νότια διώροφη πτέρυγα και τα υπόλοιπα κελιά των μοναχών τοποθετούνται στη δυτική πτέρυγα τριών ορόφων. Οι πτέρυγες και ο μικρός πύργος «συμπληρώνουν την περικαλλή αρχιτεκτονική» του Μοναστηριού.⁶¹

Το Μοναστήρι απέκτησε πολλά Μετόχια, όπως τη Μονή της Παναγίας των Κανάλων, της Παναγίας Μακρυράχης κ.ά.⁶² και άκμασε μέσα σε δύσκολες περιόδους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην Ι.Μ. λειτουργούσε αγιογραφικό εργαστήριο

⁵³ 1943-2003 *Εξήντα χρόνια μετά την καταστροφή* ([Λιτόχωρο]: Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2004), σ. 18.

⁵⁴ Μωυσής Αγιορείτης, «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου», σ. 94.

⁵⁵ *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου*, σ. 8.

⁵⁶ *Ολυμπος: Ιστορία*, σ. 59.

⁵⁷ Μωυσής Αγιορείτης, «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου», σ. 93.

⁵⁸ *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου*, σ. 14.

⁵⁹ *Ο. π.*, σ. 14.

⁶⁰ *Ο. π.*, σ. 17.

⁶¹ *Ο. π.*, σ. 19.

⁶² *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου*, σ. 26.

και κέντρο αντιγραφής χειρογράφων, μέσα από το οποίο διασώθηκε πλήθος παλαιών κειμένων.⁶³

Το 1821 οι Τούρκοι με αρχηγό τον Βέλη Πασά πυρπόλησαν και λεηλάτησαν την Ιερά Μονή, κρεμώντας τον ηγούμενο Μεθόδιο Παλιούρα και ακόμη δώδεκα μοναχούς στο κέντρο της Λάρισας. Μερικά χρόνια αργότερα το έτος 1836 και το 1856 πραγματοποιήθηκαν σημαντικά έργα ανακαίνισης του κατεστραμμένου ναού⁶⁴ και το 1878 η Μονή ανέλαβε ενεργή εθνική δράση στην επανάσταση του Ολύμπου, με την προσφορά καταφυγίων στα γυναικόπαιδα του Λιτοχώρου και χρησιμοποιώντας το Μετόχι στην Σκάλα για τις αποβιβάσεις των Ελλήνων αγωνιστών και για τον εφοδιασμό τους.⁶⁵ Το 1943 η Ι.Μ. λεηλατήθηκε ολοσχερώς από τα Γερμανικά στρατεύματα,⁶⁶ «ημέρα Πέμπτη της Διακαινησίμου, όταν οι Γερμανοί ανέβηκαν στο Μοναστήρι και με εκρηκτικά το κατέστρεψαν»⁶⁷

Βασικό μέλημα σήμερα αποτελεί η αναστήλωση της Παλαιάς Μονής, καθώς τα τελευταία χρόνια διενεργούνται συνεχώς εργασίες ανέγερσής της, με απόλυτο σεβασμό απέναντι στη σπάνια αρχιτεκτονική της, με τον Παλαιό Καθολικό ναό να έχει πλέον ανακαινιστεί με βάση τον αρχικό αθωνιτικό τύπο και τον βυζαντινό ρυθμό του.⁶⁸ Το Ιερό Μοναστήρι αφιερωμένο στην Αγία Τριάδα και αργότερα γνωστό ως Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου⁶⁹ αποτελεί την Παλαιά Μονή και υπήρξε αξιοσημείωτο κέντρο με κοινωνική και εκκλησιαστική δραστηριότητα, προσφέροντας σημαντικές υπηρεσίες στον αγώνα του Ελληνικού Έθνους.⁷⁰

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες στην θέση του υπάρχοντος από το 1650 Μετοχίου της Παλαιάς Μονής,⁷¹ στις υπώρειες του Ολύμπου,⁷² ιδρύθηκε η νέα ανδρική Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, η οποία βρίσκεται δεκαπέντε χιλιόμετρα από το παλιό Μοναστήρι και μόλις τρία χιλιόμετρα από το Λιτόχωρο. Η νέα Ιερά Μονή τοποθετείται σε πιο χαμηλό υψόμετρο από την παλαιά και εκεί μεταφέρθηκε η συνοδεία του Μοναστηριού το 1950 μετά την καταστροφή του ναού. Τη χρονολογία του 1989 επανήλθε το άβατο σε έναν χώρο της Ι.Μ., όπου βρίσκονται και τα κελιά των

⁶³ *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου*, σ. 28.

⁶⁴ *Ολύμπος, Ιστορία και Οικολογία*, σ. 62.

⁶⁵ *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου*, σ. 29.

⁶⁶ Μωυσής Αγιορείτης, «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου», σ. 94.

⁶⁷ *Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου*, σ. 31.

⁶⁸ *Ο. π.*, σ. 31.

⁶⁹ *Ο. π.*, σ. 14.

⁷⁰ Μωυσής Αγιορείτης, «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου», σ. 94.

⁷¹ *Η Μονή Αγίου Διονυσίου: Το φυσικό περιβάλλον*, σ. 14.

⁷² Μωυσής Αγιορείτης, «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου», σ. 94.

μοναχών, κατά την παράδοση του Οσίου Διονυσίου.⁷³ Στο άβατο είναι χτισμένο και το Καθολικό για τις καθημερινές ακολουθίες, η τράπεζα και τα εργαστήρια των ιερομόναχων. Το Καθολικό της Ι.Μ. είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Παναγίας.

Απέναντι από το άβατο, όπου επιτρέπεται η είσοδος μόνο στους άνδρες, κτίσθηκε ένας μεγαλοπρεπής ναός αφιερωμένος στον Άγιο Διονύσιο, στον οποίο τελείται η Κυριακάτικη Λειτουργία. Εκεί έχουν πρόσβαση όλοι οι προσκυνητές. Στην Ι.Μ. ξεχωριστή θέση κατέχει το κτήριο που λειτουργεί ως Σκευοφυλάκιο του Μοναστηριού, Βιβλιοθήκη, Αναγνωστήριο και Εκκλησιαστικό Μουσείο.⁷⁴

Στο Μοναστήρι μονάζει αδελφότητα 24 μοναχών, η οποία ακολουθεί το αγιορείτικο τυπικό, βασισμένο στη διαθήκη που άφησε ο Όσιος Διονύσιος. Η Μονή είναι ανοιχτή καθημερινά και δέχεται πλήθος προσκυνητών από όλο τον κόσμο, ως ένας τόπος ανάπαυσης και παρηγοριάς. Οι ιερές ακολουθίες τελούνται καθημερινά εντός του άβατου και τις Κυριακές στον κεντρικό ναό. Η νέα Μονή του Οσίου, η οποία αποτελεί ιερό μέρος του Ολύμπου, πανηγυρίζει στις 23 Ιανουαρίου, την ημέρα εορτής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

⁷³ *Η Μονή Αγίου Διονυσίου: Το φυσικό περιβάλλον*, σ. 31.

⁷⁴ *Το Σκευοφυλάκιο της Ι. Μ. Αγ. Διονυσίου Ολύμπου* ([χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.]), σ. 8.

Εικόνα 8. Το καθολικό της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. (Δυτική όψη).
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 9. Το καθολικό της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. (Ανατολική όψη)
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

1.4 Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου

Το Μοναστήρι της Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, βρίσκεται περίπου από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα, στα νοτιοδυτικά του όρους Ολύμπου, στη Βόρεια Θεσσαλία, και σε υψόμετρο χιλίων μέτρων.⁷⁵ Η Μονή είναι χτισμένη πάνω στην αναφερόμενη «Σκαμνιώτικες Μαγούλες» περιοχή και σε απόσταση 28 χιλιομέτρων από την Ελασσόνα, η οποία δηλώνεται και ως έδρα της Μητροπόλεως.⁷⁶ Η ημερομηνία ιδρύσεως του Μοναστηριού υπολογίζεται σύμφωνα με την επιγραφή, η οποία σώζεται στο Καθολικό της Ιεράς Μονής, και σημειώνει ότι η ανακαίνιση του Καθολικού, έγινε το έτος 1633 μ.Χ.⁷⁷ Η παραπάνω αναφορά μαρτυρεί την ύπαρξη του Μοναστηριού πριν από το προαναφερόμενο έτος, χωρίς ακριβή προσδιορισμό της χρονολογίας, ενώ συνάμα ακολουθούν και άλλες μαρτυρίες με βασικότερη την ύπαρξη του διασωθέντος βιβλίου της Προθέσεως του Μοναστηριού.⁷⁸ Σχετικά με την ονομασία της Μονής, αναφέρεται ότι πριν από κάποια χρόνια δηλωνόταν ως «Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού και Τσιμπίου», και ότι το παλιό μετόχι του Μοναστηριού, το χωριό Σπαρμός οφείλεται για την ονομασία που δόθηκε στη Μονή, η οποία πέρασε από μία σειρά προηγούμενων ονομάτων για να καταλήξει στο λογότυπο «Σπαρμός», που όπως υπογραμμίζεται στο βιβλίο *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού*, πιθανόν να σημαίνει «η σπορά της γης κατά τους φθινοπωρινούς μήνες».⁷⁹

Η ακμή του Μοναστηριού χρονολογείται στις αρχές του 18^{ου} αι. Ο πλούτος που συγκέντρωσε βοήθησε τους μοναχούς να αναπτύξουν μία πλούσια πνευματική δραστηριότητα. Ιδρύθηκε μία αξιόλογη βιβλιοθήκη και πραγματοποιούνταν πλήθος δραστηριοτήτων με στόχο την εκπαίδευση των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής.⁸⁰ Το χωριό Σπαρμός και η ιστορία αυτού επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τα δύσκολα χρόνια του Τουρκικού ζυγού και των Γερμανών κατακτητών. Το Μοναστήρι αποτέλεσε καταφύγιο για τους Έλληνες κλέφτες και αρματολούς του Ολύμπου, καθώς βρισκόταν σε ιδανική θέση στις πλαγιές του βουνού, μακριά από το διοικητικό κέντρο των Οθωμανών,⁸¹ ενώ συνάμα υπήρξε σημαντικός αρωγός των κατοίκων κατά την

⁷⁵ *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου* (Ελασσόνα: Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, 2006), σ. 15.

⁷⁶ *Ο. π.*, σ. 28.

⁷⁷ *Ο. π.*, σ. 26.

⁷⁸ *Ο. π.*, σ. 27.

⁷⁹ *Ο. π.*, σ. 29.

⁸⁰ *Ο. π.*, σ. 35.

⁸¹ *Ο. π.*, σ. 51.

πρώτη καταστροφή του χωριού από τους Τούρκους κατακτητές, με τους Πατέρες της Μονής να συμμετέχουν ενεργά τόσο στην πρώτη μεγάλη Επανάσταση του Ολύμπου, το 1882, όσο και στους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913.⁸² Η ιστορία του Σπαρμού σημαδεύεται σημαντικά και από τη δεύτερη μεγάλη καταστροφή, το 1943, από τους Γερμανούς, με τη μετακίνηση των κατοίκων του χωριού στην Ολυμπιάδα.⁸³ Η Μονή Αγίας Τριάδος υπαγόταν πρώτα στην Επισκοπή Πέτρας μέχρι την άγνωστη ημερομηνία όπου απέκτησε τη θέση της Σταυροπηγιακής Μονής. Παρότι όμως η Ι.Μ. έφερε τον τίτλο της Σταυροπηγιακής, η συχνή ανανέωση του τίτλου με Πατριαρχικά σιγίλλια αποτελούσε απαραίτητη διαδικασία.⁸⁴ Με τους Βαλκανικούς πολέμους, η επαρχία της Ελασσόνας απελευθερώθηκε από τους Οθωμανούς και ακολούθησαν εκκλησιαστικές αλλαγές, με την ένταξη της Ελασσόνας στις Νέες Χώρες και τη διοίκηση να ανατίθεται στην Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Ελλάδας μέσω του Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου του 1928.⁸⁵ Αυτές οι αλλαγές επηρέασαν και την Ι.Μ. Σπαρμού, μετατρέποντάς την σε επαρχιακή, υπαγόμενη πλέον στον Μητροπολίτη Ελασσόνας, μαζί με άλλες Ιερές Μονές.⁸⁶ Το 1932, το Μοναστήρι συγχωνεύτηκε με την Ι.Μ. Παναγίας Ολυμπιώτισσας και τα κτήματα και η περιουσία του πέρασαν στον έλεγχο του Ο.Δ.Ε.Π.⁸⁷ Από τα τέλη του 19^{ου} αι. και τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} η ακμή που γνώρισε η Μονή είχε ξεκινήσει να φθίνει και σταδιακά το Μοναστήρι ερημώθηκε, με αποτέλεσμα τη μεταφορά της κινητής περιουσίας της Ι.Μ. Σπαρμού στο Μοναστήρι της Ολυμπιώτισσας.⁸⁸ Παρά τις αξιόπαινες προσπάθειες των κατοίκων του τόπου, η μείωση του πληθυσμού των μοναχών οδήγησε σε πλήρη εγκατάλειψη του Μοναστηριού, το οποίο έμεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα απροστάτευτο.⁸⁹

Παρά την εγκατάλειψη και ερήμωση της Ι.Μ., το Μοναστήρι γνώρισε μία αναγέννηση από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, χάρη στις συντονισμένες προσπάθειες αποκατάστασης των καταστροφών. Η Ιερά Μονή τη νέα δεκαετία ξεπέρασε τα χρόνια παρακμής και άρχισε πάλι να ακμάζει, με τον Μητροπολίτη Ελασσόνας Βασίλειο να

⁸² Πηγή: <https://imsparmou.gr/i-moni-chthes/> (7/3/2024).

⁸³ *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού*, σ. 30.

⁸⁴ *Ο. π.*, σ. 57.

⁸⁵ *Ο. π.*, σ. 58.

⁸⁶ *Ο. π.* σ. 58.

⁸⁷ Ο.Δ.Ε.Π. (Οργανισμός Διαχείρισης Εκκλησιαστικής Περιουσίας) από *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού*, σ. 58.

⁸⁸ *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού* σ. 58.

⁸⁹ *Ο. π.*, σ. 63.

θέτει ως στόχο της επάνδρωσή της. Από το έτος 2000 εγκαταστάθηκε μία αδελφότητα μοναχών φέροντας μία νέα άνθηση για το Μοναστήρι.⁹⁰

Σχετικά με την περιγραφή του Μοναστηριού της Αγίας Τριάδος Σπαρμού, αρχικά συναντά κανείς στην αριστερή πλευρά του δρόμου τον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου και προχωρώντας ένας δρόμος προς τα αριστερά πηγαίνει στο νεόδμητο Ιερό Παρεκκλήσιο της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, το οποίο αποτελεί Μετόχι της Μονής και εξυπηρετεί συνάμα και λειτουργικές ανάγκες του Κ.Ε.Ο.Α.Χ.⁹¹ Στη συνέχεια στην αριστερή μεριά του δρόμου, και σε απόσταση ενός χιλιομέτρου από τη Μονή, όπως διακρίνεται και στην εικόνα 8, βρίσκεται το Ιερό Παρεκκλήσιο της Τιμίας Ζώνης της Θεοτόκου. Φτάνοντας πλέον στην Πύλη του Μοναστηριού, και αριστερά αυτής διακρίνεται ένας δρόμος που οδηγεί προς το Ιερό

Εικόνα 10. Τοιχογραφία της Ιεράς Μονής Σπαρμού του Ολύμπου και της ευρύτερης περιοχής στην Εσωτερική άποψη, στο Υπαίθριο Αρχονταρίκι. Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Κοιμητήριακό Παρεκκλήσιο των Αγίων Πάντων, ενώ τέλος δεξιά της Πύλης, όπως φαίνεται και στην εικόνα 8 υπάρχει εξωτερική Πηγή, «το ιστορικό της οποίας μαρτυρείται από την παρακάτω σωζόμενη επιγραφή».⁹²

Το Μοναστήρι αποτελείται από ένα ορθογώνιο συγκρότημα κτισμάτων, περιτριγυρισμένο από ψηλό τείχος και διώροφα κελιά. Στο κέντρο της εσωτερικής αυλής δεσπόζει το Καθολικό, το οποίο είναι αφιερωμένο στην Παναγία και Ζωαρχική

⁹⁰ *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού* σ. 71.

⁹¹ Κ.Ε.Ο.Α.Χ. Κέντρο Εκπαιδύσεως Ορεινού Αγώνα και Χιονοδρομιών από *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού*, σ. 75.

⁹² *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού* σ. 76.

Τριάδα.⁹³ Μπαίνοντας στο καθολικό της Μονής, ο προσκυνητής συναντά στον νάρθηκα μία σειρά από ιερές εικόνες πάνω στα προσκυνητάρια, την εικόνα της Αγίας Τριάδας με τον τύπο της φιλοξενίας του Αβραάμ, και την εικόνα της Παναγίας της Οδηγήτριας.⁹⁴ Στον κύριο ναό συναντά κανείς εξαιρετικές αγιογραφίες και το ξυλόγλυπτο τέμπλο. Δύο αναβαθμοί ξεχωρίζουν τον κεντρικό ναό από το Ιερό Βήμα, όπου εκεί φυλάσσονται τα Ιερά Λείψανα των Αγίων, ευλογία για την Ιερά Μονή και προσκύνημα για τους πιστούς προσκυνητές της.⁹⁵

Το Μοναστήρι πλαισιώνεται από τέσσερα ιερά παρεκκλήσια, το καθένα με τη δική του ιστορία και θρησκευτική σημασία:⁹⁶

- Το Ιερό Παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους, για τις λειτουργικές ανάγκες των μοναχών.
- Το Ιερό Κοιμητηριακό Παρεκκλήσιο των Αγίων Πάντων, όπου τελείται ο ενταφιασμός των κεκοιμημένων μοναχών, παρεκκλήσι αφιερωμένο σε όλους τους Αγίους της Ορθόδοξης πίστης,
- Το Ιερό Παρεκκλήσι της Αγίας Ζώνης της Θεοτόκου, ένα χιλιόμετρο μακριά από τη Μονή, κατασκευασμένο το 2001 πάνω σε θεμέλια ήδη υπάρχοντος κτιρίου. Αποτελεί σημείο αναφοράς για τους προσκυνητές που πηγαίνουν στην Ι.Μ. Σπαρμού.
- Το Ιερό Παρεκκλήσι του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, που βρίσκεται στο ισόγειο της Ι.Μ. και τιμά την αποτομή της Τίμιας Κεφαλής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Η Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου πανηγυρίζει τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος.

⁹³ *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού* σ. 91.

⁹⁴ *Ο. π.*, σ. 95.

⁹⁵ *Ο. π.*, σσ. 107-108.

⁹⁶ Για περισσότερα στοιχεία για τα Ιερά Παρεκκλήσια της Μονής βλ. *Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού*, σσ. 109-125.

Εικόνα 11. Η Πύλη της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου (Εξωτερικά).
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Άγιος Διονύσιος ο εν Ολύμπω – Αγιά Τριάδα

2.1 Βίος του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω του θαυματουργού

Ο Άγιος Διονύσιος ο εν τω Ολύμπω υπήρξε μία χαρισματική ασκητική φυσιογνωμία της Ορθοδόξου Εκκλησίας, με μία πολυτάλαντη προσωπικότητα και αποτελεί παμμακεδονική μορφή της Ορθοδοξίας, προστάτης και πολιούχος της Πιερίας.⁹⁷ Γεννήθηκε περίπου το 1500 μ.Χ. στο χωρίο Σλάταινα,⁹⁸ (ονομασία κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας) της επαρχίας Φαναριού του Νομού Καρδίτσας, το οποίο σήμερα ονομάζεται Δρακότρυπα.⁹⁹ Οι γονείς του ήταν φτωχοί κτηνοτρόφοι, αλλά συνάμα ευσεβείς και πιστοί προς τον

Εικόνα 12. Ο Άγιος Διονύσιος ο εν τω Ολύμπω.
Πηγή: Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου Πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω [Κωνσταντινούπολη]: Εν τω του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως Ελληνικώ Τοπογραφίω, 1816), σ. 5.

Θεό, φροντίζοντας για την παιδεία του Αγίου, βασισμένη στο Θείο θέλημα. Το κοσμικό όνομα του Οσίου ήταν Δημήτριος Καλέτσης, και από αρκετά μικρή ηλικία φανερώθηκε η αγάπη και αφοσίωση του για τον ένα και αληθινό Θεό.¹⁰⁰

⁹⁷ Ακολουθία του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω του θαυματουργού (Λιτόχωρο: Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2013), σ. 13.

⁹⁸ Αργότερα ονομαζόταν 'Σκλάταινα'. Βλ. Γεώργιος Μηλίτσης, «Όσιος Διονύσιος (Δημήτριος Καλέτσης) και Θεσσαλία» (Σε Διονύσιος ο εν Ολύμπω, η ζωή και η δράση του Οσίου: Πρακτικά Επιστημονικής Διημερίδας 13-14 Σεπτεμβρίου 1996, Κατερίνη: [χ.ε.], 2000), σ. 56.

Άλλη ονομασία που εντοπίζεται στη βιβλιογραφία είναι 'Πλάτινα'. Βλ. Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Διονυσίου του νέου ασκητού του εν τω Ολύμπω Όρει της Πιερίας εκλάμψαντος: Ψαλλομένη τη ΚΓ' του Ιανουαρίου Μηνός μετά δύο παρακλητικών κανόνων (Κατερίνη: [χ.ε.], 1973), σ. 5.

⁹⁹ Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου, σ. 14.

¹⁰⁰ Ο. π., σ. 14.

Στη νεαρή ηλικία των 18 ετών και μετά τον θάνατο των γονιών του, αποφασίζει να αφιερωθεί ολοκληρωτικά στον Κύριο και οδηγείται στα Μετέωρα. Εκεί γίνεται δόκιμος υποτακτικός του μοναχού Σάββα, με το όνομα Δανιήλ. Λίγο αργότερα ασκούμενος αυστηρά νηστεία, μελέτη, προσευχή και ζώντας μία ύψιστη πνευματική ζωή, καταφεύγει στο δεύτερο πνευματικό λιμάνι, το Άγιο Όρος, στην σκήτη της Μονής Καρακάλλου, όπου και μετονομάζεται Διονύσιος.¹⁰¹ Ο Όσιος Διονύσιος έχοντας μεγάλη αγάπη για την ερημική ζωή, αποφασίζει να ιδρύσει εκεί ένα απομακρυσμένο μικρό κελί, κοντά στο οποίο χτίζει ναό αφιερωμένο στην Αγία Τριάδα. Μοναχός εκεί, ασκεί την πνευματική του ζωή και μελετά την Αγία Γραφή.¹⁰² Αργότερα ο Άγιος Διονύσιος, αναλαμβάνει Ηγούμενος της Μονής Φιλοθέου, ενός βουλγάρικου ακόμη Μοναστηριού, με αποτέλεσμα να έρθει αντιμέτωπος με πλήθος σκανδάλων, ώστε αναγκάζεται να αφήσει το Περιβόλι της Παναγίας και να οδηγηθεί στη Βέροια, γύρω στα 1524¹⁰³. Στην περιοχή της Βέροιας, και συγκεκριμένα στο Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, επιτυγχάνει την ανακαίνιση της Μονής¹⁰⁴, μετατρέποντας την σε πνευματικό κέντρο για ολόκληρη την κεντρική Μακεδονία. Αποφεύγοντας και εκεί την εκλογή του ως επισκόπου Βέροιας, καταλήγει στο βουνό του Όλυμπου, όπου αναπαύεται ολοκληρωτικά και γίνεται «οικιστής του Ολύμπου».¹⁰⁵ Στο βουνό αυτό έζησε μέσα σε μια σπηλιά, η οποία σώζεται μέχρι και σήμερα, με ένα παρεκκλήσιο.

Κατά τη διάρκεια της ασκήσεώς του στο σπήλαιο του Ολύμπου, ο Άγιος πέρασε αρκετές δύσκολες δοκιμασίες και για λίγο καιρό αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το βουνό, πηγαίνοντας στο Πήλιο. Κατά την περίοδο των διωγμών των Ελλήνων από τον Τουρκικό ζυγό, ο Όσιος εγκαταστάθηκε στο Πήλιο, όπου ανοικοδόμησε ένα νέο μοναστήρι αφιερωμένο στην Παναγία Τριάδα¹⁰⁶, τη Μονή της Αγίας Τριάδος Σουρβίας, μετατρέποντας και εκείνο το μέρος σε πνευματικό κέντρο.¹⁰⁷ Γύρω στα 1542 επιστρέφει στον Όλυμπο και χτίζει το πρώτο Μοναστήρι, το οποίο διατηρείται έως και σήμερα, αφιερωμένο και αυτό στην Αγία Τριάδα.¹⁰⁸ Κοντά του ασκήτευαν πλήθος ευλαβών μοναχών, με αποτέλεσμα να αποκαλείται το Μοναστήρι ως «πραγματική

¹⁰¹ *Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου*, σ. 14.

¹⁰² *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου*, σ. 6.

¹⁰³ *Ακολουθία του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω*, 2^η εκδ. ([Λιτόχωρο]: Ιερά Μονή Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, [χ.χ.]), σ. 10.

¹⁰⁴ Μηλίτσης, «Όσιος Διονύσιος», σ. 59.

¹⁰⁵ *Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου*, σ. 14.

¹⁰⁶ Μηλίτσης, «Όσιος Διονύσιος», σ. 59.

¹⁰⁷ *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου*, σ. 7.

¹⁰⁸ *Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου*, σ. 14.

Λάυρα». ¹⁰⁹ Ο Άγιος έζησε αρκετό καιρό εκεί, ασκούμενος την προσευχή και την αφοσίωσή του στον Κύριο, ενώ μαρτυρείται ότι καθώς ερχόταν από τις γύρω σπηλιές του Μοναστηριού (όπου πήγαινε συχνά για να προσευχηθεί), έλαμπε όλο του το σώμα «μέσα στο Άκτιστο φως του Ιησού Χριστού και Θεού ημών». ¹¹⁰

Έχοντας λάβει άδεια από τον Τούρκο Άρχοντα να αναστηλώσει τη Μονή του, ¹¹¹ ο Άγιος πήγαινε στα γύρω χωριά της Μονής, κηρύττοντας το θέλημα του Θεού, βοηθώντας πνευματικά τον κόσμο, και δείχνοντας εμπράκτως τη μεγάλη αγάπη του για τον σκλαβωμένο ελληνικό λαό. ¹¹² Όπως υπογραμμίζει ο εκπρόσωπος της Ιεράς Κοινότητας του Αγίου Όρους στην Επιστημονική Δημερίδα *Διονύσιος ο εν Ολύμπω, Η Ζωή και η Δράση του Οσίου*, το προαναφερθέν όρος υπήρξε για τον Όσιο, «στίβος αγώνων για την αγάπη Του Κυρίου Ιησού Χριστού, υπέρ του Ορθοδόξου ελληνικού λαού». ¹¹³ Παράλληλα ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης κ.κ. Αγαθόνικος, αναφέρει ότι η μορφή του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, από τον 15^ο αιώνα και ύστερα, αποτέλεσε σημαντικό εθνικό ορόσημο, εξαιτίας των πολύτιμων υπηρεσιών που προσέφερε στο ελληνικό γένος, το ιστορικό Μοναστήρι του Αγίου. ¹¹⁴ Η μοναχική ζωή πλήθυνε χάρη στο ζωντανό παράδειγμα του και σύντομα διαφάνηκε η αναγκαιότητα για την ίδρυση μεγαλύτερου κτιρίου με επιπλέον κελιά για τους μοναχούς. ¹¹⁵

Ο Όλυμπος αποτελεί από τη στιγμή εγκατάστασης του Αγίου μέχρι και σήμερα, σημείο «πνευματικής ακτινοβολίας». ¹¹⁶ Είναι σημαντικό να υπογραμμισθεί η πολυτάλαντη προσωπικότητα και τα χαρίσματα του Οσίου Διονυσίου, καθώς και η προορατικότητα του. Στο βιβλίο *«Ακολουθία του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω»*, επισημαίνονται τρία από τα αναρίθμητα υπερφυσικά θαύματα που έκανε ο Όσιος Διονύσιος, με το τρίτο θαύμα να συγκλονίζει. Το παιδί με το όνομα Βασίλειος Τρικαλόπουλος, μαρτυρείται ότι βρέθηκε ύστερα από την εξαφάνιση του το 1971, καθήμενο σε μία πέτρα και δίπλα του προστάτης ένας καλόγερός, ο Άγιος Διονύσιος ο εν τω Ολύμπω ο Θαυματουργός. ¹¹⁷

¹⁰⁹ *Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου*, σ. 14.

¹¹⁰ *Ο.π.*, σ. 15.

¹¹¹ *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου*, σ. 7.

¹¹² *Ακολουθία του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου*, σ. 11.

¹¹³ Χαιρετισμός του εκπροσώπου της Ιεράς Κοινότητας Αγίου Όρους (Σε *Διονύσιος ο εν Ολύμπω, η ζωή και η δράση του Οσίου: Πρακτικά Επιστημονικής Δημερίδας 13-14 Σεπτεμβρίου 1996*, Κατερίνη: [χ.ε.], 2000), σ. 27.

¹¹⁴ *Ο.π.*, σ. 21.

¹¹⁵ *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου*, σ. 7.

¹¹⁶ *Ο.π.*, σ. 8.

¹¹⁷ *Ακολουθία του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου*, σ. 12.

Στις 23 Ιανουαρίου ο Άγιος κοιμήθηκε εν ειρήνη στο σπήλαιο όπου ζούσε και ενταφιάστηκε με σεβασμό από τους μοναχούς.¹¹⁸ Δυστυχώς ο ευωδιάζων τάφος του Αγίου καταστράφηκε μαζί με άλλα ιερά κειμήλια, από τον βομβαρδισμό της Μονής Αγίας Τριάδος από τους Γερμανούς στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.¹¹⁹ Μετά τον τέλος του πολέμου, το Μοναστήρι συνέχισε τη λειτουργία του στο νέο Μοναστήρι του Αγίου στο Λιτόχωρο, διατηρώντας την ιστορία αυτού του μνημείου, καταβάλλοντας παράλληλα προσπάθειες αναστήλωσης της παλαιάς κατεστραμμένης Μονής. Ανεκτίμητο θησαύρισμα αποτελεί το ιερό Λείψανο, το δεξί χέρι του Οσίου, το οποίο διασώθηκε από την καταστροφή, και η σιαγόνα του Αγίου στην ίδια Μονή, καθώς και η κέρα του, η οποία όπως μαρτυρείται βρίσκεται στο Άγιον Όρος στο Μοναστήρι Δοχειαρίου¹²⁰. Η μνήμη του Οσίου Πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω του Θαυματουργού, εορτάζεται την ημέρα της κοιμήσεως του, στις 23 Ιανουαρίου.¹²¹

¹¹⁸ *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου*, σ. 8.

¹¹⁹ *Ο.π.*

¹²⁰ *Ο.π.*, σ. 9.

¹²¹ *Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου*, σ. 15.

Εικόνα 13. Αριστερά η σιαγόνα του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, κτήτορας της Ιεράς Μονής και δεξιά η Λειψανοθήκη του 1836 Άγιος Διονύσιος ο εν Ολύμπω, τμήμα από το δεξί χέρι του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

2.2 Συζητώντας με τον Ηγούμενο Γέροντα Μάξιμο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω για το Μοναστήρι

Στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 2023, ύστερα από μία πρώτη απόπειρα έρευνας καταλήξαμε με την καθηγήτρια και επιβλέπουσα Μαρία Αλεξάνδρου στο θέμα της διπλωματικής εργασίας. Κύριος άξονας της εργασίας αποτελεί η Ψαλτική τέχνη διαχρονικώς στα Ιερά Μοναστήρια του Ολύμπου. Η Ι.Μ. του Αγίου Διονυσίου ήταν η Μονή από την οποία ξεκίνησε η έρευνα επί του πεδίου. Προς τα τέλη του Σεπτεμβρίου επισκέφτηκα μαζί με τον πατέρα μου το Μοναστήρι, στο οποίο ο Ηγούμενος Γέροντας Μάξιμος από την πρώτη στιγμή εξέφρασε τη χαρά και την αγάπη του για το θέμα που του παρουσίασα και θέλησε να με βοηθήσει με κάθε δυνατό τρόπο. Έχοντας ολοκληρώσει μία πρώτη δομή της εργασίας και το ερωτηματολόγιο για τη συνέντευξη, ακολούθησαν τηλεφωνικώς συζητήσεις με τον Γέροντα Μάξιμο επί του θέματος. Στις 25 Οκτωβρίου του 2023, πραγματοποιήσαμε τη συνέντευξη στο αρχονταρίκι της Μονής. Το κλίμα ήταν πολύ όμορφο, άνετο και η συνέντευξη κυλούσε ομαλώς. Τις ερωτήσεις τις είχα δώσει στον Γέροντα εκτυπωμένες και κατά την διάρκεια της συνέντευξης μερικές δεν ειπώθηκαν, καθώς κάποιες απαντήθηκαν μέσα από άλλες, ενώ συνάμα δημιουργήθηκαν νέες και είχαμε ξεπεράσει και το χρονικό περιθώριο. Τα λόγια του Γέροντα κάλυψαν πλήρως τα ερωτήματα μου και ταυτόχρονα μου έδωσαν τροφή για σκέψη και έρευνα. Την ίδια ημέρα της συνέντευξης, είχα την ευλογία να γνωρίσω και τον πατέρα Καλλίνικο, ο οποίος είναι ο υπεύθυνος στη βιβλιοθήκη και στα μουσικά χειρόγραφα της Μονής. Στις επόμενες επισκέψεις μου στο Μοναστήρι ο π. Καλλίνικός αφιέρωσε με πολύ υπομονή και χαρά πολλές ώρες από το χρόνο του και συνεργάστηκε μαζί μου στην όλη διαδικασία της έρευνας¹²²

¹²² Για τα μουσικά χειρόγραφα βλ. το μέρος Β της παρούσης εργασίας.

Παρακάτω ακολουθεί ένα απόσπασμα σχετικά με το Μοναστήρι, τον Άγιο που το προστατεύει, τις Ιερές Μονές του Ολύμπου και το Άγιον Όρος, από τη συνέντευξη που μας έδωσε ο Γέροντας Μάξιμος, ο Ηγούμενος της Ιεράς Μονής Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, στις 25 Οκτωβρίου 2023.¹²³

1. ΕΡΩΤΗΣΗ: Γέροντα Μάξιμε έχετε κάποια εορτή ή κάποιον Άγιο που τιμάται ιδιαίτερα στη Μονή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τον Άγιο Διονύσιο κυρίως, αλλά έχουμε και δύο παρεκκλήσια τους σύγχρονους Αγίους, τον Άγιο Παΐσιο έχουμε έξω στον κοιμητηριακό ναό και τον Άγιο Πορφύριο, τον έχουμε μέσα στον ναό της Παναγίας. Εκεί είναι άβατο για τις γυναίκες. Επίσης έχουμε καθίσματα, έχουμε ένα κάθισμα που κάθεται ο δεσπότης μας πάνω, που τιμάται ο Άγιος Νικόλαος, έχουμε ένα κάθισμα που κάθονται εγώ κάτω που είναι ο Άγιος Παχώμιος και υπάρχει και ένα άλλο κάθισμα, που το έχει ο πατήρ Μακάριος, είναι του Αγίου Σωφρονίου. Και χάρη σε αυτά κάνουμε αγρυπνίες. Επίσης αγρυπνίες κάνουμε και μικρότερες, όταν έχουμε και κόσμο, που τις λέμε νυχτερινές. Αρχίζουμε δηλαδή δέκα και τελειώνουμε μία.

2. ΕΡΩΤΗΣΗ: Το Μοναστήρι γιατί είναι αφιερωμένο στον Άγιο Διονύσιο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το Μοναστήρι το παλαιό είναι αφιερωμένο στην Αγία Τριάδα, και το πανηγυρίζουμε ουσιαστικά του Αγίου Πνεύματος εκεί. Αλλά επειδή έχουνε τίμιο ξύλο, είχαν φτιάξει παλιά εκεί στο Μοναστήρι, ένα παρεκκλήσι του Τιμίου Σταυρού, και κάνει αυτό μεγάλη πανήγυρη του Τιμίου Σταυρού. Όταν τελείωναν τις δουλειές τους οι αγρότες από τα γύρω χωριά, πηγαίνουν συνήθως του Τιμίου Σταυρού και ευχαριστούσαν τον Θεό για τα αγαθά, για αυτό και έρχεται πολύς κόσμος στην πανήγυρη του Τιμίου Σταυρού, και έχουμε το τίμιο ξύλο και το ασπάζονται.

Εδώ όμως έχουμε δύο εορτές. Η μία εορτή είναι της Παναγίας που είναι μέσα, και η εορτή του Αγίου Διονυσίου. Αυτός εδώ ο ναός είναι αφιερωμένος στον Άγιο Διονύσιο, ο έξω, αυτό πανηγυρίζουμε του Αγίου Διονυσίου. Το πάνω Μοναστήρι το έχτισε ο ίδιος ο Άγιος, το μετόχι, η σκάλα που λέμε, αλλά ήταν απλό μετόχι, με έναν ναό που έφεραν τα τρόφιμα από κάτω τα αφήναν εδώ και σιγά-σιγά τα μεταφέραμε

¹²³ Για τις υπόλοιπες ερωτήσεις της συνέντευξης βλ. το παράρτημα I της παρούσης εργασίας.

πάνω, όπως και τα προϊόντα του Μοναστηριού, τα φτιάχνουν εδώ και μετά τα μεταφέρουν για πώληση, για αυτό και λέγεται σκάλα. Εμείς όταν ήρθαμε όμως, ήταν κατεστραμμένο το μοναστήρι από τους Γερμανούς, εξήντα χρόνια δεν το είχε επιμεληθεί κανείς, και έως που να το φτιάξουμε περάσανε τριανταπέντε χρόνια, ακόμα δεν το φτιάξαμε, δεν το τελειώσαμε. Δεκαεπτά χρόνια κάναμε μόνο για να φτιάξουμε τα σχέδια και φτιάξαμε αυτό το Μοναστήρι για να μένουμε. Όλα αυτά τα κτίρια, εκτός από ένα δύο, τα κάνουμε τώρα και είναι ένα Μοναστήρι, το οποίο το χωρίσαμε, επειδή έρχεται πολύς κόσμος προσκυματικός εδώ, το χωρίσαμε σε άβατο που είναι οι καλόγεροι που αναπαύονται και κάνουν τις ακολουθίες χωρίς να εμποδίζονται, και το βατό το οποίο το έχουμε για τον κόσμο.

Υπάρχουν δύο λειτουργίες. Αρχίζουμε τη λειτουργία της Κυριακής μέσα στις πέντε η ώρα, και μετά βγαίνουμε τρεις, τέσσερις η ώρα έξω και συνεχίζουμε από το Ευαγγέλιο του Όρθρου εκεί πέρα, και έρχεται και ο κόσμος εδώ. Εντωμεταξύ μετά από αυτό έχουμε το αρχονταρίκι πάνω που κάνουμε ομιλίες, το πρωί ερμηνεία της Αγίας Γραφής, το απόγευμα το καλοκαίρι, τα απογεύματα στις εφτά η ώρα κάνουμε ερμηνεία των πατέρων.

3. ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια χρονολογία επανήλθε στη ζωή το Μοναστήρι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εμείς εδώ ήρθαμε το 1986.

4. ΕΡΩΤΗΣΗ: Και το χτίσατε από την αρχή όλο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κρατήσαμε τα παλιά κτίρια, τα ανακαινίσαμε. Ας πούμε το μουσείο τώρα που θα πάτε, ήταν γκρεμισμένο από τους Γερμανούς, εμείς το βρήκαμε ερείπιο, το φτιάξαμε με ένα πρόγραμμα, φτιάξαμε μία βιβλιοθήκη από πάνω, η μεγαλύτερη βιβλιοθήκη της Βορείου Ελλάδος, έχουμε γύρω στα 35 με 40.000 βιβλία. Και από κάτω βάλουμε όλα αυτά που βρήκαμε σαν μουσείο, τα Άγια λείψανα, έχουμε πολλά Άγια Λείψανα, εικόνες διάφορες, θα τα δείτε αυτά, παλαίτυπα, κάποια χειρόγραφα έχουμε. Κάναμε πολλά χρόνια να το φτιάξουμε. Επίσης φτιάξαμε το ναό έξω. Ήταν πρώτα στο μέσα ναό, εμείς το μέσα το κάναμε της Παναγίας, και το έξω για να έρχεται ο κόσμος. Φτιάξαμε τη στέγη να διαμένουν οι πατέρες και να πορεύονται στην καθημερινότητα τους. Φτιάξαμε εδώ ξενώνες για ανθρώπους που θα έρχονται να μένουν όταν έρχονται για τις αγρυπνίες να μη φεύγουν τη νύχτα να μένουν. Φτιάξαμε

εδώ το αρχονταρίκι, από πάνω είναι διπλό αρχονταρίκι και ότι άλλο παλιό το αναστυλώσαμε και το ναό τον μέσα, ήταν πρόχειρος ναός, εμείς τον φτιάξαμε.

5. ΕΡΩΤΗΣΗ: Στον Όλυμπο τώρα πόσα Μοναστήρια υπάρχουν;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Στον Όλυμπο είναι το δικό μας, η Πέτρα, ο Σπαρμός, και ήταν και η Ολυμπιώτισσα η οποία δεν είναι εκεί που είναι τώρα, εκεί πήγε η εικόνα της, γι' αυτό ονομάστηκε ο Ολυμπιώτισσα. Το Μοναστήρι της Ολυμπιώτισσας ήτανε κάτω εκεί στην Κάρυά, και το κατέστρεψαν τελείως οι Γερμανοί και δεν υπάρχει τώρα.

6. ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχετε συνεργασία με άλλα Μοναστήρια;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με τον Σπαρμό έχουμε συνεργασία. Τώρα ήμασταν μαζί στο στη Λευκάδα, αλλά πηγαίνουμε και έρχονται.

7. ΕΡΩΤΗΣΗ: Συνεργασία με το εξωτερικό; Με άλλα Μοναστήρια της Ελλάδας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έχουμε πολύ συνεργασία με ένα πατερικό Μοναστήρι του Αγίου Νικάνορα, που είναι στα Γρεβενά. Εδώ είναι αδελφά Μοναστηριού και στην πανήγυρη του πηγαίνω εγώ και προΐσταμαι και στην πανήγυρή μας έρχεται εκείνος και προΐσταται, έχουμε αδελφά Μοναστήρια, από τότε που φτιάξαμε το Μοναστήρι εγώ και εκείνος, είπαμε να κάνουμε αυτή την αδελφοσύνη, γιατί οι Άγιοι, ο Άγιος Νικάνωρ και Άγιος Διονύσιος ήτανε φίλοι και το αποφασίσαμε αυτό και είπαμε να φέρει την κάρα του Αγίου Νικάνορος, πρώτος ήρθε εκείνος. Και παρατηρήσαμε ένα φοβερό γεγονός, μας είπε την ώρα που έπαιρνε την κάρα, άρχισε να ευωδιάζει, και όταν ήλθε εδώ και συναντήθηκαν με τη δική μας, εμάς την κάρα μας την κλέψανε την έχουν στο Άγιον Όρος, αλλά βγάλαν τη σιαγόνα και άρχισε και η σιαγόνα να ευωδιάζει και ήταν σαν να συναντήθηκαν οι φίλοι! Και τώρα το κάνουμε κάθε χρόνο αυτό. Όταν πηγαίνουμε, πηγαίνουμε εμείς τον Άγιο Διονύσιο και όταν έρχονται φέρνουν αυτοί τον άγιο Νικάνορα. Επίσης, αδελφά Μοναστήρια είμαστε και με το Αγιορείτικο Μοναστήρι της Φιλοθέου, γιατί ο Άγιος μας, έκανε και ηγούμενος στη Φιλοθέου, οπότε έρχονται αυτοί. Εκεί όπου έχουν την κάρα και δεν μας τη δίνουν. Την είχαν κλέψει κάποτε εδώ, το 1894 και ψάχνανε να τη βρούμε και την είχαν χρόνια στην Μονή

Βελισσαρίου και τώρα αυτός που την είχε πέθανε ας πούμε και την πούλησε στη Φιλοθέου τώρα το μάθαμε εμείς μετά από εκατό πόσα χρόνια και του λέμε φέρε την κάρα.

Επίσης σχέση έχουμε με τα γυναίκια Μοναστήρια. Με το μοναστήρι εδώ στον Κολινδρό, ο Άγιος Αθανάσιος, όπου είναι πνευματικά τέκνα δικά μας, τα παιδιά που τα εξομολογούσα εγώ τα έδωσα σε αυτόν επειδή ήταν πολλά. Με την Ολυμπιώτισσα απλώς γνωρίζομαστε δεν έχουμε επαφές. Και με το Μοναστήρι των Κουφαλίων το ησυχαστήριο αυτό, πού είναι η γερόντισσα Ξένη, έχουμε άμεσες σχέσεις, γιατί σε αυτό το μοναστήρι εκείνος που ίδρυσε αυτό το Μοναστήρι ήταν παραδερφός μου, δηλαδή μας έκανε ο ίδιος γέροντας μοναχούς, αλλά τώρα αυτός γέρασε και παραιτήθηκε και τους εξομολογώ και εγώ αυτούς. Η μονή Κανάλων ήταν μετόχι εδώ.

Επίσης είχαμε κι άλλα καθίσματα εδώ γύρω τα οποία τώρα είναι νεκρά, και έχουμε και ένα παρεκκλήσι το ψηλότερο παρεκκλήσι στον κόσμο που είναι ο προφήτης Ηλίας στον Όλυμπο. Είναι σε δική μας περιοχή, πάνε μία δύο φορές οι πατέρες εκεί πάει και ο κόσμος εκεί πάει πολύς κόσμος. Εκεί το είχε φτιάξει ο Άγιος, από την εποχή του αγίου.

8. ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η σχέση Ολύμπου και Αγίου Όρους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Έχουμε καλή σχέση με το Άγιον Όρος, γιατί ο άγιος ήταν Αγιορείτης. Ο Άγιος όταν έφυγε από το Άγιον Όρος, πήγε στη Βέροια στον Τίμιο Πρόδρομο και μετά επειδή θέλανε να τον κάνουνε επίσκοπο και δεν ήθελε να γίνει επίσκοπος, ήρθε εδώ πέρα. Μετά τον διώξαν από δω, ήταν Τουρκοκρατία τότε, εδώ ήταν και μία περιοχή που ήταν οι αρματολοί και οι κλέφτες στα βουνά. Και ο Αλή Πασάς έφτανε μέχρι εδώ, τότε τους είχε δώσει μία αυτονομία, μία άδεια δηλαδή να ζήσουν ελεύθεροι στα βουνά, και οι Άγιοι, ο Άγιος Διονύσιος και ο Άγιος Νικάνωρ, ήταν τότε σε αυτά τα βουνά που ήταν αυτοί οι άνθρωποι, για να τονώσουν το ηθικό των Ελλήνων, και ερχόμενος εδώ ο Άγιος είχε σχέση και με το Άγιον Όρος, επειδή τον Αγιορείτης. Μάλιστα πολλές φορές διαβάζουμε «Αγιορείτης μοναχός ήρθε εδώ να συμβουλευτεί τον Άγιο Διονύσιο, ο οποίος τον είπε ένα λόγο που ήταν προφητικός», τον είχαν σε τιμή μεγάλη τον Άγιο Διονύσιο του Ολύμπου. Έχουμε ας πούμε τον Παπαδιαμάντη που γράφει για τον Άγιο Διονύσιο. Έχει γράψει και ακολουθία. Και τιμούσαν και τον άγιο πολύ έξω από εδώ. Δηλαδή πόσα πούλμαν έρχονται από τη Ρουμανία, από τη Βουλγαρία, από τη Σερβία, από τη Ρωσία παλαιότερα, αλλά και

πόσοι άνθρωποι έρχονται από το Εξωτερικό, σκεπτόμενοι τον Όλυμπο, σκέπτονται και το παλιό Μοναστήρι. Και τότε που το κατέστρεψαν οι Γερμανοί σημαίνει ότι ήταν ένα κέντρο πνευματικό εδώ πέρα. Και τώρα οι Γερμανοί έρχονται και ουσιαστικά το Μοναστήρι το αναστυλώνουν με προγράμματα ευρωπαϊκά.

2.3 Η θέση της Ψαλτικής τέχνης στη μοναστική ζωή σύμφωνα με τον Γέροντα Μάξιμο¹²⁴

Ακολουθεί μία περίληψη σχετικά με τη θέση και τον ρόλο της Ψαλτικής Τέχνης στην καθημερινότητα των μοναχών, σύμφωνα με τη συνέντευξη που μας έδωσε ο Ηγούμενος Γέροντας Μάξιμος της Ιεράς Μονής Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, στις 25 Οκτωβρίου 2023.

Από τα πρώτα του λόγια ο Γέροντας Μάξιμος ορίζει τη μουσική στο Μοναστήρι ως ένα αναγκαίο εργαλείο της πνευματικής ζωής και ένα μέσον με το οποίο οδεύει κανείς προς Τον Παντοδύναμο Θεό. Η μουσική υιοθετήθηκε στις Ιερές Μονές με πρωταρχικό στόχο να αντικαταστήσει την «ανήθικη» κοσμική μουσική της εποχής εκείνης. Η Εκκλησία εμπνεύστηκε σημαντικά από την πλούσια μουσική παράδοση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, μετατρέποντας την σε μουσική με χριστιανικό περιεχόμενο. Ο μοναχισμός αναφέρει ο Γέροντας Μάξιμος, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο να διατηρηθεί και να διαδοθεί η μουσική, με τους μοναχούς να λειτουργούν ως δάσκαλοι. Στη συνέχεια της συνέντευξης, ονομάζονται μερικοί μουσουργοί και ποιητές, όπως ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο Άγιος Κοσμάς και ο αδερφός του, οι οποίοι υπήρξαν αξιόλογοι συνθέτες τόσο της μουσικής όσο και των στίχων για τις θρησκευτικές ακολουθίες. Ο Ηγούμενος εξιστορεί την περιπέτεια του Οσίου Ιωάννη του Δαμασκηνού, ως ένα παράδειγμα έμπνευσης και αφοσίωσης στην ιερή τέχνη της Ψαλτικής. Η μουσική σημειώνει παρουσίασε σταδιακή εξέλιξη, ξεκινώντας από μία απλή μορφή, η οποία άνθισε και οδήγησε στην ανάπτυξη αξιόλογων συνθέσεων, αναδεικνύοντας σπουδαίους και μεγάλους διδασκάλους της εκάστοτε εποχής και υπογραμμίζει ότι στο παρελθόν η Ψαλτική τέχνη απαιτούσε υψηλό επίπεδο δεξιοτήτων και μία μακροχρόνια εκπαίδευση, περίπου είκοσι χρόνων, σε αντίθεση με το σήμερα.

Παρακάτω, ο Γέροντας Μάξιμος προσεγγίζει τη μουσική στο χώρο της λατρείας, η οποία κατέχει ουσιαστικό ρόλο σε καθημερινή βάση, συμβάλλοντας στην επικοινωνία με τον Τριαδικό Θεό. Η κορύφωση της βυζαντινής μουσικής, το «Ζενίθ» της, βρίσκεται στις ιερές αγρυπνίες. Συγκεκριμένα στις αγρυπνίες του Αγίου Όρους, διάρκειας δεκαπέντε ωρών, όπου ψάλλονται αργά κομμάτια με τη χρήση

¹²⁴ Για την πλήρη απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης βλ. το παράρτημα I της παρούσης εργασίας.

ισοκρατήματος, δημιουργείται κατά τον Γέροντα «μία πανδαισία μέσα στην αγρυπνία». Η συμμετοχή σε μία αγρυπνία αποτελεί άσκηση πνευματική και ένα είδος προετοιμασίας για τη Θεία Λειτουργία, με το τελευταίο δώρο, τη μετάληψη του Σώματος και του Αίματος του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού.

Εν συνεχεία της συζήτησης, ο Γέροντας Μάξιμος μιλάει για μία κρίσιμη μεταβατική περίοδο, το διάστημα πριν της απελευθέρωσης της Μακεδονίας και εστιάζει στην αμφιλεγόμενη επιρροή του δασκάλου βυζαντινής, Γεώργιο Σακελλαρίδη, στην ιερή μουσική. Ο Σακελλαρίδης, ψάλτης στην Αθήνα, με καταγωγή από το Λιτόχωρο και έντονα επηρεασμένος από τα ευρωπαϊκά μουσικά ρεύματα, χρησιμοποίησε μία συγκερασμένη προσέγγιση, συνδυάζοντας στοιχεία της βυζαντινής μουσικής με την ευρωπαϊκή μουσική και δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα νέο μουσικό είδος, το οποίο υιοθέτησαν πλήθος μουσικών οργανώσεων. Συγκεκριμένα προσπάθησε να διατηρήσει ισορροπίες μεταξύ των δύο ειδών μουσικής, διατηρώντας στοιχεία της βυζαντινής παράδοσης και ασκώντας δηλωτική επίδραση στην εξέλιξη της Ψαλτικής τέχνης, με την προσθήκη δυτικών χαρακτηριστικών.

Η δεκαετία του 1960 αναφέρεται ως μία περίοδος Αναγέννησης της Βυζαντινής μουσικής, η οποία σημειώνει ακμή και αποτελεί αντικείμενο μελέτης. Στο σημείο αυτό ο Ηγούμενος περιγράφει τις μουσικές παραδόσεις τις οποίες βίωσε στην Ναύπακτο, όπου εκεί έψαλλαν τα κείμενα του Γεωργίου Σακελλαρίδη. Αργότερα επικεντρώνεται στα μουσικά του βιώματα στα Γιαννιτσά, υπογραμμίζοντας τις έντονες επιρροές από την παράδοση μεγάλων ψαλτών της Θεσσαλονίκης, του Ταλιαδώρου, του Καραμάνη, του Χρύσανθου και του Σουρλαντζή. Στη συνέχεια, αντιπαραβάλλεται η Αθηναϊκή σχολή Ψαλτικής, και τονίζεται ο διαφορετικός τρόπος ερμηνείας και χρώματος των κειμένων. Σημειώνεται η μοναδικότητα της βυζαντινής τέχνης στο Άγιο Όρος, από όπου και ο ίδιος ο Γέροντας αφομοίωσε τη μουσική εκείνη παράδοση. Ολοκληρώνοντας την ερώτηση σχετικά με τη θέση της Ψαλτικής τέχνης στην Ι.Μ., ο Ηγούμενος αναφέρει ότι η συγκέντρωση αυτών των βιωμάτων διαμόρφωσε σε σημαντικό βαθμό τη μουσική του παιδεία και συνέβαλλε στη δημιουργία του Αγιορείτικου Μοναστηριού του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω στο Λιτόχωρο.

Εστιάζοντας στο πρακτικό μουσικό κομμάτι, ο Γέροντας ρωτήθηκε για το ύφος της Ιεράς Μονής, τους δασκάλους που «πέρασαν» από το Μοναστήρι και τη μαθητεία της Ψαλτικής τέχνης. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του, το Μοναστήρι του Οσίου Διονυσίου ακολουθεί την Αγιορείτικη παράδοση, τόσο υφολογικά όσο και λειτουργικά. Ο Ηγούμενος, όπως προαναφέρθηκε στην προηγούμενη απάντηση της

συνέντευξης, ακολούθησε συστηματική μουσική εκπαίδευση, κοντά στον Κερκόπουλο, τον Καραμάνη και ολοκλήρωσε τις σπουδές του με δάσκαλο του τον Νεοχωρείτη στο Μοναστήρι. Ο Νεοχωρείτης, δάσκαλος των μοναχών στην Ι.Μ. για μεγάλο χρονικό διάστημα, τους δίδαξε το Αγιορείτικο ύφος και οι μοναχοί μελετούσαν συλλογικά με κοινές πρόβες, εξασκούσαν την ιερή μουσική, διασφαλίζοντας μέχρι σήμερα την αυθεντικότητα και θέτοντας τα θεμέλια για την απόδοση της Αγιορείτικης Ψαλτικής. Η μουσική παιδεία στην Ιερά Μονή αποτελεί ζωτικό μέρος της πνευματικής ζωής.

Οι ψάλτες στο Μοναστήρι ψάλλουν και στα δύο αναλόγια, δεξί και αριστερό, χρησιμοποιώντας την τεχνική του ισοκρατήματος και διαμορφώνοντας ατμόσφαιρα προσευχής και κατάνυξης. Η Ψαλτική ερμηνεία ακολουθεί ένα εναλλασσόμενο σύστημα, με βασικό σκοπό όλοι οι ψάλτες να ασκηθούν και στα δύο αναλόγια και να εξοικειωθούν με όλους τους ψαλμούς.

Το Μοναστήρι συνεργάζεται με ψάλτες του Αγίου Όρους στις μεγάλες εορτές και στις πανηγύρεις. Στην παρούσα συζήτηση γίνεται αναφορά σε παλαιότερες συνεργασίες της Μονής με τους Θωμάδες και τους Δανηλέους. Σημαντική αποτελεί η συνεργασία με ψάλτες από διαφορετικές περιοχές, η οποία βασίζεται στην παράδοση τους Αγίου Όρους. Παρακάτω αναλύεται η ιερά πανήγυρη του Οσίου Διονυσίου, διάρκειας έντεκα περίπου ωρών. Σχετικά με το ρεπερτόριο Ψαλτικής στην Ι.Μ., ο Γέροντας Μάξιμος αναφέρει ότι ψάλλουν από διάφορες συλλογές, ανάλογα την περίπτωση, ενώ τη βάση του ρεπερτορίου της Μονής αποτελούν τα κλασικά μαθήματα του Γρηγορίου Πρωτοψάλτου. Στην καθημερινή ακολουθία του Εσπερινού ψάλλουν σύντομα κεκραγάρια, για δυναμισμό και ζωντάνια στην ακολουθία, ενώ στον πανηγυρικό της Μονής επιλέγουν να ψέλνουν αργά τροπάρια για λαμπρότητα και κατάνυξη.

Με επίκεντρο τις αγρυπνίες της Ιεράς Μονής, ο Ηγούμενος ονομάζει μερικές μεγάλες αγρυπνίες, προσδιορίζοντας τη συνολική τους διάρκεια και αιτιολογώντας την επιλογή των εκάστοτε κομματιών, αργών ή σύντομων με βάση τις ιδιαιτερότητες της κάθε ακολουθίας. Το Μοναστήρι τηρεί μία παράδοση διοργάνωσης ιερών αγρυπνιών, με σκοπό την τιμήση σημαντικών εορτών και των Αγίων.

Ολοκληρώνοντας τη συνέντευξη, πραγματοποιήθηκαν ερωτήματα για τα μουσικά χειρόγραφα, τα οποία έχουν διασωθεί στην Ι.Μ., για ηχογραφήσεις και ψαλτοτράγουδα. Η Μονή διαθέτει μουσικά χφα, παλαιά και νεότερα, τα οποία έχουν διασωθεί και διατηρούνται σε καλή κατάσταση. Ταυτόχρονα υπάρχουν ηχογραφήσεις

με ψαλτικά μέλη από τις ιερές ακολουθίες και διαθέσιμα cd. Οι μοναχοί στο Μοναστήρι συνήθως δε ψάλλουν ψαλτοτράγουδα, με εξαίρεση τις πανηγύρεις, τις εκδρομές που διοργανώνονται και τα μνημόσυνα των κτητόρων της Μονής.

Η Ιερά Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω διατηρεί μία πλούσια Ψαλτική παράδοση με ρίζες στο Άγιον Όρος, η οποία απαρτίζει αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας του Μοναστηριού. Η συλλογή χφων και οι ηχογραφήσεις αντιπροσωπευτικών μελών της Μονής αποτελούν σημαντική πηγή για τη διατήρηση της μουσικής παράδοσης του Μοναστηριού. Συνοψίζοντας, ο Γέροντας Μάξιμος, προσεγγίζει την Ι.Μ. ως μία ζωντανή μαρτυρία της κληρονομιάς της Ψαλτικής τέχνης, η οποία προσφέρει πνευματική ανύψωση στους πιστούς προσκυνητές της.

2.4 Η Αγία Τριάδα (Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα)

Εικόνα 14. Εικόνα της Αγίας Τριάδος από την είσοδο της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου. Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Η Ορθόδοξη χριστιανική πίστη στηρίζεται στον Τριαδικό Θεό.¹²⁵ Η Αγία Τριάδα αποτελεί έναν Θεό σε τρεις διακριτές και αυτοτελείς υποστάσεις, τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα. Το παραπάνω αποτελεί το μοναδικό παράδειγμα κατά το οποίο το ένα ισούται με το τρία και το τρία με το ένα («1=3 και 3=1»)¹²⁶ Ο Κύριος παρουσιάζεται ως «ένας, αδιαίρετος και τρισυπόστατος»¹²⁷ Θεός και η διδασκαλία της Αγίας Τριάδας αποτελεί την ύψιστη αλήθεια, την οποία αποκάλυψε ο ίδιος ο Θεός.

Στην Παλαιά Διαθήκη συναντάμε μερικούς υπαινιγμούς σχετικά με τα πολλαπλά πρόσωπα του Θεού.¹²⁸ Χαρακτηριστική ένδειξη της παρουσίας του Τριαδικού Θεού στην Παλαιά Διαθήκη αποτελεί η εμφάνιση του Θεού στον Αβραάμ στη δρύ του Μαμβρή, όπου παρουσιάζεται με τη μορφή τριών Αγγέλων. Ο Αβραάμ απευθύνεται στους τρεις Αγγέλους και προσφωνεί «Κύριε, εάν τυχόν ευρήκα χάριν ενώπιόν σου, σε παρακαλώ μη καταφρονήσης τον δούλον σου»¹²⁹, μιλώντας στον

¹²⁵ Παρίων Αλφέγιεφ Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ, *Το μυστήριο της πίστης: Εισαγωγή στην Ορθόδοξη Θεολογία*, 1^η εκδ. (Αθήνα: Εν πλω, 2011), σ. 73.

¹²⁶ *Ο. π.*, σ. 73.

¹²⁷ Χρυσόστομος Κουτλουμουσιανός Ιερομόναχος, *Ένας και Τρεις: Η Τριαδική Μοναρχία στην Ορθόδοξη Παράδοση* (Άγιον Όρος: Ι.Μ. Κουτλουμουσίου, 2018), σ. 17.

¹²⁸ Αλφέγιεφ, *Το μυστήριο της πίστης*, σ. 75.

¹²⁹ Πηγή: https://orthodoxoiorizontes.gr/Palaia_Diathikh (19/4/2024).

ενικό αριθμό σαν να μιλάει σε μία υπόσταση. Το μυστήριο της Αγίας Τριάδος μαρτυρείται στην Παλαιά Διαθήκη ενέχεται συμβολικώς και σε άλλα βιβλικά αποσπάσματα. Στην Καινή Διαθήκη ωστόσο σημειώνονται πιο σαφείς μαρτυρίες. Η αποκάλυψη των προσώπων του Τριαδικού Θεού στους ανθρώπους πραγματοποιείται μετά την έλευση του Ιησού Χριστού στον κόσμο.¹³⁰ Όταν βαφτίστηκε ο Χριστός, ο Θεός «παρουσιάζει τον Εαυτό Του ως Ενότητα εν τρισίν Προσώποις».¹³¹

Σύμφωνα με τη διδασκαλία της ορθοδόξου πίστης, ένας είναι ο Θεός, μία και αδιαίρετη ουσία, αλλά με τρία Πρόσωπα - υποστάσεις, οι οποίες κατέχουν τόσο την πληρότητα της υπάρξεως, αλλά αποτελούν ταυτόχρονα και τον ίδιο τον Θεό. Κατά τον Άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο, ο Θεός είναι «ένα» κατά την ουσία και οι άνθρωποι που πιστεύουν σε Αυτόν «είναι ένα».¹³² Για την ευκολότερη κατανόηση της ορθόδοξης διδασκαλίας για τον Τριαδικό Θεό, οι Πατέρες της Εκκλησίας μεταλαμπάδευαν τα όσα γνώριζαν για την Αγία Τριάδα με αναλογίες. Ο Μέγας Βασίλειος προσεγγίζει την Αγία Τριάδα και την χαρακτηρίζει το τέλει παράδειγμα της επίγειας ζωής.¹³³

Οι Άγιοι Πατέρες καθιστούν σαφές ότι τα τρία πρόσωπα του Θεού είναι άκτιστα και δεν είναι δυνατόν να τα αντιληφθεί και να τα συλλάβει ο ανθρώπινος νους. Η έρευνα, η περιγραφή και η κατανόηση της Αγίας Τριάδος παρομοιάζεται με την κατάχρηση κάθε φυσικής ικανότητας.¹³⁴ Σύμφωνα με τον Όσιο Διονύσιο τον Αεροπαγίτη, «υπάρχει διάκριση στην ένωση και ένωση στη διάκριση»¹³⁵, συνοψίζοντας ότι όψη της πατερικής μεσότητας αποτελεί η εξισορρόπηση της διάκρισης και της ενότητας στο μυστήριο της Αγίας Τριάδος.¹³⁶

Στον Τριαδικό Θεό εμφανίζεται η πληρότητας της ζωής. Για το λόγο αυτό η Αγία Τριάδα δεν αποτελεί μία στατική ύπαρξη, αλλά μία οντολογική ενότητα της Θεότητας, η οποία ζει, κινείται και αποκαλύπτεται στον άνθρωπο, ο οποίος ψάχνει τον Θεό, προσπαθεί να Τον συλλάβει, να Τον κατανοήσει και να Τον πιστέψει.¹³⁷ «Το να βρει και να φτάσει κανείς τον Θεό σημαίνει να γίνει ο ίδιος θεός».¹³⁸

¹³⁰ Αλφέγιεφ, *Το μυστήριο της πίστης*, σ. 74.

¹³¹ *Ο.π.*, σ. 73.

¹³² Κουτλουμουσιανός Ιερομόναχος, *Ένας και Τρεις*, σ. 152.

¹³³ *Ο.π.*, σ. 153.

¹³⁴ *Ο.π.*, σ. 44.

¹³⁵ *Ο.π.*, σ. 49.

¹³⁶ *Ο.π.*

¹³⁷ Αλφέγιεφ, *Το μυστήριο της πίστης*, σσ. 81-82.

¹³⁸ *Ο.π.*, 82.

2.5 Συζητώντας με τον πατέρα Βασίλειο της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού του Ολύμπου για το Μοναστήρι

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτέλεσε την αφορμή για την επίσκεψη μου στο Μοναστήρι Αγίας Τριάδος Σπαρμού του Ολύμπου, όπου εκεί γνώρισα τον πατέρα Βασίλειο. Ύστερα από την επικοινωνία μας τηλεφωνικώς και αφού του συζήτησα για το θέμα της εργασίας και τη συνέντευξη με τον Γέροντα Μάξιμο που είχε προηγηθεί, ορίστηκε η συνάντησή μας για τις 25 Νοεμβρίου του 2023. Η συζήτηση πραγματοποιήθηκε σε κλίμα όμορφο και φιλικό και ο π. Βασίλειος απάντησε πολύ κατατοπιστικά σε όλες τις ερωτήσεις. Η ροή της συνέντευξης κύλησε ομαλά και ολοκληρώνοντας την, επισκεφτήκαμε τη βιβλιοθήκη του Μοναστηριού. Ο π. Βασίλειος μου έδωσε το βιβλίο της Μονής και το cd με τον παρακλητικό κανόνα εις την Αγία Τριάδα. Μετά την πραγματοποίηση της συνέντευξης, καθίσαμε στο αρχονταρίκι και συνεχίσαμε τη συζήτηση σχετικά με τη βυζαντινή μουσική και τα νέα παιδιά. Τέλος, συμμετείχαμε στην ακολουθία του Εσπερινού, η οποία έγινε στο παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους της Ιεράς Μονής και οι μοναχοί μας επέτρεψαν να ηχογραφήσουμε τις όμορφες ψαλμωδίες.

Παρακάτω ακολουθεί ένα απόσπασμα σχετικά με το Μοναστήρι, την Αγία Τριάδα, τις Ιερές Μονές του Ολύμπου και το Άγιον Όρος, από την συνέντευξη που μας έδωσε ο π. Βασίλειος της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, στις 25 Νοεμβρίου του 2023.¹³⁹

1. ΕΡΩΤΗΣΗ: Πατέρα Βασίλειε έχετε κάποια εορτή ή κάποιον Άγιο που τιμάται ιδιαίτερα στη Μονή σας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Εδώ το Άγιο Πνεύμα, δηλαδή την Αγία Τριάδα έχουμε. Γιορτάζουμε τη Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος, το βασικό το πανηγύρι. Ένα μικρό πανηγυράκι είναι η Αγία Ζώνη, κάτω που συναντήσατε το εκκλησάκι, 31 Αυγούστου. Και εκεί φέρνουμε ψάλτες, τώρα δύο φορές τον Γιάννη τον Χασανίδη έχουμε φέρει, από Θεσσαλονίκη που είναι και αυτός, και άλλους βέβαια φέρνουμε, Αγίου Χαραλάμπους το εκκλησάκι το μικρό αυτό.

2. ΕΡΩΤΗΣΗ: Γιατί είναι αφιερωμένο στην Αγία Τριάδα το Μοναστήρι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Επειδή εδώ ο Όλυμπος ήταν έτσι το βουνό των δώδεκα Θεών που είχαν οι αρχαίοι Έλληνες, δεν ήξερα τον αληθινό Θεό και πίστευαν στο δωδεκάθεο. Όταν πίστεψαν οι Έλληνες στον αληθινό Θεό, και άρχισε να ανθεί και ο Μοναχισμός στην περιοχή, θεώρησαν καλό ότι αυτό το βουνό που ήταν πάντα ιερό για τον Ελληνισμό, να μείνει ιερό αλλά να τιμάται η Αγία Τριάδα. Γιατί αν θα δείτε, όλος ο Όλυμπος γύρω-γύρω είναι γεμάτος Αγίες Τριάδες. Όπως σας είπα, ο Άγιος Διονύσιος, εμείς, του Λιβαδίου που σας είπα είναι στην Τριάδα, στα Γιαννωτά έχουμε Αγία Τριάδα, στη Βροντού, το Μοναστήρι είναι κατεστραμμένο τώρα, είναι Αγίας Τριάδος, στην Κλιμάδων πάλι εκεί στην Καρυά, δεν υπάρχει τίποτα τώρα βέβαια είναι Αγίας Τριάδος, και αν πιάσουμε και χωριά πάρα πολλά. Οπότε γέμισε όλος Όλυμπος με Αγίες Τριάδες! Για αυτό πιστεύω ότι και εδώ οι πατέρες αυτό θέλησαν, αφού είναι πάνω στον Όλυμπο να το κάνουν Αγία Τριάδα και αυτό.

¹³⁹ Για τις υπόλοιπες ερωτήσεις της συνέντευξης βλ. το παράρτημα Ι της παρούσης εργασίας.

3. ΕΡΩΤΗΣΗ: Πότε ιδρύθηκε το Μοναστήρι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Τα προφορικά μας πάνε αρκετά πίσω, αλλά εμείς θα μείνουμε στα γραπτά περίπου. Η πρώτη γραπτή μαρτυρία είναι από ένα βιβλίο προθέσεως, είναι στα 1386-1387, δεν θυμάμαι τώρα ακριβώς, 1387 νομίζω. Πρέπει να είναι η επανίδρυση τότε του Μοναστηριού, από τα λίγα στοιχεία που έχουμε, και γράφει η πρόθεση ότι ουσιαστικά αυτό που έχουμε εμείς είναι αντιγραφή της πρώτης προθέσεως, λέει «του αντιγράφου από την πρώτη πρόθεση ας πούμε και τα λοιπά», που την έγραψε ένας μοναχός Μεθόδιος Προδρομινός, απ' τη μονή του Προδρόμου από τη Βέροια, λοιπόν που ήταν και μουσικός, τον αναφέρει και σαν μουσικό, αλλά είναι το μόνο στοιχείο που έχουμε δεν γνωρίζουμε κάτι άλλο. Ακόμη και οι πατέρες του Τιμίου Προδρόμου εκεί πέρα, δεν γνώριζαν για αυτό το πρόσωπο. Αναφέρεται σαν μάλλον ένας κτήτορας εδώ της Μονής, σαν μία επανίδρυση.

4. ΕΡΩΤΗΣΗ: Τα Μοναστήρια του Ολύμπου πόσα είναι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο Άγιος Διονύσιος, το δικό μας, η Κανάλων, η Ολυμπιώτισσα, το Λιβιάδι, η Κονταριώτισσα, η Πέτρα.

5. ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχετε συνεργασία με άλλα Μοναστήρια στον Όλυμπο;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με την Ολυμπιώτισσα, εμείς εξυπηρετούμε σαν ιερείς πηγαίνουμε, υπάρχει μόνιμη συνεργασία. Και με τον Άγιο Διονύσιο έχουμε καλή συνεργασία με τους πατέρες από εκεί.

6. ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχετε συνεργασία με άλλα Μοναστήρια της Ελλάδας ή του Εξωτερικού;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Κυρίως με το Άγιον Όρος, με τον γέροντα Δαμασκηνό. Αυτός είναι στη Νέα Σκήτη. Είναι ο καλύτερος ψάλτης του Αγίου Όρους αυτή τη στιγμή, κρατάει την παράδοση που έχουμε μάθει το Αγιορείτικο που λέμε, αυτός που το κρατάει καλά και έχει και αρκετούς πατέρες που ξέρουν μουσικά και έχει καλή συνοδεία. Στο Εξωτερικό πηγαίνουμε αρκετές φορές και στην Ελλάδα και στο Άγιον Όρος σε αγρυπνίες πολλές.

7. ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποια είναι η σχέση του Ολύμπου και του Αγίου Όρους;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Παλαιότερα μόνο ο Άγιος Διονύσιος που ήρθε από το Άγιον Όρος. Κάτι άλλο δεν γνωρίζουμε, τώρα έχουμε με τον γέροντα Δαμασκηνό και με πολλούς πατέρες μέσα στο Άγιον Όρος που ψέλνουμε ακόμα, και τον γέροντα Αντύπα που και αυτός είναι πολύ καλός ψάλτης στον Άγιον Όρος, και με άλλους που ψέλνουμε έχουμε καλή γνωριμία.

8. ΕΡΩΤΗΣΗ: Υπάρχουν μοναχοί που έφυγαν στο Άγιον Όρος και αντίστροφα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ήταν ένας ο πατήρ τότε Δαμασκηνός λεγόταν, αυτός ήταν στον Άγιο Διονύσιο, ήρθε εδώ έμεινε λίγο 8 μήνες, πήγε στον Άγιο Διονύσιο, πήγε στο Άγιον Όρος είχε πάρει κελί εκεί, και κοιμήθηκε και νέος 45 χρονών δεν έχει πολλά χρόνια από καρδιά, είχε πάει λίγο στην Αμερική ένα διάστημα, νομίζω στο Άγιον Όρος κοιμήθηκε τελικά, αν μπορούμε να τον σχετίσουμε, Μονή με Άγιον Όρος, αλλά κάτι άλλο δεν έχουμε όχι κάποιο στοιχείο.

2.6 Η θέση της Ψαλτικής τέχνης στη μοναστική ζωή σύμφωνα με τον πατέρα Βασίλειο¹⁴⁰

Ακολουθεί μία περίληψη σχετικά με τη θέση και τον ρόλο της Ψαλτικής Τέχνης στην καθημερινότητα των μοναχών, σύμφωνα με την συνέντευξη που μας έδωσε ο π. Βασίλειος της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου στις 25 Νοεμβρίου 2023.

Ο πατέρας Βασίλειος αρχικά αναφέρει ότι «δεν έχουμε ιδιαίτερες γνώσεις» για την Ψαλτική τέχνη στο παρελθόν. Έχουν διασωθεί ελάχιστα χειρόγραφα και τα χειρόγραφα του Μοναστηριού είχαν ενσωματωθεί στα χφα της Ι.Μ. Ολυμπιώτισσας μέχρι και τον πρόσφατο διαχωρισμό τους. Η Μονή Ολυμπιώτισσας διαθέτει περίπου δέκα μουσικά χειρόγραφα, ενώ στη δική τους Ι.Μ. σώζεται σίγουρα ένα μουσικό χφο, το οποίο φέρει την υπογραφή του Γερμανού ιερομονάχου, γνωστός ως Γερμανός ο Κρητικός, ο οποίος υπέγραφε τα χειρόγραφα του ως «Γερμανός ιερομόναχος της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδας Ολύμπου». Στη συνέντευξη τονίζεται ιδιαίτερα το πρόσωπο του Γερμανού ιερομονάχου και παρατίθενται μερικά βιογραφικά στοιχεία, επισημαίνοντας το διάστημα το οποίο η μορφή του απασχόλησε την Ι.Μ. Το συμπέρασμα από τη διατριβή τους για το προαναφερόμενο πρόσωπο, είναι ότι ο σπουδαίος διδάσκαλος της Ψαλτικής τέχνης Γερμανός ο Κρητικός ανήκει στο Μοναστήρι της Αγίας Τριάδας του Αγίου Διονυσίου, το οποίο αργότερα μετονομάστηκε με το όνομα του ιδρυτή του. Ο π. Βασίλειος με παρότρυνε αρκετά να υπάρξει αναφορά του ιερομονάχου Γερμανού στην παρούσα εργασία, χαρακτηρίζοντας τον εξαιρετο κωδικογράφο, με αξιοσημείωτη τη συμβολή του στο χώρο της βυζαντινής μουσικής και με τα χφα του να αποτελούν σημαντικές μαρτυρίες μιας ακμάζουσας Ψαλτικής παράδοσης στο παρελθόν. Στο σήμερα σημειώνεται η πρωταρχική θέση της Ψαλτικής τέχνης στην Ιερά Μονή Σπαρμού, η οποία χρησιμοποιείται σε καθημερινή βάση, στις ιερές ακολουθίες και στις εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται, αποτελώντας αναμφισβήτητο στοιχείο πνευματικής και πολιτιστικής ταυτότητας του Μοναστηριού. Ολοκληρώνει την

¹⁴⁰ Για την πλήρη απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης βλ. το παράρτημα Ι της παρούσης εργασίας.

απάντηση του πρώτου ερωτήματος με τη φράση «αυτή είναι η σύγχρονη πραγματικότητα, δηλαδή πιο παλιά δεν έχουμε καθόλου στοιχεία».

Εν συνεχεία της συνέντευξης, πυρήνας της συζήτησης αποτελεί η βυζαντινή μουσική στη Μονή σήμερα. Γίνεται αναδρομή από το διάστημα εκμάθησης της ιερής μουσικής έως σήμερα. Οι μοναχοί δεν είναι αυτοδίδακτοι, οι περισσότεροι με καταγωγή από την Κοζάνη, έλαβαν αρχικά στον τόπο τους τις βασικές μουσικές γνώσεις στη βυζαντινή τέχνη, εξασκώντας την καθημερινά με τον μακαριστό παππού τους, ιερέα και ιερομόναχο Νεόφυτο, ο οποίος ήταν ψάλτης για τριανταπέντε χρόνια στον Μητροπολιτικό Ναό της Κοζάνης. Συστηματική μουσική εκπαίδευση ωστόσο πραγματοποίησαν με δάσκαλο τους τον Σωτήρη Αρβανίτη, ενώ ο γέροντας της Μονής, πατέρας Νικάνωρας μαθήτευσε κοντά στον Σταύρο Πάπιστα. Ο ίδιος ο π. Βασίλειος ολοκλήρωσε τις σπουδές του, παίρνοντας το δίπλωμα βυζαντινής μουσικής στη σχολή της Θεσσαλονίκη στον Ταλιαδώρο. Οι μοναχοί σύμφωνα με τις επόμενες απαντήσεις του μοναχού, ψέλνουν μαζί σε καθημερινή βάση κατά τη διάρκεια των ακολουθιών και καθώς δεν πηγαίνει κόσμος τις καθημερινές, δίνεται η ευκαιρία εξάσκησης και δοκιμής καινούριων τροπαρίων στην ιερή ακολουθία. Ο μοναχός Νεόφυτος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην καθοδήγηση των μοναχών στο κομμάτι της Ψαλτικής πρακτικά. Το Μοναστήρι συνεργάζεται και με ψάλτες από το Άγιον Όρος, εμπλουτίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις μουσικές τους γνώσεις και συχνά συμμετέχουν σε πανηγύρεις και εκδηλώσεις, όπου εκεί εξασκούν την καλλιτεχνική έκφραση. Ο π. Βασίλειος παρακάτω υπογραμμίζει διάφορες χώρες του εξωτερικού στις οποίες δραστηριοποιείται η Ι.Μ., μεταλαμπαδεύοντας τη μουσική αλλά και πνευματική κληρονομιά και στο ευρύτερο κοινό.

Η επόμενη συζήτηση επικεντρώνεται στο ύφος της Ιεράς Μονής Σπαρμού. Με την έντονη επιρροή από τους δασκάλους τους, Αρβανίτη και Ταλιαδώρο, η οποία διαμόρφωσε σε μεγάλο βαθμό το ύφος της Ι.Μ., και συνάμα με τη στενή σχέση και σύνδεση του Μοναστηριού με το Άγιον Όρος, ο π. Βασίλειος σημειώνει ότι ακολουθούν ένα μουσικό ύφος το οποίο συνδυάζει την Πατριαρχική και Αγιορείτικη Ψαλτική. Η επιλογή ωστόσο τους ύφους εξαρτάται από την εκάστοτε συνθήκη και το μέρος στο οποίο επρόκειτο να ψάλλουν. Στο σημείο αυτό ο μοναχός Βασίλειος διακρίνει τα δύο ύφη, δηλώνοντας ότι η βάση τους αποτελεί κοινή.

Στο ερώτημα εάν οι μοναχοί «ψάλλουν και στα δύο αναλόγια», ο π. Βασίλειος απαντά ότι ψέλνουν και στο δεξί και στο αριστερό αναλόγιο, εκτός από την περίπτωση που ψέλνουν στο παρεκκλήσι του Αγίου Χαραλάμπους, όπου εκεί ψάλλουν σε κοινό

αναλόγιο. Στις ιερές ακολουθίες οι μοναχοί ψάλλουν καθ' όλη τη διάρκεια με ισοκράτημα, καθώς το προτιμούν ιδιαίτερα συμπληρώνει. Στη συνέχεια, σημειώνεται ότι συχνά καλούν ψάλτες από άλλες περιοχές για συμμετοχή στις ιερές ακολουθίες, κυρίως στις δύο μεγάλες αγρυπνίες του Μοναστηριού. Η εναλλαγή των ψαλτών, στοιχείο «Αγιορείτικο», όπως δηλώνει ο μοναχός, διατηρεί τη ζωντάνια της Ψαλτικής κατά τη διάρκεια των πολύωρων αγρυπνιών. Στις αγρυπνίες που διαρκούν πολλές ώρες εστιάζει παρακάτω ο π. Βασίλειος και παρουσιάζει αναλυτικά τις δύο μεγάλες αγρυπνίες της Μονής, όπου σε αυτές τις περιπτώσεις καλούν από το Άγιον Όρος τον γέροντα Δαμασκηνό με τη συνοδεία του, σε άλλες τον πατέρα Χερουβίμ από τα Γιαννιτσά, τον πατέρα Δανιήλ από τη Ρουμανία, τον Κωνσταντίνο Φωτόπουλο και τον συνονόματο Μπουσδέκη από την Αθήνα, τον Κωνσταντίνο Αγγελίδη κ.ά. Πάνω στην εστίαση του μοναχού στις αγρυπνίες, βασίστηκε ερώτηση σχετικά με το ρεπερτόριο σε αυτές. Στις αγρυπνίες διαφοροποιείται σημαντικά το ρεπερτόριο σε σχέση με τις καθημερινές ακολουθίες αναφέρει ο μοναχός, ανάλογα με τους ψάλτες που θα προσκληθούν και την ιδιαιτερότητα της εκάστοτε αγρυπνίας. Για την επίτευξη μιας κατανοητικής και πνευματικής ατμόσφαιρας στις αγρυπνίες ψάλλονται πιο αργά μέλη, με σκοπό να πραγματοποιούνται ωραίες αγρυπνίες και να σημειώνονται στην ιστορία της Ιεράς Μονής.

Παρακάτω, αναφορικά με τις συλλογές από τις οποίες ψάλλουν στο αναλόγιο, η απάντηση του μοναχού εστιάζει στον Καραμάνη, τον οποίο συνήθιζαν να μελετούν οι μοναχοί από τα πρώτα χρόνια της βυζαντινής τους εκπαίδευσης, δηλώνοντας ότι οι συλλογές του κυριαρχούσαν στη Βόρεια Ελλάδα. Εκτός από τις κύριες συλλογές, το Μοναστήρι ψάλλει και από Ταλιαδώρο, ενώ κυριότερα αποτελούν τα κλασικά μαθήματα, κυρίως για τα Δοξαστικά. Παρακάτω, ο π. Βασίλειος αναφέρει ότι η Ι.Μ. διαθέτει ένα παλαιό μουσικό χφο, το οποίο είναι προσβάσιμο και ταξινομημένο. Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν δέκα με δώδεκα μουσικά χφα, συν ένα το οποίο δεν υπάρχει γραμμένο στον κατάλογο. Ο κατάλογος ο οποίος περιγράφει τα χφα, κάποτε βρισκόταν στην Ι.Μ. της Ολυμπιώτισσας, ενώ σήμερα βρίσκεται στην Ακαδημία Αθηνών. Σχετικά με τη συνεργασία του Μοναστηριού με άλλες Ιερές Μονές και για τη διάδοση και μελέτη της μουσικής παράδοσης, ο πατέρας Βασίλειος σημειώνει ότι εκείνος κυρίως ασχολείται με τα ιερά κειμήλια και τα χφα στην επαρχία, οπότε και οι άλλες Μονές παραπέμπουν τους ερευνητές σε εκείνον. Οι μοναχοί της Μονής δεν έχουν γράψει δικές τους μελοποιήσεις, αλλά ψάλλουν τις ήδη υπάρχουσες. Τέλος, παρουσιάζονται τα ηχογραφημένα μέλη αντιπροσωπευτικά του Μοναστηριού.

Για την εξέλιξη της Ψαλτικής τέχνης, ο π. Βασίλειος επικεντρώνεται αρχικά στη θέση της βυζαντινής στην επαρχία της Ελασσόνας, όπου δάσκαλος βυζαντινής εκεί είναι ο Γιώργος Λεμονόπουλος, ο οποίος διδάσκει και στα γύρω χωριά. Στο Μοναστήρι ωστόσο λόγω της έλλειψης χρόνου, καθώς οι μοναχοί έχουν πλήθος υποχρεώσεων, δεν είναι δυνατόν να οργανώσουν μαθήματα Ψαλτικής. Η διδασκαλία της βυζαντινής τέχνης συμπληρώνει πραγματοποιείται πάνω στο ψαλτήρι. Επομένως, στην πράξη γνωρίζουν τα νέα παιδιά τα οποία επισκέπτονται την Μονή Σπαρμού, την ιερή μουσική. Με τον πρακτικό παραπάνω τρόπο αναφέρει ο μοναχός «μάθαμε και από τον παππού», πρακτικά πάνω στο ψαλτήρι και μετέπειτα επίσημα θεωρητικά με δάσκαλο τον Αρβανίτη.

«Πώς θα μπορούσε να προσεγγίσει τους νέους η Βυζαντινή μουσική»; Η προσέγγιση του μοναχού είναι ότι όταν πραγματοποιείται μία καλή και σωστή δουλειά, τα παιδιά θα θελήσουν να τη γνωρίσουν. Ο τρόπος ζωής, η έλξη των νέων σε άλλες δραστηριότητες και η παγιωμένη σύνδεση της βυζαντινής μουσικής με τη θρησκευτική λατρεία (αν και αποτελεί τη βάση αυτής της τέχνης), καθιστούν δύσκολη την προσέγγιση των νέων παιδιών στο χώρο της Ψαλτικής. «Δύσκολα είναι αλλά δεν χάνουμε την ελπίδα μας, έχει ο Θεός», δηλώνει παρακάτω ο μοναχός. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, μέσα από τα λόγια του μοναχού, αποκαλύφθηκε μία αισιόδοξη πλευρά των πραγμάτων, μία τάση στροφής των νέων προς το χώρο της Εκκλησίας, το οποίο βιώνει ο πατέρας Βασίλειος μέσα από τις εξομολογήσεις. Η Ψαλτική παράδοση διατηρείται κυρίως στο Μοναστήρι του Σπαρμού και στη Μονή Κανάλων αναφέρεται παρακάτω και στην ερώτηση για τον Άγιο Ιωάννη Κουκουζέλη σημειώνονται τα Ανοιξαντάρια του, τα οποία συνηθίζουν να ψάλλουν εκεί. Τέλος, σχετικά με την Ψαλτική ψαλτοτράγουδων, ο μοναχός σημειώνει ότι αποτελεί σπάνια περίπτωση στο Μοναστήρι, με εξαίρεση τις πανηγυρικές τράπεζες, τα ταξίδια στο Εξωτερικό και όταν φιλοξενούν ψάλτες οι οποίοι επιλέγουν να τραγουδήσουν κάποιο ψαλτοτράγουδο.

Ο π. Βασίλειος μιλάει για μία διαχρονική και πλούσια Ψαλτική παράδοση, η οποία διατηρείται ζωντανή και με δυναμική εξέλιξη. Οι μοναχοί της Ιεράς Μονής Σπαρμού αποτελούν γνώστες της βυζαντινής τέχνης και με αγάπη, αφοσίωση και δεξιοτεχνία την τιμούνε, επιθυμώντας τη διάδοση στους νέους, τη διατήρηση και την άνθιση της σπουδαίας αυτής κληρονομιάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Μελετώντας ένα ακαταλογογράφητο Στιχηράριο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

Κατά την επιτόπια έρευνα σε τέσσερα μουσικά χειρόγραφα του Μοναστηριού του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, διαπιστώθηκε ότι τουλάχιστον ένα είναι ακαταλογογράφητο.¹⁴¹ Το ενδιαφέρον μας επικεντρώθηκε σε αυτό το χφο, ένα βιβλιογραφικώς άγνωστο μέχρι σήμερα Στιχηράριο, το οποίο και ονομάσαμε Όλυμπος Διονυσίου (Ολ.Διον).¹⁴² Τα δύο συνθετικά της ονομασίας προέρχονται προφανώς από το όρος και την Ιερά Μονή που φιλοξενούν το Στιχηράριο.

Αυτό το τετραμερές κεφάλαιο περιλαμβάνει: α) Περιγραφή, μουσικολογική προσέγγιση και μελέτη του Στιχηραρίου Ολ.Διον., το οποίο χρονολογείται τον 18^ο αι. β) Εργοβιογραφικά στοιχεία του Γερμανού του Κρητικού, γραφέα του χφου. γ) Αναφορά σε χαρακτηριστικά και μουσικοποιητικά στοιχεία της μελοποιητικής περιόδου του χφου, της εποχής του νέου Καλλωπισμού. δ) Παρουσίαση της δομής της Ακολουθίας του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

¹⁴¹ Βάσει λίστας, την οποία διατηρεί η Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, αναφέρονται τα εξής μουσικά χφα: Στιχηράριο (18^ο αι.), Δοξαστάριον (19^ο αι.), Αναστασιματάριο - Ανθολογία (19^ο αι.), Μουσικό (19^ο/20^ο αι.), Απόσπασμα από μουσικό χφο με θεωρητικά στοιχεία (19^ο αι.).

¹⁴² Η συγκεκριμένη ονομασία αποτελεί πρόταση της επιβλέπουσας της παρούσης εργασίας, Μαρίας Αλεξάνδρου (καθηγήτρια ΤΜΣ ΑΠΘ) στις 16/4/2024.

3.1 Παρουσίαση του ακαταλογογράφου Στιχηραρίου – 18^{ος}

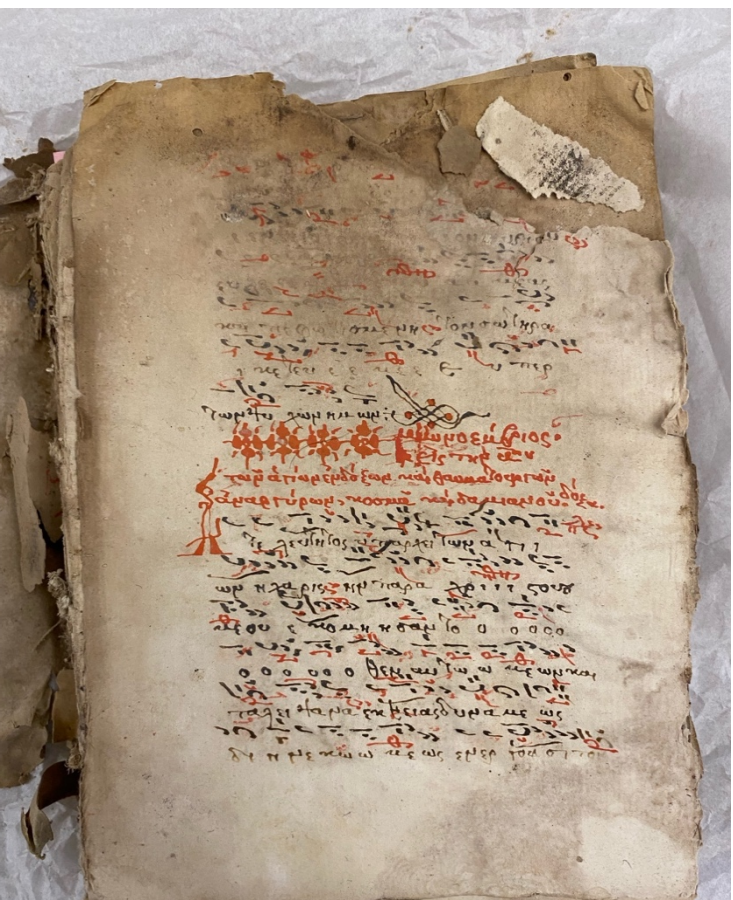
Το χειρόγραφο βρίσκεται στη βιβλιοθήκη της Ιεράς Μονής Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

- **Τίτλος:** Στιχηράριο (Μουσικό)
- **Έτος εκδ.:** 18^{ος} αιώνας
- **Διαστάσεις:** 16 x 21,8
- **Κατάσταση:** ακέφαλος - κολοβός, ανάριθμος (άνευ αριθμού)
- **Αρ. φύλλων:** περ. 182 (364 σελίδες)¹⁴³
- **Διπλές σειρές (μουσική παρασημαντική και υμνογραφικό κείμενο) που είναι γραμμένες σε κάθε φύλλο:** 14 διπλές σειρές
- **Κατηγορία:** Θρησκευτικό, Βυζαντινή Μουσική
- **Υλικό:** χαρτί, έχει φθορές χαρτιού, σκόρος κλπ.
- **Πλάτος:** 16 εκ.
- **Μήκος:** 21,8 εκ
- **Διαστάσεις εξωφύλλου:** 15,9 εκ πλάτος - 20,4 εκ. ύψος
- **Οπισθόφυλλο:** 20,3 εκ. ύψος - 16 εκ. πλάτος

Η σημειογραφία του χειρογράφου παραπέμπει στην εποχή του νέου Καλλωπισμού, στον 18^ο αιώνα. Το σπάραγμα είναι ακέφαλο, κολοβό και χωρίς φυλλομέτρηση. Η κατάσταση του κώδικα δεν είναι καλή, έχει υποστεί φθορά. Τα φύλλα είναι προφανώς ταλαιπωρημένα, υπάρχουν τρύπες από έντομα και έχουν σκιστεί κάποια κομμάτια τους. Πολλά φύλλα είναι κολλημένα μεταξύ τους, έχει περάσει μελάνι από το ένα φύλλο στο άλλο, έχουν υποστεί υγρασία η οποία έχει ξεβάψει τη μελάνη σε ορισμένα σημεία, έχουν σκόνη και μύκητες. Δεν υπάρχει στάχωση. Ως επί το πλείστον διατηρείται όμως το δέσιμο των τετραδίων εν μέρει, ίσως οκτάδιο. Η γραφή δηλώνει έμπειρο γραφέα, ο οποίος όμως πιθανότατα βρισκόταν σε βαθιά γεράματα, όπως θα μπορούσε να συμπεραίνει κανείς από τα τρεμάμενα σημάδια και γράμματα. Πλήθος σελίδων έχει μικρότερες διαστάσεις λόγω της φθοράς που έχει

¹⁴³ Εξαιτίας των κολλημένων φύλλων η φυλλομέτρηση έγινε κατά το δυνατόν με την ακριβέστερη προσέγγιση.

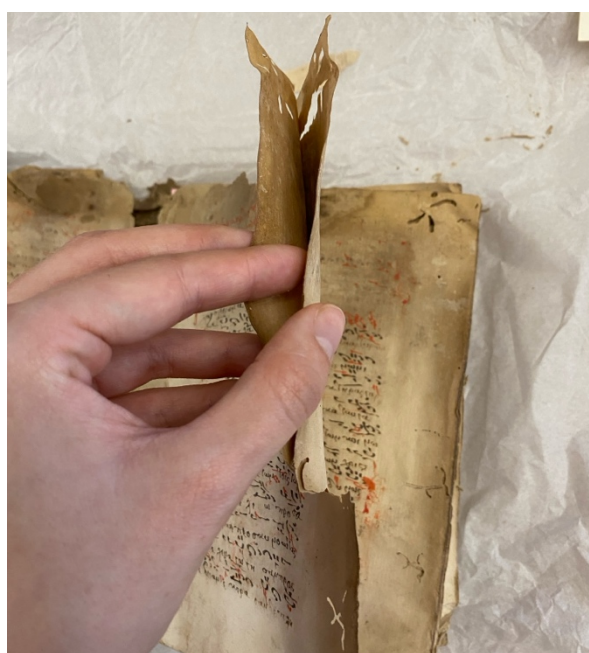
υποστεί το χειρόγραφο. Οι συνήθειες ερυθρογραφίες είναι περασμένες με έντονη μελάνη. Υπάρχουν ορθογραφικά λάθη.

Εικόνα 15. Το Στιχηράριο της Ι.Μ. του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω (Ολ.Διον.), 18^{ος} αι., φ.1r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

Εικόνα 16. Ολ.Διον., φ.1v. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

Εικόνα 17. Φύλλα κολλημένα μεταξύ τους από το ίδιο χρο. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

3.2 Γερμανός ο Κρητικός¹⁴⁴

Η ορθόδοξη εκκλησιαστική μουσική εμπνεύστηκε σημαντικά από τη μουσική του αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού και άνθησε κατά καιρούς με τη συμβολή ιεροψαλτών, υμνογράφων και μελουργών της εκάστοτε εποχής, με απώτερο σκοπό την δοξολογία του Κυρίου.¹⁴⁵ Όπως η ποίηση συνδυάστηκε με το μέλος, και έγιναν ένας άρρηκτος δεσμός, η θεολογική υπόσταση της Ψαλτικής τέχνης συνδυάστηκε με την καλλιτεχνική της ύπαρξη.¹⁴⁶ Η Ψαλτική τέχνη ως ένα μέσο της λατρείας των πιστών θέτει τα θεμέλια της στα πρώτα χριστιανικά χρόνια, ενώ τα μουσικά της στοιχεία ξεκινούν ακόμη νωρίτερα.¹⁴⁷ Πηγαίνοντας στον 17^ο και τον 18^ο αι. με τον οποίο θα ασχοληθούμε, η Ψαλτική σημειώνει την περίοδο αυτή μία σημαντική εξέλιξη, με την ασματική παράδοση των παλιότερων χρόνων να στολίζεται από μεγάλους και σπουδαίους μουσικούς, καλλίφωνους ψάλτες¹⁴⁸ και αξιοσημείωτους γραφείς. Ένας από αυτούς, βάσει του έργου του, φαίνεται πως είναι ο γραφέας του χφου Ολ.Διον., ο ιερομόναχος Γερμανός ο Κρητικός από την Ιερά Μονή της Αγίας Τριάδος του Ολύμπου, ο οποίος έζησε τον 18^ο αι. Η ταύτιση του γραφέα του παρόντος χφου οφείλεται στον καθηγητή Εμμανουήλ Γιαννόπουλο.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Οι πληροφορίες αυτού του υποκεφαλαίου προέρχονται από πηγές τις οποίες προσέφερε ο καθηγητής Εμμανουήλ Γιαννόπουλος και οι οποίες δηλώνονται αναλυτικά παρακάτω.

¹⁴⁵ Εμμανουήλ Στ., Γιαννόπουλος, *Η Ψαλτική Τέχνη: Λόγος και Μέλος στη λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*, 2^η εκδ. με προσθήκες (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2008), σ. 65.

¹⁴⁶ *Ο.π.*

¹⁴⁷ *Ο.π.*, σ. 92.

¹⁴⁸ Εμμανουήλ Στ., Γιαννόπουλος, «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα του 17^{ου} και του 18^{ου} αι. Ταύτιση των γραφέων τους, παλαιογραφική και μουσικολογική σπουδαιότητα», *Σύνθεσις τχ.* 1 (2019), σ. 88.

¹⁴⁹ Ο Εμμανουήλ Γιαννόπουλος στον κατάλογο χειρογράφων βυζαντινής μουσικής από βιβλιοθήκες της Αγγλίας, σημειώνει ως κωδικογράφο του χφου British Library–Hirsch III 695 τον ιερομόναχο Γερμανό. Σύμφωνα με μία πρώτη μελέτη του προαναφερθέντος επιστήμονα, εντοπίστηκαν εικοσιπέντε περίπου αυτόγραφοι τόμοι του Γερμανού του Κρητικού, οι οποίοι χρονολογούνται την περίοδο 1714-1754. Βλ. Εμμανουήλ Στ., Γιαννόπουλος, *Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής Αγγλία: Περιγραφικός κατάλογος των χειρογράφων ψαλτικής τέχνης των αποκειμένων στις βιβλιοθήκες του Ηνωμένου Βασιλείου*. (Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2008), σσ. 149-150.

Σε άλλο δημοσίευμα του ίδιου μελετητή, αναφορικά με τον γραφικό χαρακτήρα του Γερμανού, ο οποίος αποτελεί ιδιαίτερα χαρακτηριστικός, παρουσιάζεται βιαστικός και άτεχνος, πιθανόν εξαιτίας της πληθώρας των ενασχολήσεών του. Βλ. Γιαννόπουλος, «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα», σ. 103.

Εκτός από τον παραπάνω κώδικα, ο Γιαννόπουλος στο περιοδικό *Σύνθεσις* υπογραμμίζει τον κώδικα του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών M 4 του έτους 1748 και έναν κώδικα, ο οποίος παρουσιάζεται στον κατάλογο δημοπρασιών το 2015 στην Αθήνα. Βλ. Γιαννόπουλος, «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα», σ. 103.

Σύμφωνα με την προαναφερόμενη πηγή, μαθητής του ιερομονάχου Γερμανού υπήρξε ο ιερομόναχος Μακάριος από την Βέροια, μαθητής του Μακαρίου ήταν ο ιερομόναχος Μελέτιος από την Νάουσα και μαθητής του προαναφερθέντος ήταν ο ιερομόναχος Κύριλλος ο Νουσαϊός, τον οποίο ο Εμμ.

Γύρω στα μέσα του 18^{ου} αι., μία περίοδο που οι μουσικές συνθέσεις των Κρητών δεν επιλέγονται από τους ψάλτες της εποχής και ταυτόχρονα μία περίοδο όπου υπήρχε μία νέα σημαντική ακμή με κέντρο την Κωνσταντινούπολη ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα, σημειώνεται ένας αξιόλογος μουσικός, ο ιερομόναχος Γερμανός από το Μοναστήρι της Αγίας Τριάδος του Ολύμπου.¹⁵⁰ Ο μοναχός Γερμανός με καταγωγή από την Κρήτη, εξ ου και η ονομασία Γερμανός ο Κρητικός, διαπρεπής για το κωδικογραφικό του έργο ασχολείται με την Κρητική μουσική και γράφει μία συγγραφή που δεν έχει σήμερα βρεθεί. Η κρητική του καταγωγή πιθανότατα τον οδήγησε στην ενασχόληση του με την «Κρητική μουσική» και τη συγγραφή της χαμένης αυτής πραγματείας. Σύμφωνα με τον Εμμανουήλ Γιαννόπουλο στη διδακτορική του διατριβή το 2004, με βάση όσα ο ίδιος ο Γερμανός δηλώνει σε δικά του προσωπικά σημειώματα κωδίκων, ο ιερομόναχος γεννήθηκε περίπου το 1688-1689. Σύμφωνα με τις παραπάνω πηγές και τον Γιαννόπουλο στο ηλεκτρονικό περιοδικό Σύνθεσις, ο Γερμανός στα 1711 πηγαίνει στο Άγιον Όρος και λίγα χρόνια ύστερα φτάνει στο βουνό του Ολύμπου, το διάστημα μετά το 1721. Εκτός από την αξιόλογη κωδικογραφική του δράση με παραπάνω από είκοσι- τρία χειρόγραφα τα χρόνια 1714-1754,¹⁵¹ υπήρξε εξαιρετος δάσκαλος με πλούσιες γνώσεις στο χώρο της μουσικής, ενώ ταυτόχρονα γνώριζε έξι γλώσσες. Ο Γερμανός ο Κρητικός, σπουδαίος παιδαγωγός της Ψαλτικής τέχνης στην ευρύτερη περιοχή της κεντρικής Μακεδονίας και πολυτάλαντος με πλήθος ενδιαφερόντων, όπως μαρτυρούν διάφορες ενασχολήσεις του, θα μπορούσε να αποτελέσει συγγραφέα μαρτυρίας περί κρητικής μουσικής, η οποία θα αποτελούσε συνδυαστικό κρίκο ανάμεσα στους δύο αιώνες (17^{ος} και 18^{ος} αι.) Η συγγραφή του αυτή ωστόσο δεν έχει εντοπιστεί μέχρι και σήμερα. Πιθανότατα να χάθηκε στις καταστροφές που υπέστη η Ιερά Μονή Αγίας Τριάδας, του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.¹⁵² Ο ιερομόναχος Γερμανός ο Κρητικός πέθανε στο Μοναστήρι της Αγίας Τριάδος του Ολύμπου το 1760.¹⁵³

Γιαννόπουλος χαρακτηρίζει εξαιρετο κωδικογράφο και μελοποιό. Βλ. Γιαννόπουλος, «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα», σ. 103.

¹⁵⁰ Εμμανουήλ Στ., Γιαννόπουλος, *Η άνθηση της Ψαλτικής Τέχνης στην Κρήτη (1566-1669)* (Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2004). σ. 388.

¹⁵¹ Γιαννόπουλος, «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα», σ. 103.

¹⁵² Γιαννόπουλος, *Η άνθηση της Ψαλτικής Τέχνης στην Κρήτη*, σ. 388.

¹⁵³ Γιαννόπουλος, *Τα χειρόγραφα της Βυζαντινής Μουσικής*, σ. 150. Βλ. και Γιαννόπουλος, «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα», σ. 103.

3.3 Η εποχή του νέου Καλλωπισμού (1650 – 1720)

Η περίοδος μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης σηματοδεύτηκε από μία «πρώτη μεγάλη ακμή», γνωστή ως Αναγέννηση της Ψαλτικής τέχνης ή εποχή του νέου Καλλωπισμού. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται χρυσός αιώνας της Ψαλτικής και η άνθηση αυτή σημειώνεται στην Κωνσταντινούπολη και στο Άγιο Όρος.¹⁵⁴ Κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά της μελουργίας και σημειογραφίας κατά την εποχή του νέου Καλλωπισμού, είναι η συχνή εμφάνιση του συνδυασμού ουρανίσματος και θεματισμού έσω ή έξω, καθώς και η έντονη χρήση των κόκκινων σημαδιών. Η ανοδική εξέλιξη της εποχής αποδεικνύεται από τη δράση μίας ομάδας τεσσάρων εξαιρετων μελουργών της εποχής, οι οποίοι δημιούργησαν ένα νέο ρεπερτόριο εκκλησιαστικής μουσικής και πολλά μουσικά χφα πολύτιμης αξίας.¹⁵⁵ Την ομάδα αποτέλεσαν ο Παναγιώτης Χρυσάφης ο Νέος, ο μαθητής του ο Γερμανός Νέων Πατρών, ο Μπαλάσιος ιερέας και νομοφύλακας της ΜτΧΕ και ο Πέτρος Μπερεκέτης ο μελωδός.¹⁵⁶ Οι παραπάνω εξέχουσες μουσικές φυσιογνωμίες συνέβαλαν σημαντικά στη γόνιμη αυτή περίοδο της ψαλτικής τέχνης, σφραγίζοντας την με ανανεωτικό κλίμα.¹⁵⁷ Η Ψαλτική τέχνη βέβαια δεν άνθησε μόνο στην Πόλη. Σημαντική πρόοδο παρουσίαστηκε και στο Άγιον Όρος, με αξιοσημείωτους Αγιορείτες, όπως ο Κοσμάς ο Μακεδών και ο Δαμιανός ο Βατοπαιδινός, ενώ συνάμα μεγάλη πρόοδο γνώρισε και η βυζαντινή τέχνη στη Ρουμανία, με τη σημαντική φυσιογνωμία του μοναχού Filothei sin Agăi Jipei.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Μαρία Αλεξάνδρου, *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Μουσική* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2016), σ. 89.

¹⁵⁵ *Ο.π.*, σ. 90.

¹⁵⁶ Δημήτριος Μπαλαγεώργος, «Εκκλησιαστική μουσική στην Κωνσταντινούπολη», *Encyclopaedia of the Hellenic Word* (2008):

<http://constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=11048> (13/5/2024).

¹⁵⁷ *Ο.π.*

¹⁵⁸ Αλεξάνδρου, *Εισαγωγή*, σ. 91.

3.4 Δομή της Ακολουθίας εις τιμήν του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

Παρακάτω παρουσιάζεται η δομή της ακολουθίας του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, με βάση την *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Διονυσίου του νέου ασκητού του εν τω Ολύμπω Όρει της Πιερίας εκλάμπαντος ψαλλομένη τη ΚΓ' του Ιανουαρίου Μηνός μετά δύο παρακλητικών κανόνων του 1973*, σε συνδυασμό με την δομή της ακολουθίας του Εσπερινού από το βιβλίο *Ακολουθίαι του Νυχθημέρου*, τεύχος α' του Ιωάννη Μ. Φουντούλη. Η ακολουθία παρουσιάζεται σε δύο μορφές, η πρώτη αφορά τον μικρό Εσπερινό και η δεύτερη τον μεγάλο Εσπερινό.

Η κύρια δομή της ακολουθίας υποδηλώνεται με **έντονα γράμματα** και τα τροπάρια που φέρουν **μπλε χρώμα** και το σύμβολο + στην αρχή τους, αποτελούν τα τροπάρια τα οποία επιλέχτηκαν για μεταγραφή και μουσικολογική ανάλυση. Το τροπάριο *Δεῦτε τῶν φιλεόρτων το σύστημα*, σε ήχο β', εντοπίζεται μεν μέσα στο χφο Ολ.Διον. στον Μεγάλο Εσπερινό, αλλά δεν περιλαμβάνεται στην ακολουθία του Οσίου Διονυσίου που προαναφέραμε. Επιπρόσθετα, το τροπάριο *Σήμερον οί πιστοί περιχαρῶς ὕμνοῦσι τὸν Σωτῆρα*, σε ήχο β', εντοπίζεται στην ακολουθία του Εσπερινού στο χφο Ολ.Διον., ωστόσο τοποθετείται στην ακολουθία του Όρθρου στο προαναφερθέν βιβλίο.¹⁵⁹

¹⁵⁹ Βλ. *Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Διονυσίου*, σ. 47.

ΜΗΝΙ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΚΓ΄

ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΩ ΟΡΕΙ ΤΗΣ ΠΙΕΡΙΑΣ

ΕΚΛΑΨΑΝΤΟΣ¹⁶⁰

ΜΙΚΡΟΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ¹⁶¹

Μετά την απόλυση της Θ΄ ώρας, τελείται η ακολουθία του μικρού Εσπερινού

› **ΕΝΑΡΞΙΣ**

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν...

Δεῦτε προσκυνήσωμεν...

› **ΠΡΟΟΙΜΙΑΚΟΣ ΨΑΛΜΟΣ**

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεός μου...

› **ΨΑΛΜΟΙ ΤΟΥ ΛΥΧΝΙΚΟΥ**

Λ. Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ...

Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου...

Απὸ φυλακῆς πρωΐας μέχρι νυκτός...

Στιχηρά Προσόμοια.

ᾠχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τῶν οὐρανίων ἀψίδων περιιπτάμενος...

Ταῖς ἀρεταῖς ἐκλαμπρύνας ψυχὴν...

Τὸ ὁμοούσιον ὄντως τριάς ἢ ἀνάρχος...

Τὸν ἀσκητὴν τοῦ Κυρίου...

+ Δόξα. ᾠχος πλ. β΄.

Ὅσιε Πάτερ Διονύσιε...

Καὶ νῦν. **ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ.**

Μεταβολὴ τῶν θλιβομένων...

› **ΕΠΙΛΥΧΝΙΟΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ**

Φῶς ἰλαρὸν...

› **ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΝ**

Τὸ προκείμενον τῆς ἡμέρας.

› **ΤΟ «ΚΑΤΑΞΙΩΣΟΝ»**

Καταξιώσων Κύριε ἐν τῇ ἐσπέρα ταύτῃ...

¹⁶⁰ Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου, σ. 11.

¹⁶¹ Ιωάννης Φουντούλης, Κείμενα Λειτουργικής: Ακολουθία του νυχθημέρου, Τεύχος α΄ (Θεσσαλονίκη: [χ.ε.], 1994), σσ.125-129.

› **ΤΑ ΑΠΟΣΤΙΧΑ**

Εἰς τὸν στίχον, Στιχηρὰ Προσόμια.

ᾠχος β΄. Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ.

Δόλους τῶν πονηρῶν...

Στίχ. *Τίμιος ἐναντίον Κυρίου...*

Ἦρθης ὡς Ἡλίου...

Στίχ. *Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον...*

Φέρων ἐν ταῖς χερσὶ...

+ Δόξα. ᾠχος β΄.

Ὅσιε Πάτερ Διονύσιε, ἐκ βρέφους...

Καὶ νῦν. **ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ.**

Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου...

› **«ΝΥΝ ΑΠΟΛΥΕΙΣ» - ΤΡΙΣΑΓΙΟΝ – ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΑ**

Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλον σου, δέσποτα...

Ἅγιος ὁ Θεός...

Δόξα Πατρί...καὶ νῦν...

Παναγία Τριάς...

Κύριε ἐλέησον (γ΄).

Δόξα Πατρί...καὶ νῦν...

Πάτερ ἡμῶν...

Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία

Ἀμήν.

› **ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟΝ**

ᾠχος α΄. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Τοῦ Ὀλύμπου οἰκίτην Πιερίας ἀγλάϊσμα...

Δόξα. Καὶ νῦν. ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ.

Τοῦ Γαβριὴλ φθεγγαμένου σοι...

› **ΑΠΟΛΥΣΙΣ**

ΜΕΓΑΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ¹⁶²

› 1. ΕΝΑΡΞΙΣ

Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν...

Δεῦτε προσκυνήσωμεν...

› 2. ΠΡΟΟΙΜΙΑΚΟΣ ΨΑΛΜΟΣ

Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεός μου...και επτά ευχές του Λυχνικού που λέγονται μυστικῶς

› 3. ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΝΑΠΤΗ (ειρηνικά) – εκφώνησις

› 4. Στιχολογία του Ψαλτηρίου: Α΄ στάσις τοῦ Μακάριος ἀνήρ.

› 5. ΜΙΚΡΑ ΣΥΝΑΠΤΗ – εκφώνησις

› 6. ΨΑΛΜΟΙ ΤΟΥ ΛΥΧΝΙΚΟΥ : στους ἑξὶ τελευταίους στίχους παρεμβάλλονται τα εσπέρια στιχηρά που τελειώνουν με ἓνα ἢ δύο δοξαστικά.

Κύριε, ἐκέκραξα πρὸς σέ...

Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου...

Απὸ φυλακῆς πρωΐας μέχρι νυκτός...

Στιχηρά Προσόμοια.

Ἦχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Ἀνδρειοφρόνως τελέσας τὸν τῆς ἀσκήσεως...

Σὺ τὰ ἐπίκηρα πάντα λόγῳ...

Σκλαταῖνα τέρπου καὶ χαῖρε...

Ἔτερα Στιχηρά Προσομοῖα

Ἦχος πλ. β΄. Ὀλην ἀποθέμενοι

Ὅλος ἐκ νεότητος...

Ὀλην σου τὴν ἔφεσιν...

Πᾶσαν ἡδυπαθείαν...

Δόξα. Ἦχος πλ. β΄.

Φῶς τὸ νοερόν...

+ *Καὶ νῦν. ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ. Ὁ αὐτός.*

Τὴν τῶν παρθένων καλλονήν...

› 7. ΕΙΣΟΔΟΣ: Η επιλύχνιος ευχαριστία: Φῶς ἰλαρόν... (ψέλνεται ἀπὸ τους ιερεῖς - μόνο αν εισοδεύουν δύο ἢ περισσότεροι – με τη συμμετοχὴ του λαοῦ).

› 8. ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΝ (Αναγνώσματα)

Τὸ προκείμενον τῆς ἡμέρας.

¹⁶² Μαρία Αλεξάνδρου, Μορφολογία και Ανάλυση της Βυζαντινῆς και Μεταβυζαντινῆς Μουσικῆς: Θεωρητικά V (Θεσσαλονίκη: 2009-2010), σ. 5.

Εἶτα τὰ Ἀναγνώσματα.

Σοφίας Σολομῶνος τὸ Ἀνάγνωσμα.
(Κεφ. Γ', 3 - 9)

Δικαίων ψυχαί ἐν χειρὶ Θεοῦ...

Σοφίας Σολομῶνος τὸ Ἀνάγνωσμα.
(Κεφ. Ε', 15 - στ' 3)

Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι...

Σοφίας Σολομῶνος τὸ Ἀνάγνωσμα.
(Κεφ. Δ', 7 - 15)

Δίκαιος ἐὰν φθάσῃ τελευτῆσαι...

Εἰς τὴν λιτὴν Ἰδιόμελα.

ᾠχος α'. Εὐγενίου.

Ἐνώσει θεία καθόπλισον ἡμᾶς...

+ ᾠχος β'.

Θεῖος ἔρωσ ἐκ νεότητος...

Ὁ αὐτὸς.

Τίς ἰσχύσει...

Ὁ αὐτὸς.

Ἀνυμνήσωμεν οἱ πιστοὶ τὸν κλεινὸν Διονύσιον...

ᾠχος γ'.

Ὡς ἀσκητῆς πανάριστος...

ᾠχος δ'.

Σήμερον τῶν Ἀγγέλων ἐπευφραίνονται αἱ τάξεις...

ᾠχος πλ. δ'.

Εὐφρανθήσονται ἔφη γηγενεῖς...

Ὁ αὐτὸς.

Τῶν λαμπρῶν σου ἀγόνων τὰ ἐξαιρέτα τρόπαια...

Δόξα. ᾠχος β'.

Δι ἐγκρατείας τὰ πάθη τοῦ σώματος νεκρώσας...

Καὶ νῦν. **ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ.** ὁ αὐτὸς.

Ὡ θαύματος καινοῦ...

› **9. ΜΕΓΑΛΗ ΕΚΤΕΝΗΣ**

› **10. Καταξίωσον, Κύριε**

› **11. ΠΛΗΡΩΤΙΚΑ** - αιτήσεις

› **12. ΚΕΦΑΛΟΚΛΙΣΙΑ**

- › **13. ΤΑ ΑΠΟΣΤΙΧΑ:** στιχηρά που έπονται από στίχους ψαλμών. Τελειώνουν με δοξαστικό.

Εἰς τὸν στίχον, Στιχηρὰ Προσόμια.

*Ἦχος δ΄. Ως γενναῖον ἐν Μάρτυσιν.
Εγκρατεία κατέτρωσας...*

Στίχ. *Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τοῦ Ὁσίου αὐτοῦ.
Ἀπειλαῖς ὁ διώκων σε...*

Στίχ. *Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον.
Φαιναῖς ἀγαζόμενος...*

*Δόξα. Ἦχος δ΄.
Τῷ τῆς χάριτος λόγω τῷ θεῷ...*

*Καὶ νῦν. ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ. Ἦχος ὁ αὐτὸς.
Νεύσον παρακλήσεσι σῶν οἰκετῶν Πανάμωμε...*

- › **14. Νῦν ἀπολύεις...**

- › **15. Τρισάγιον**

- › **16. Απολυτικά:** τα κυρίως τροπάρια της εορτής ψέλνονται συνήθως από ὅλο το ἐκκλησίασμα

*Ἦχος α΄. Τῆς ἐρήμου πολίτης.
Τοῦ Ὀλύμπου οἰκίτην Πιερίας ἀγλαῖσμα...*

*Δόξα. Καὶ νῦν. ΘΕΟΤΟΚΙΟΝ.
Τοῦ Γαβριὴλ φθεγξαμένου σοι...*

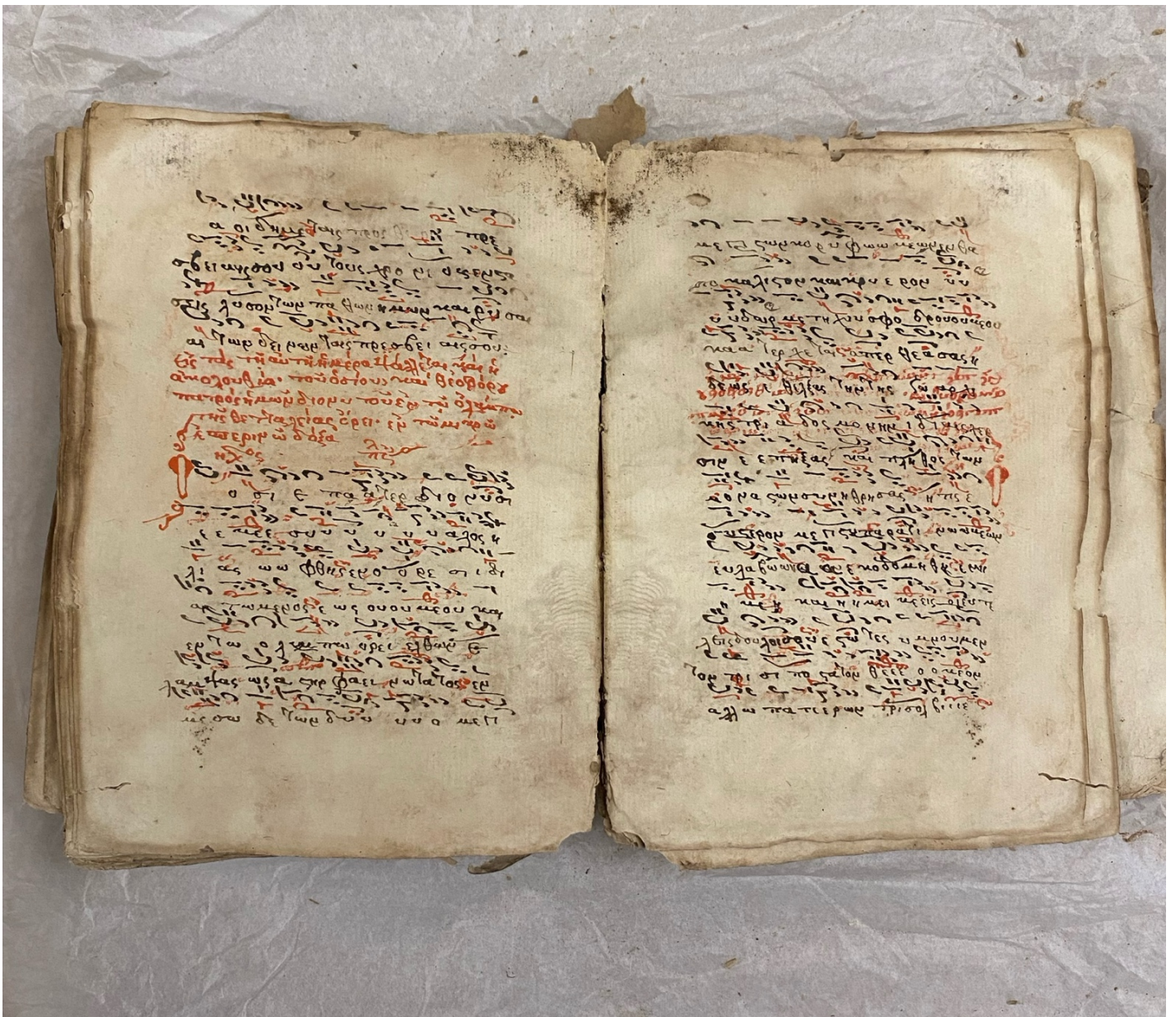
- › **17. ΑΠΟΛΥΣΙΣ**

ΜΕΡΟΣ Β΄

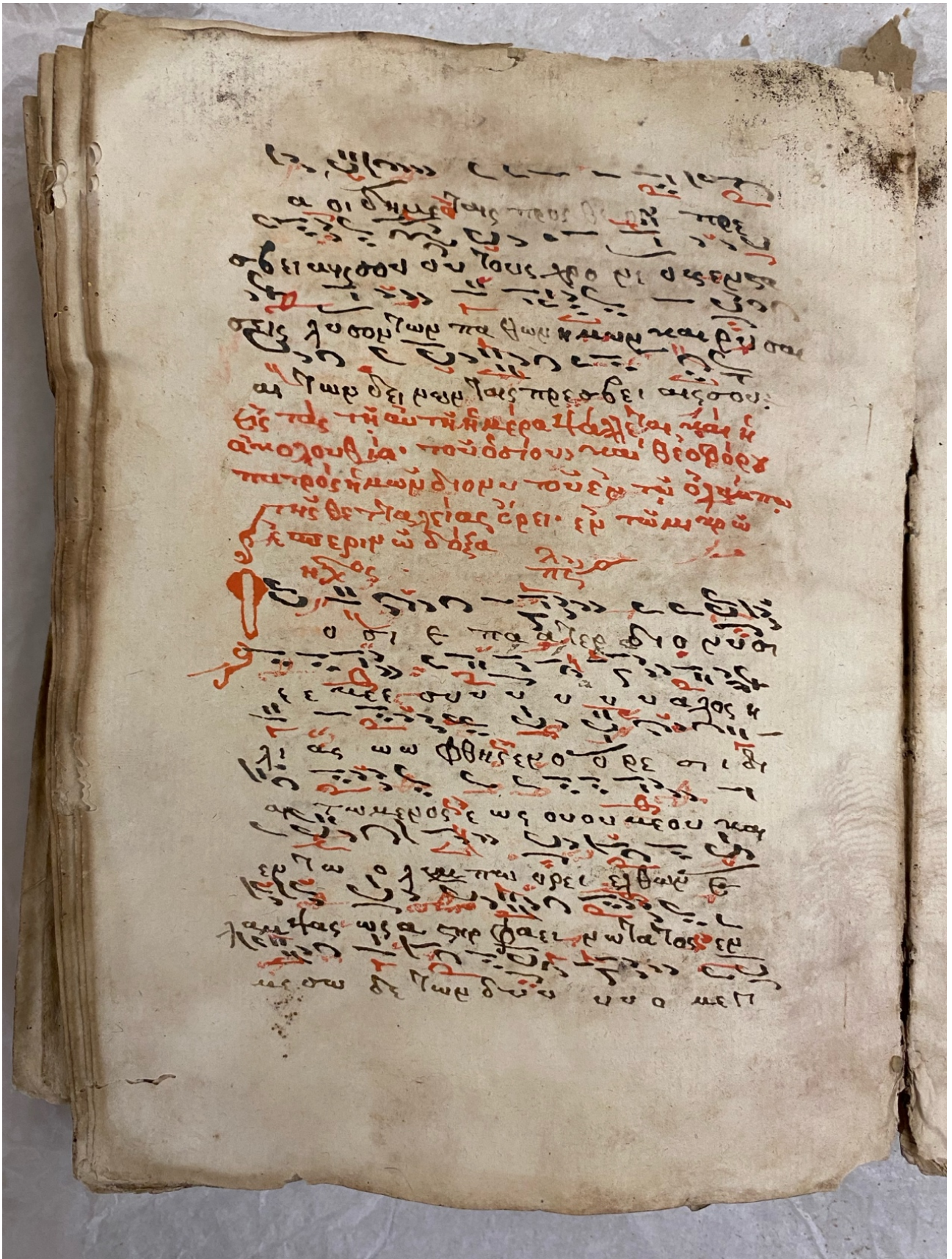
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Το Στιχηράριο Ολ.Διον. της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

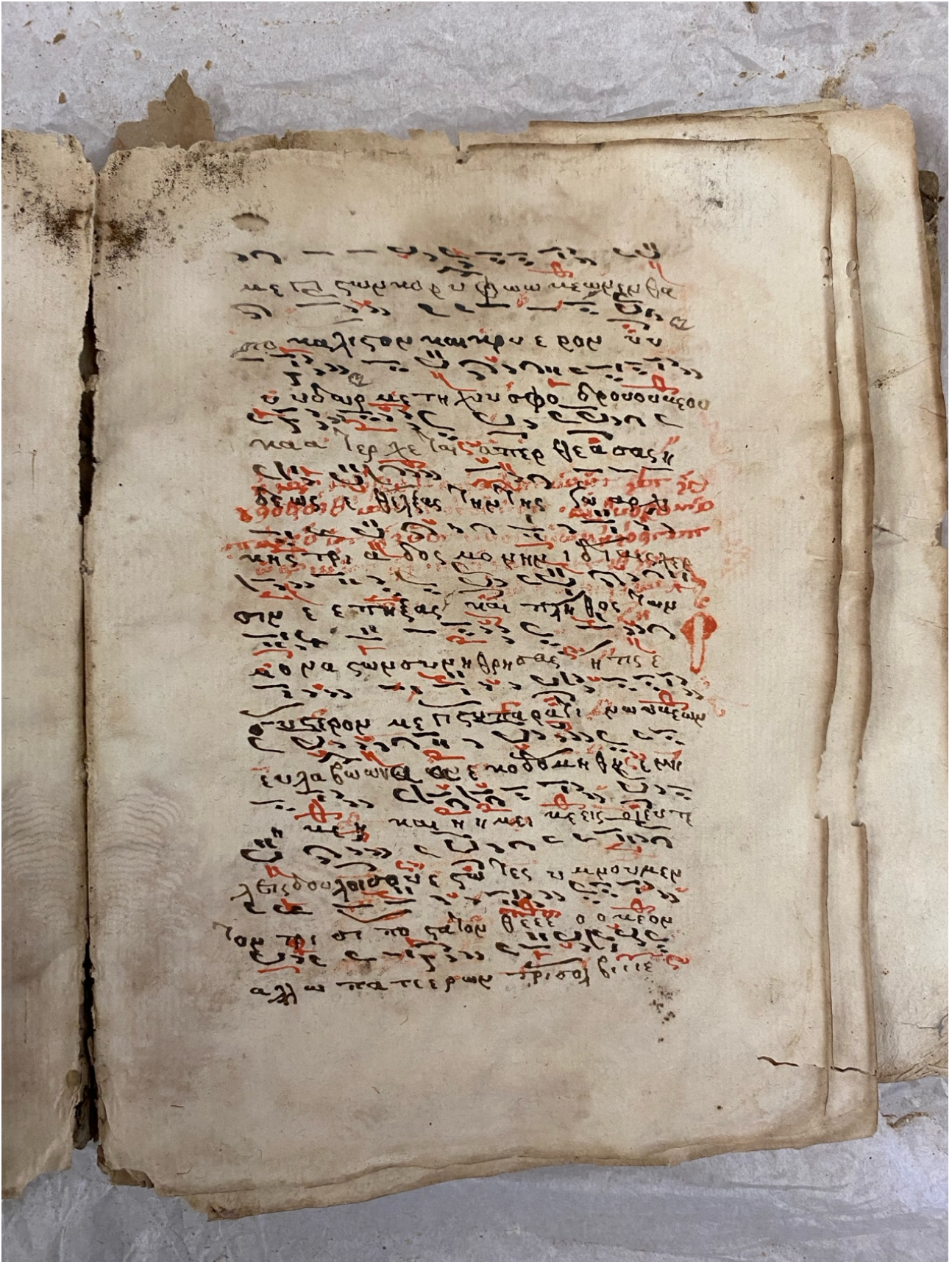
Η Ιερά Ακολουθία του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

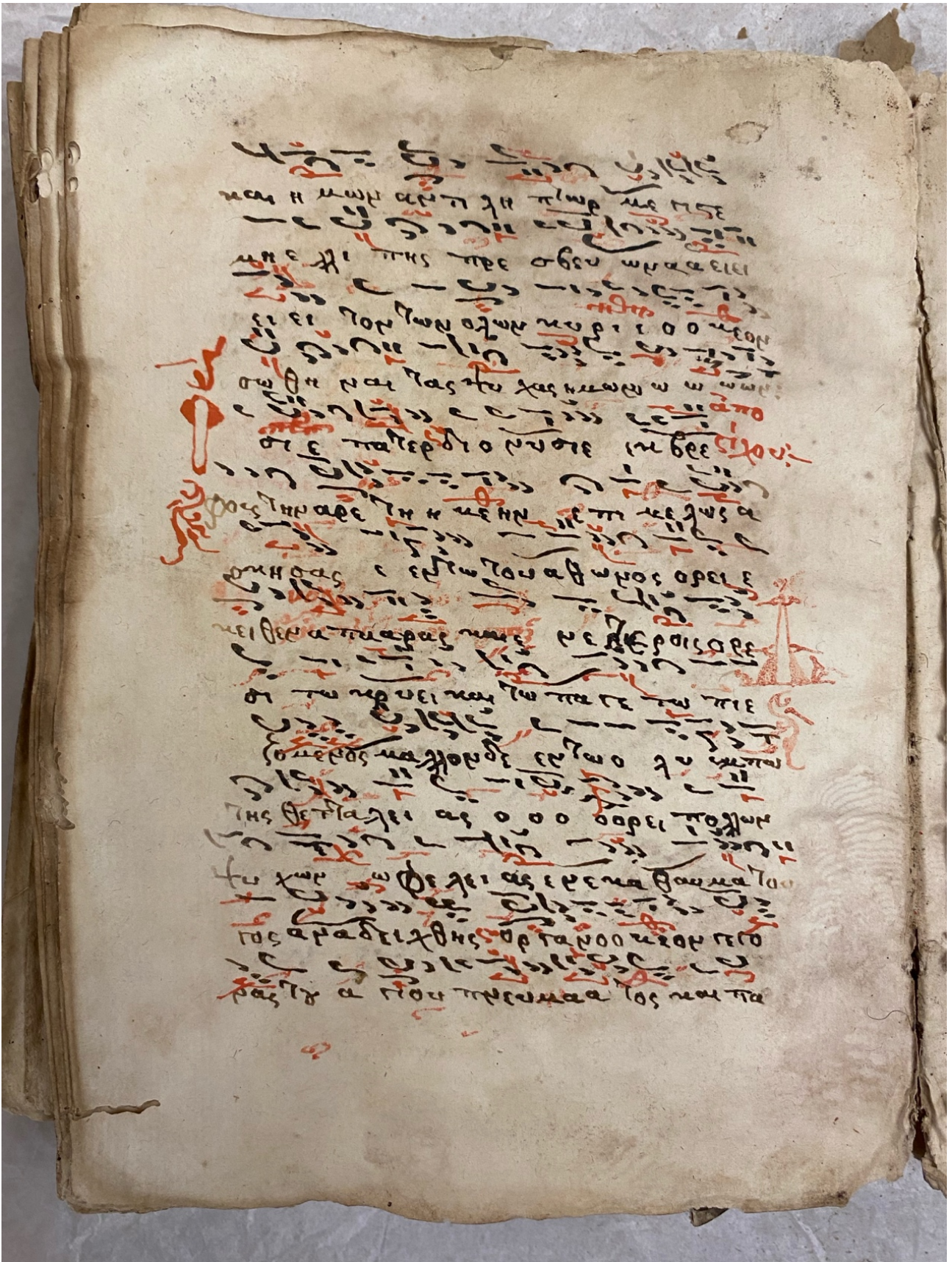
Εικόνα 18. Ολ.Διον., φ.155v και φ.156r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

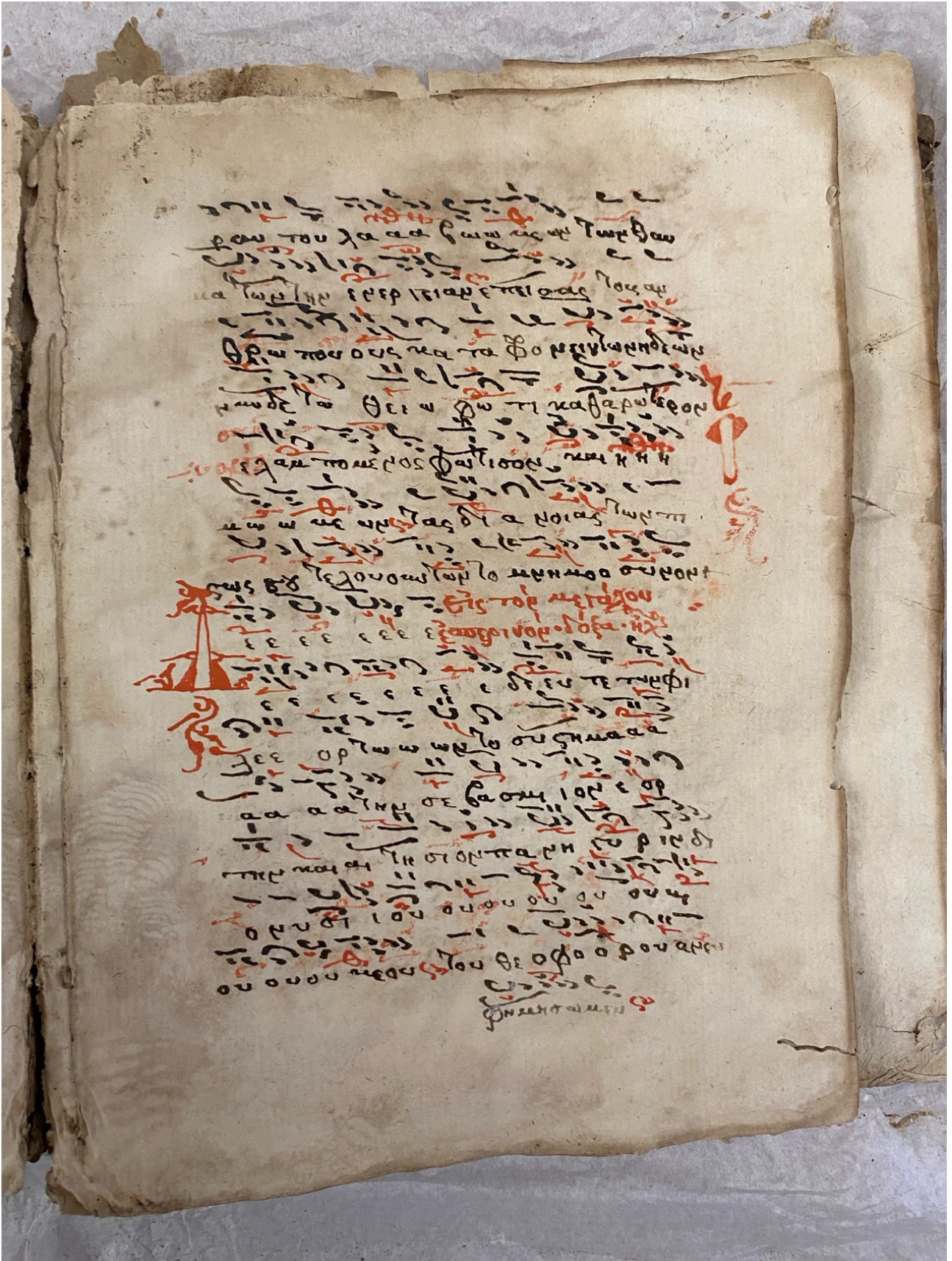
Εικόνα 19. Ολ.Διον., φ.155ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού: τ. Β').

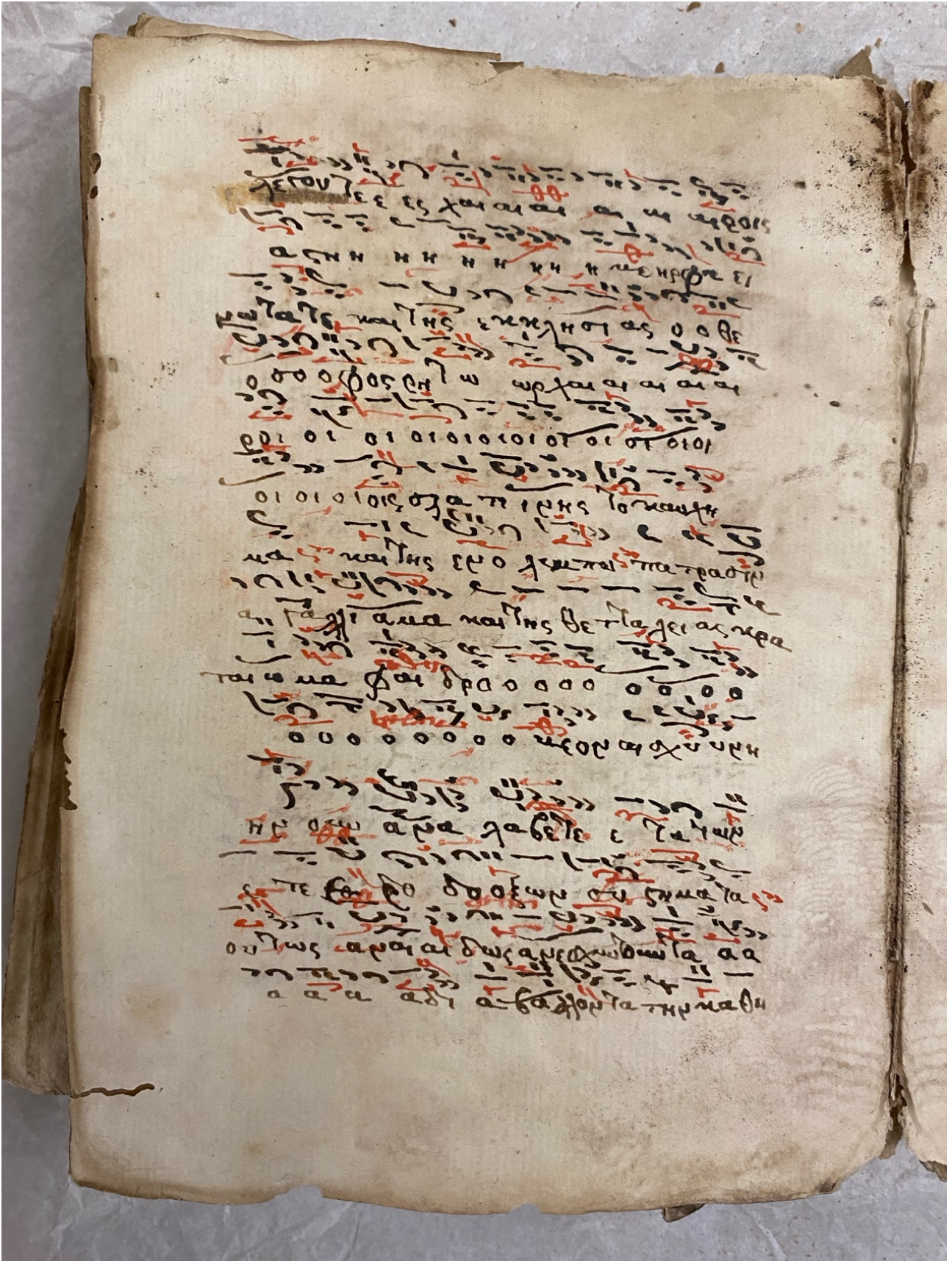
Εικόνα 20. Ολ.Διον., φ.156r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού: τ. Β').

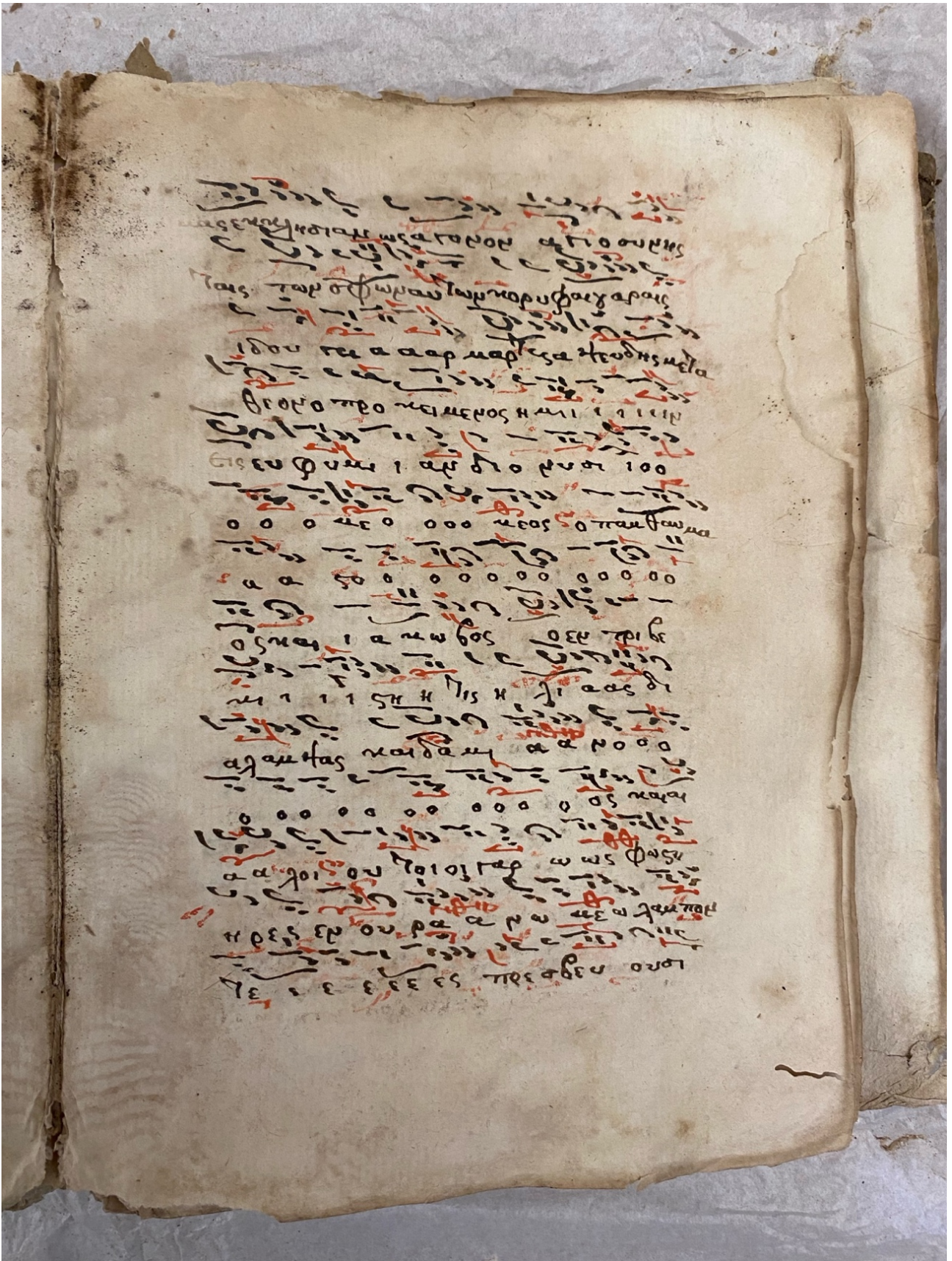
Εικόνα 21. Ολ.Διον., φ.156ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού: τ. Β').

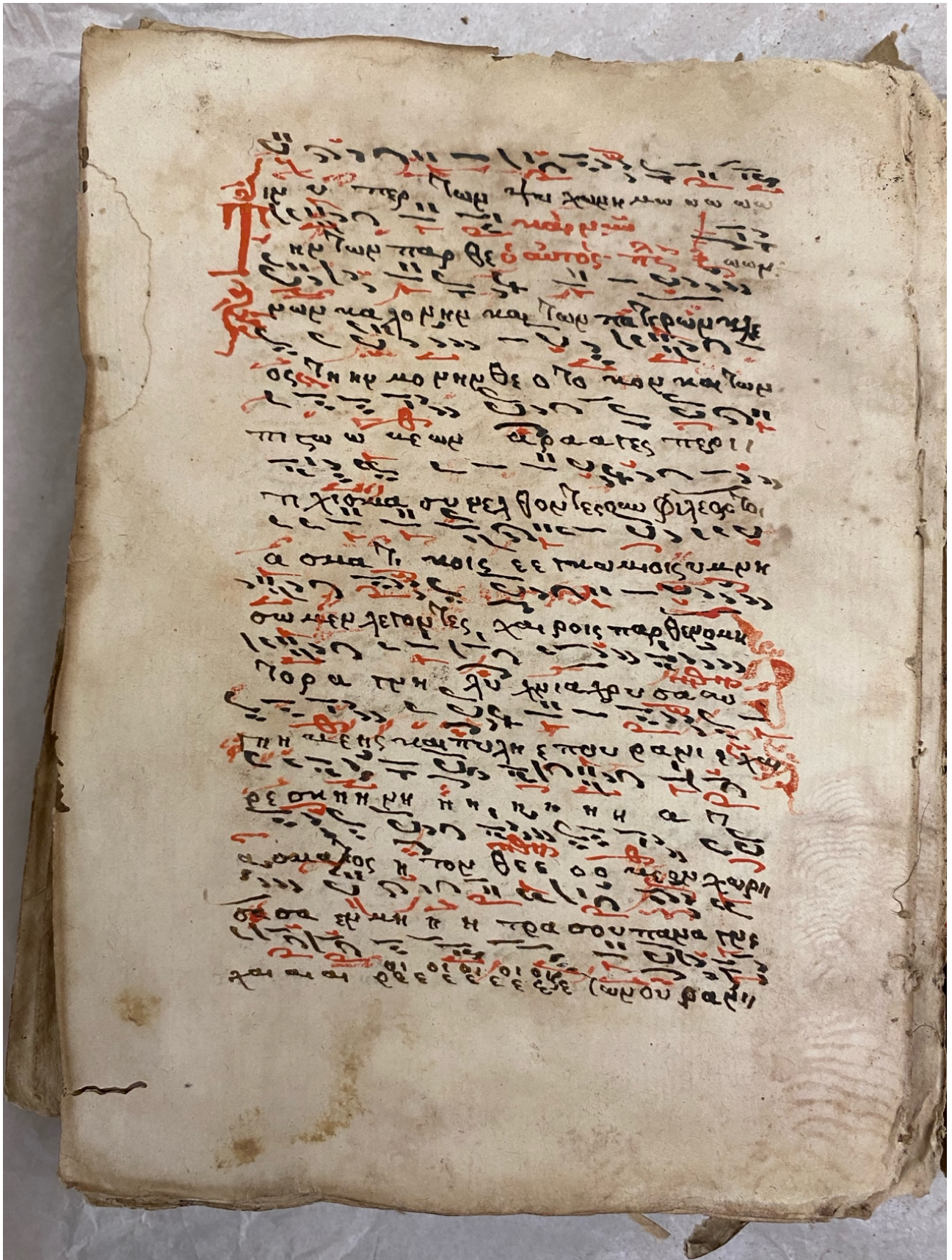
Εικόνα 22. Ολ.Διον., φ.157r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού «Ὅσιε Πάτερ Διονύσιε, ἐκ βρέφους»: τ. Β').

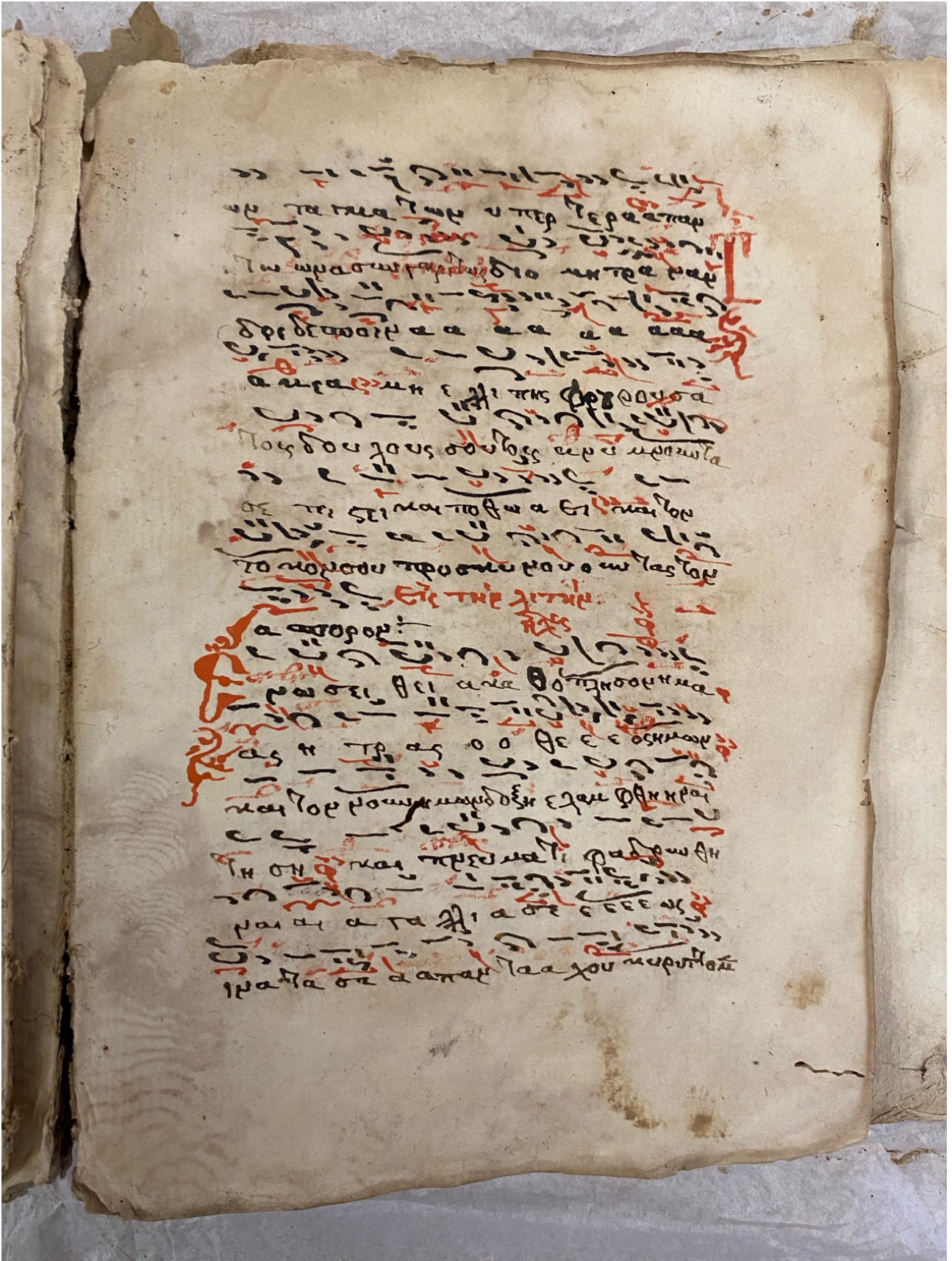
Εικόνα 23. Ολ.Διον., φ.157ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

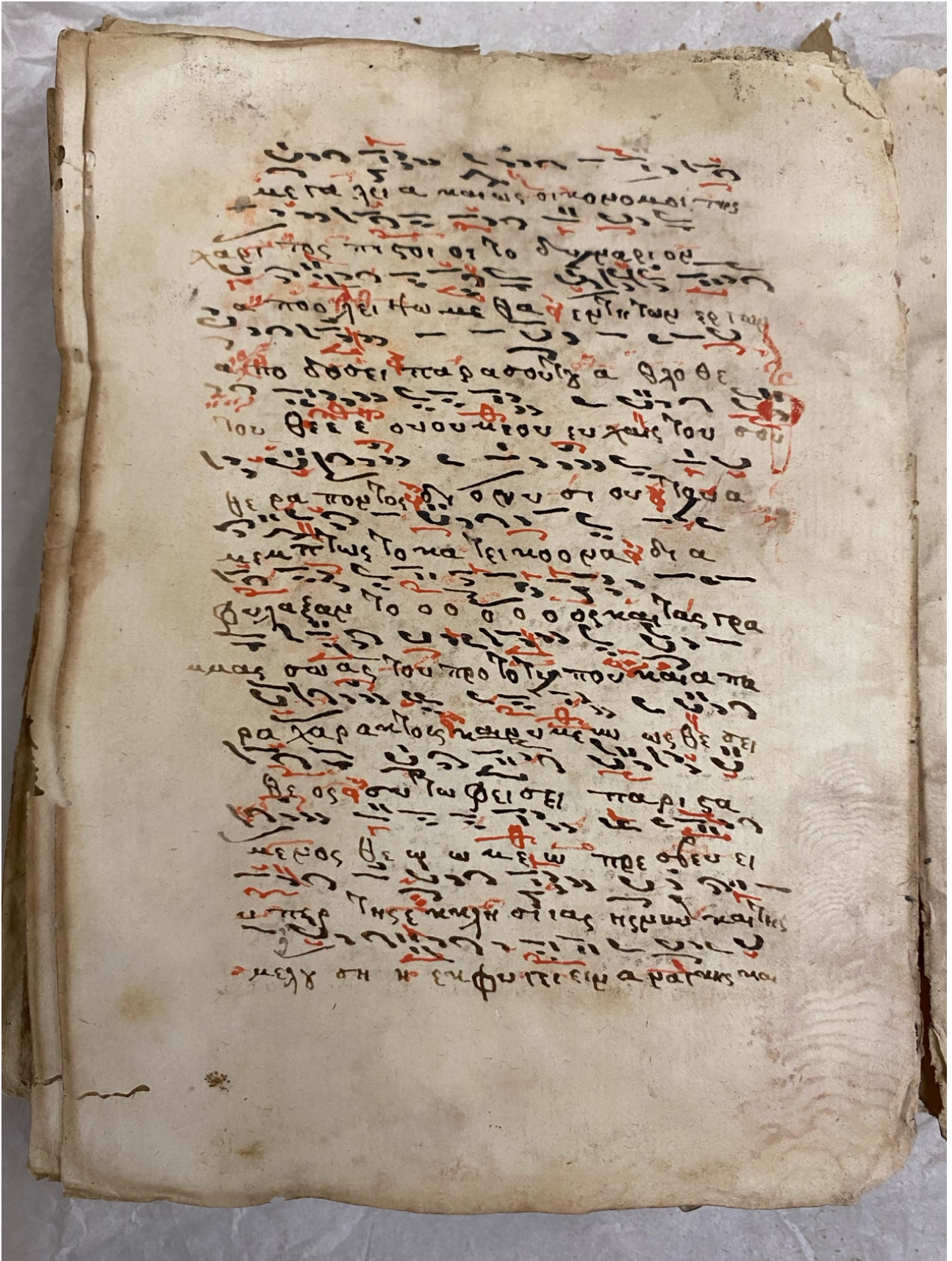
Εικόνα 24. Ολ.Διον., φ.158r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

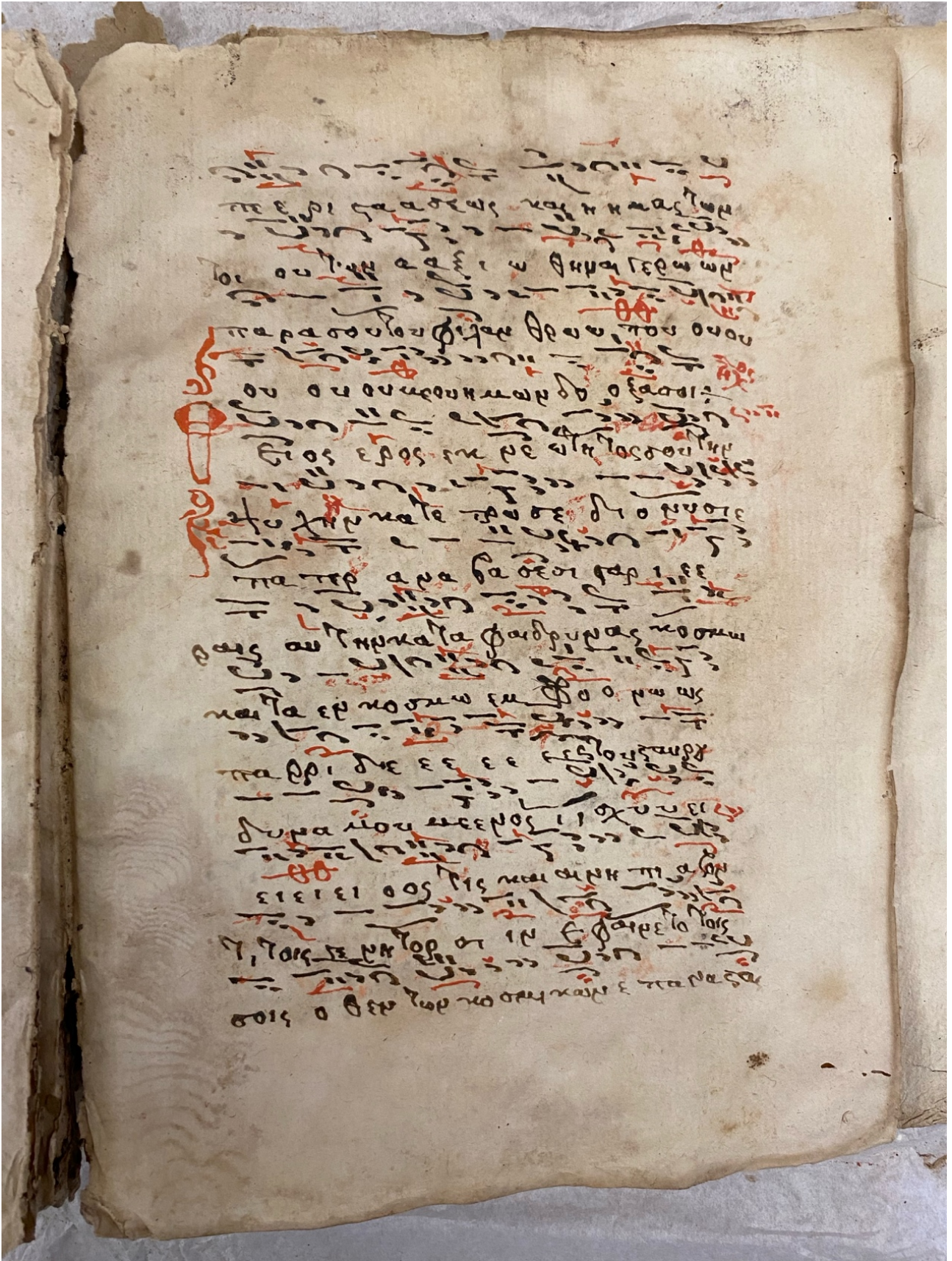
Εικόνα 25. Ολ.Διον., φ.158ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού: τ. Β').

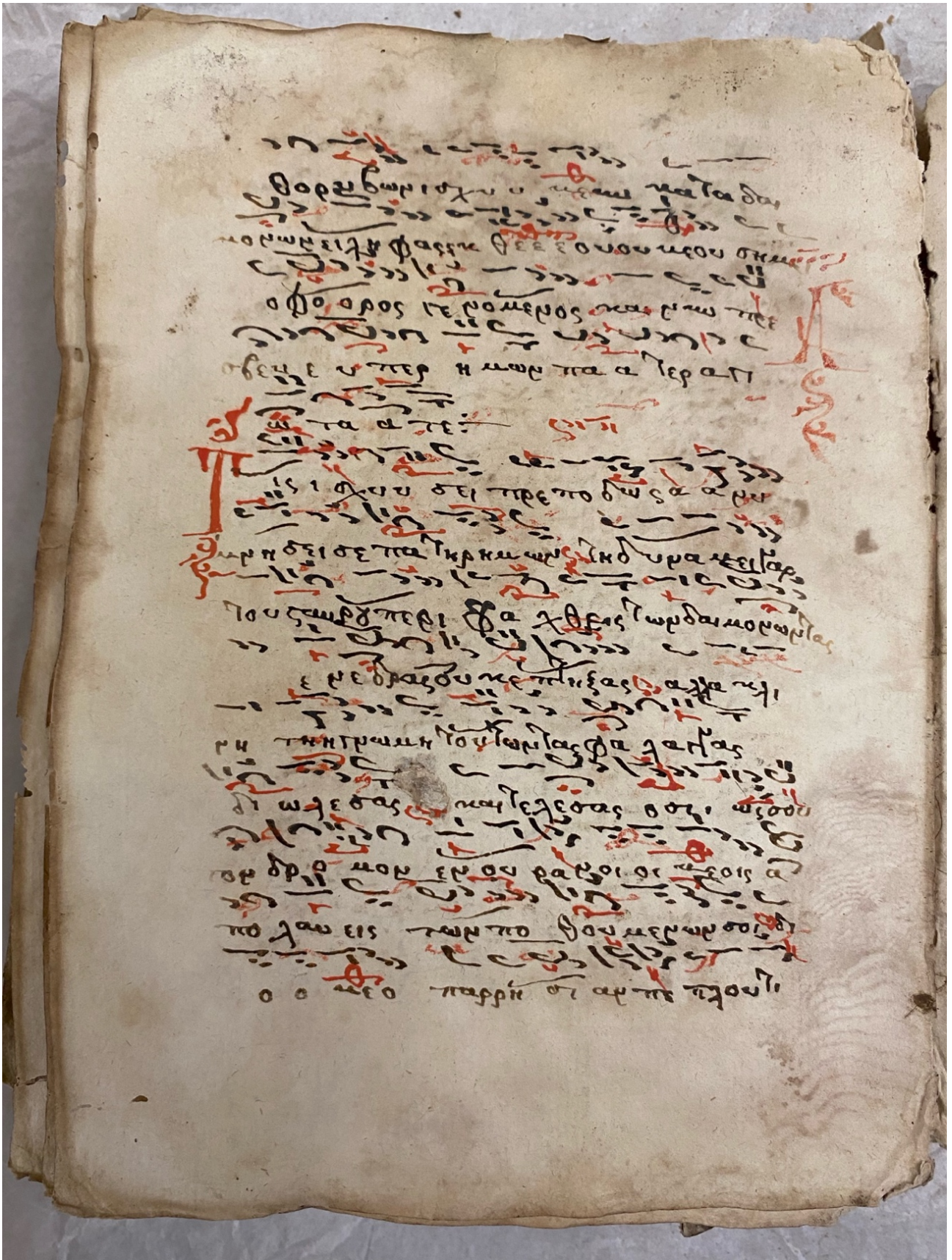
Εικόνα 26. Ολ.Διον., φ.159r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού «Τὴν τῶν παρθένων»: τ. Β').

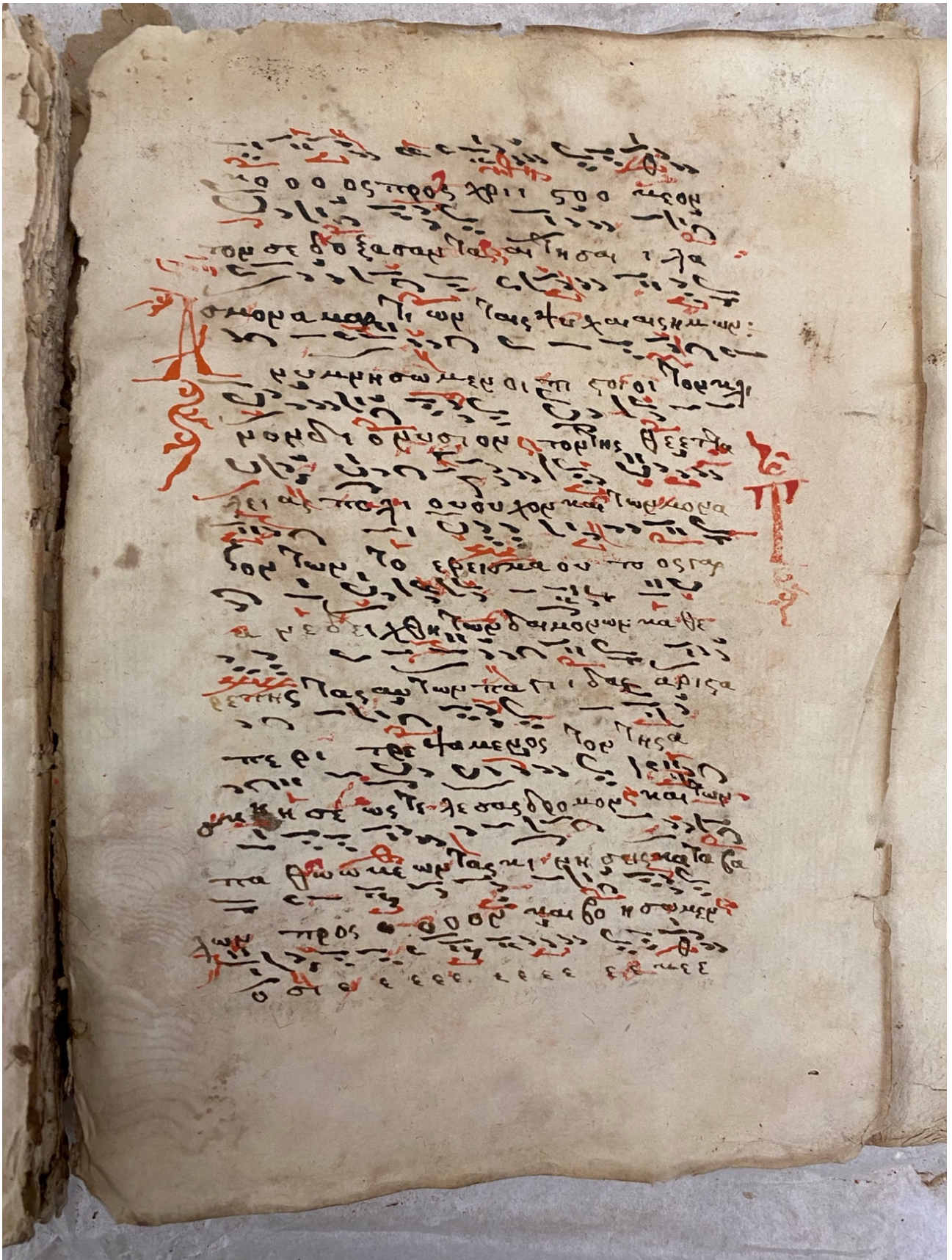
Εικόνα 27. Ολ.Διον., φ.159ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

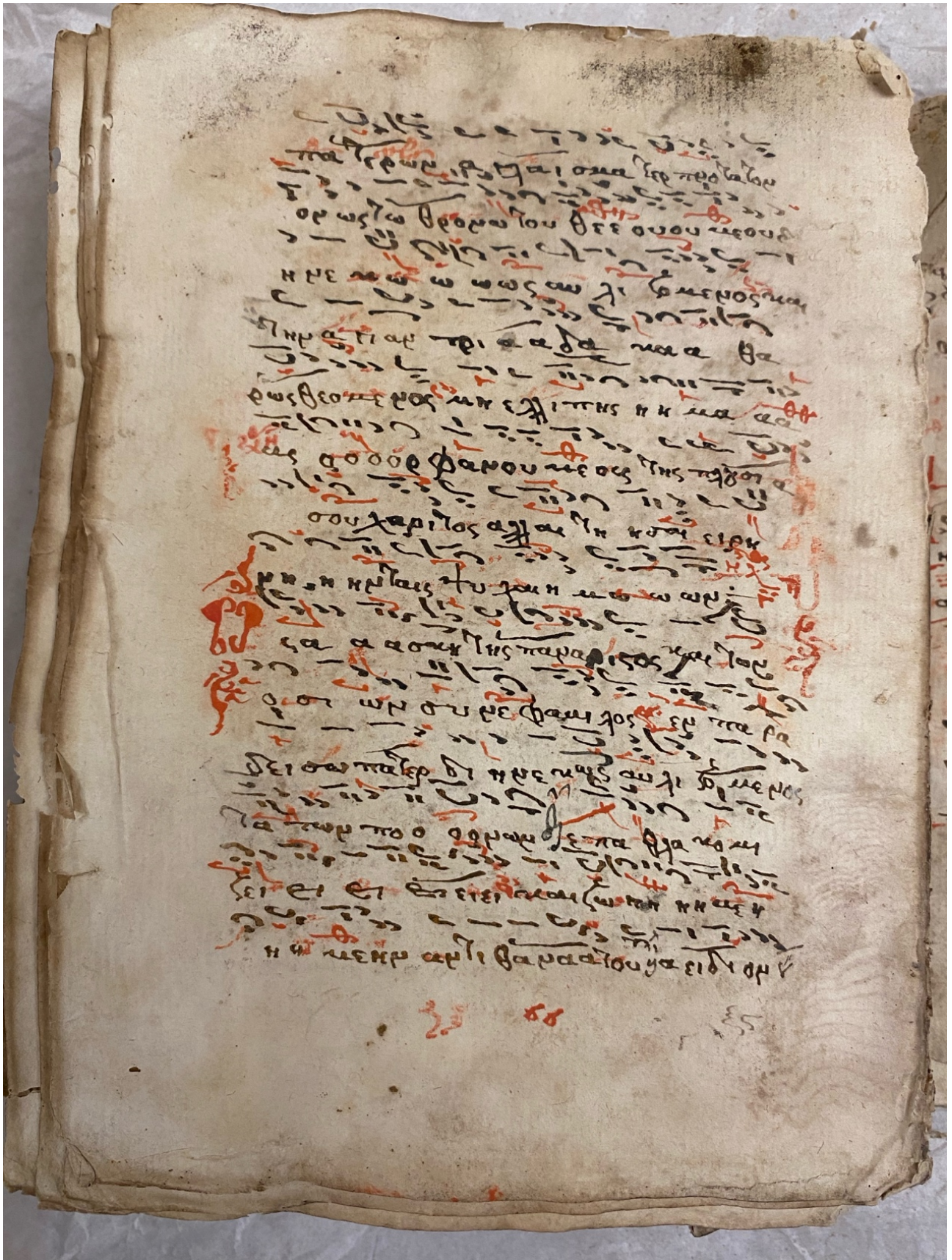
Εικόνα 28. Ολ.Διον., φ.160r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού: τ. Β').

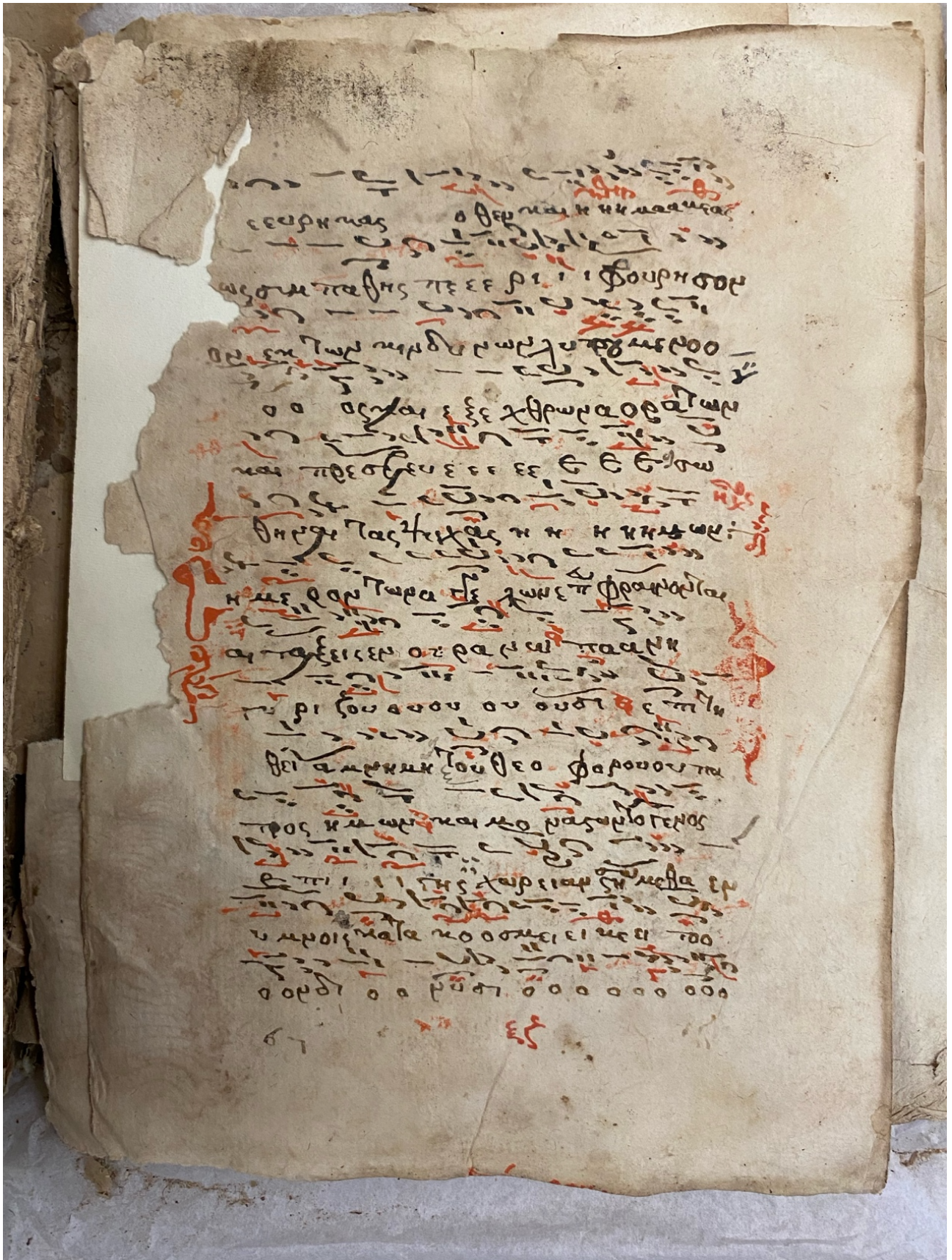
Εικόνα 29. Ολ.Διον., φ.160ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
(Βλ. μεταγραμματισμό του στιχηρού «Θεῖος ἔρως»: τ. Β').

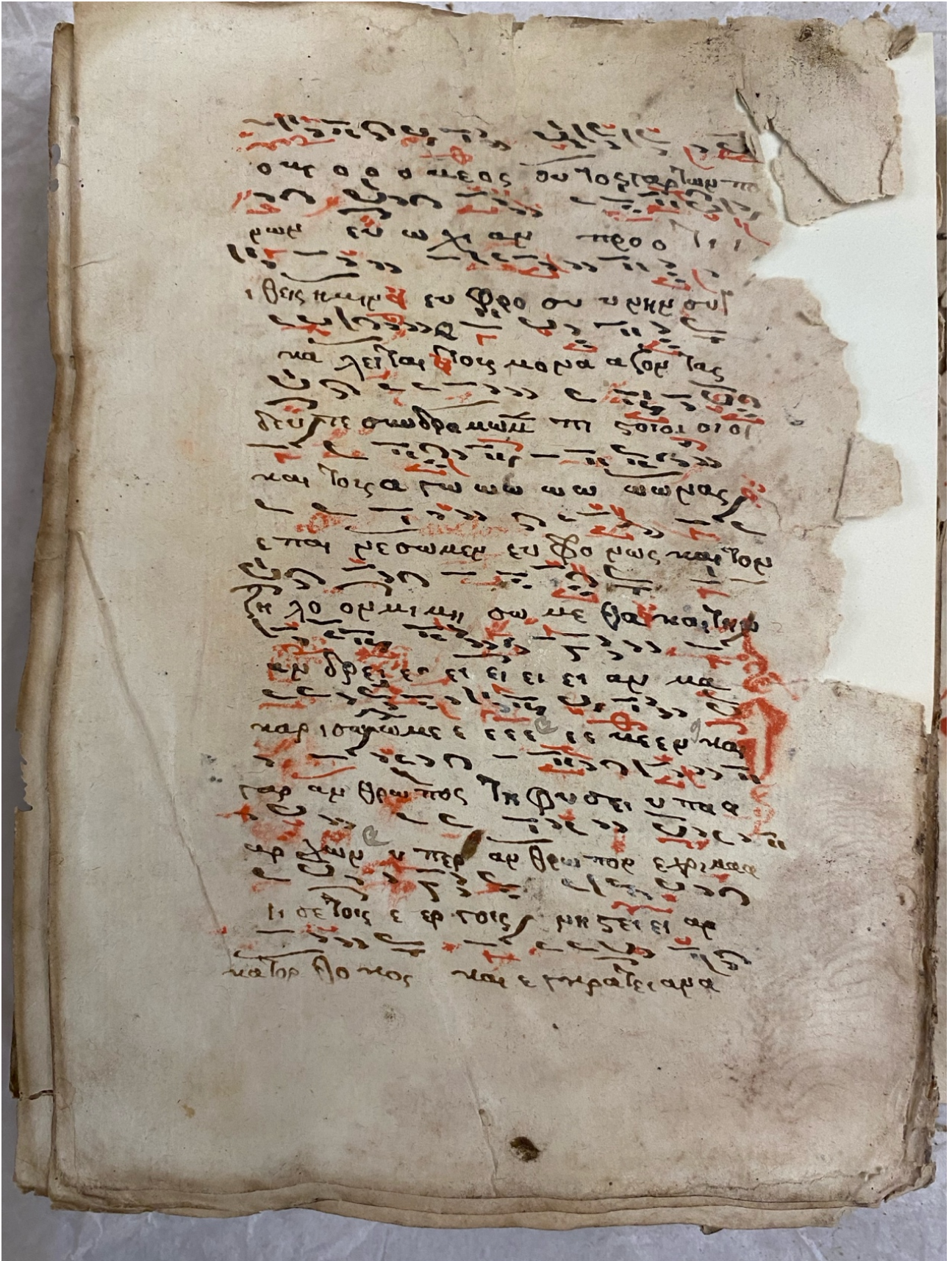
Εικόνα 30. Ολ.Διον., φ.161r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

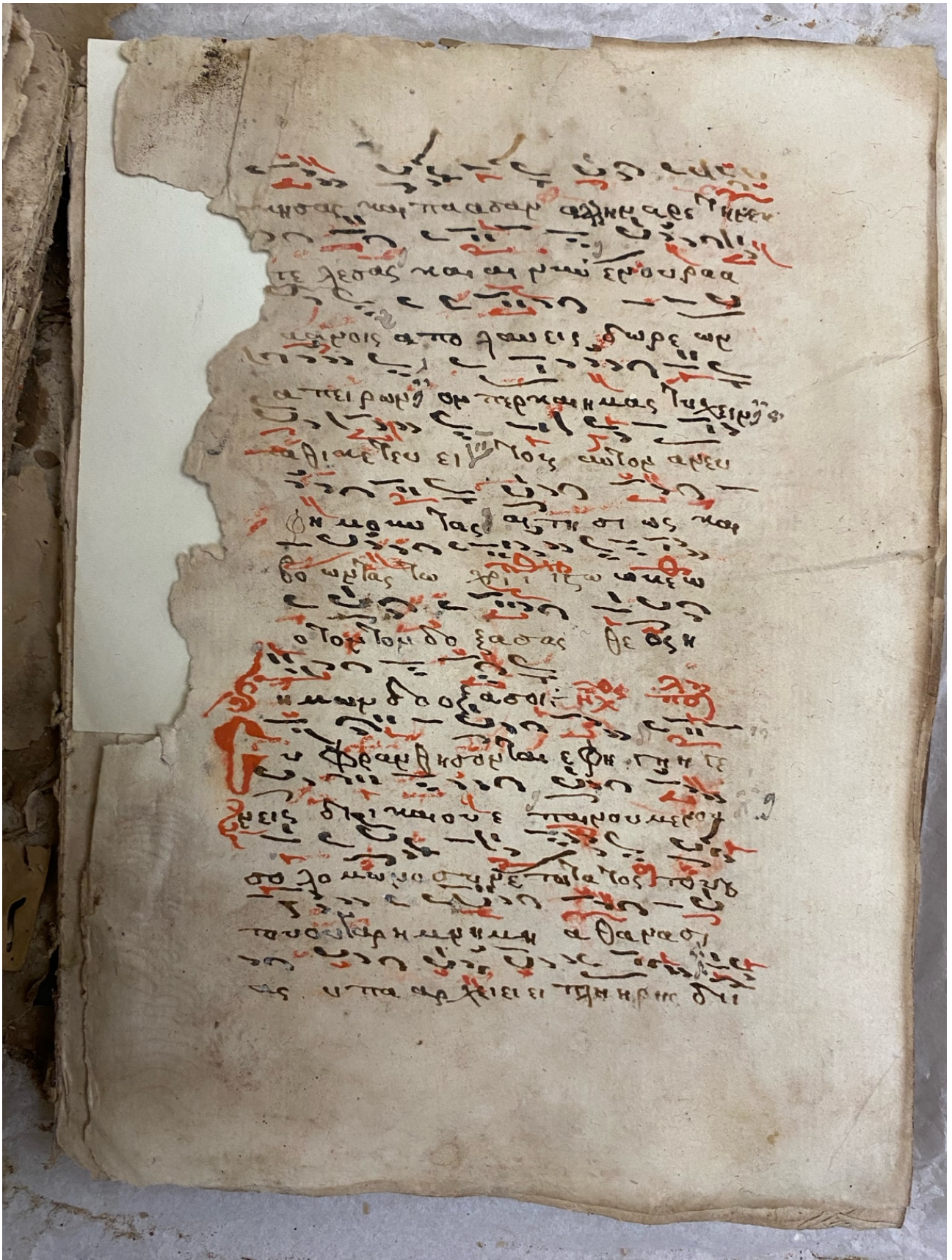
Εικόνα 31. Ολ.Διον., φ.161ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

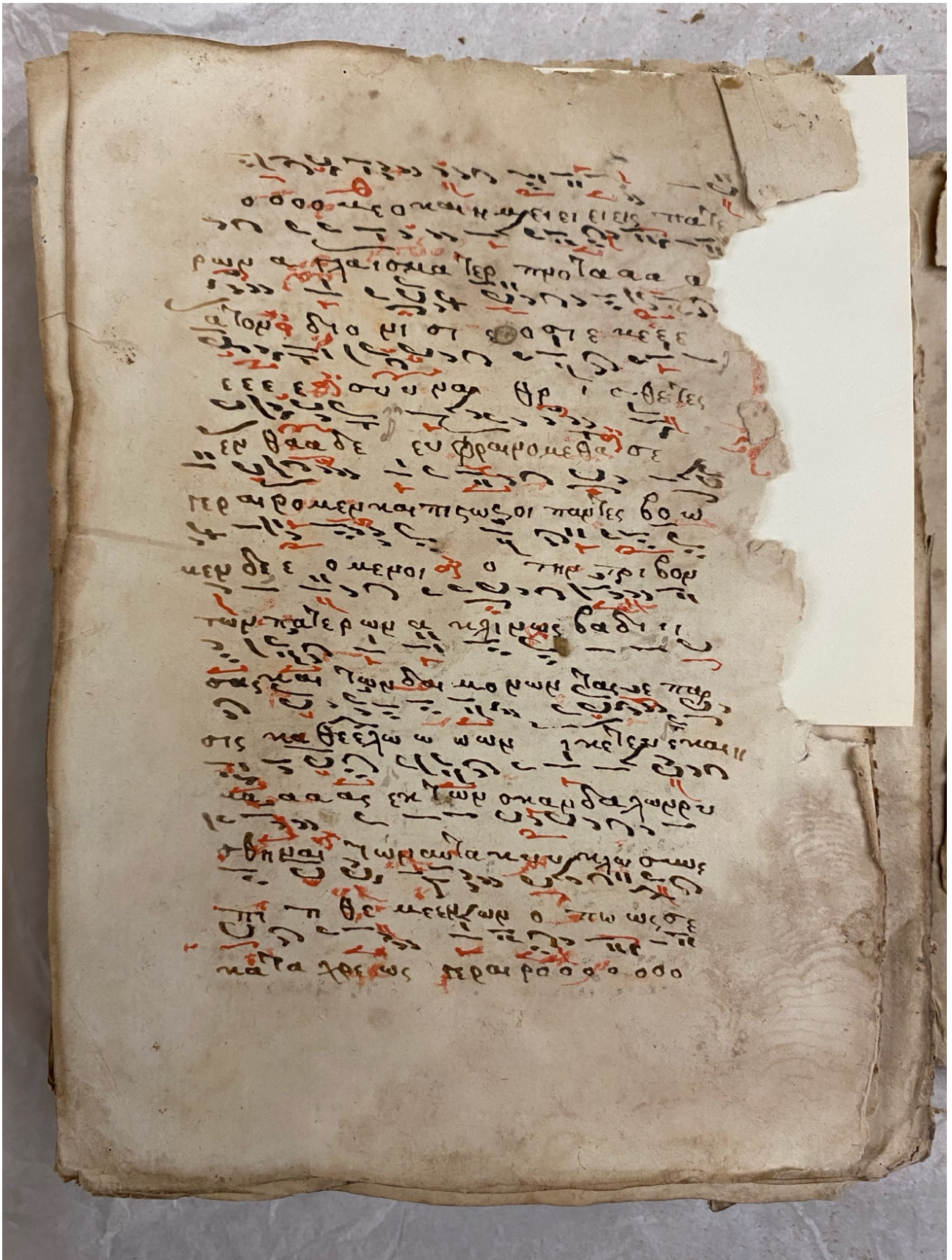
Εικόνα 32. Ολ.Διον., φ.162r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

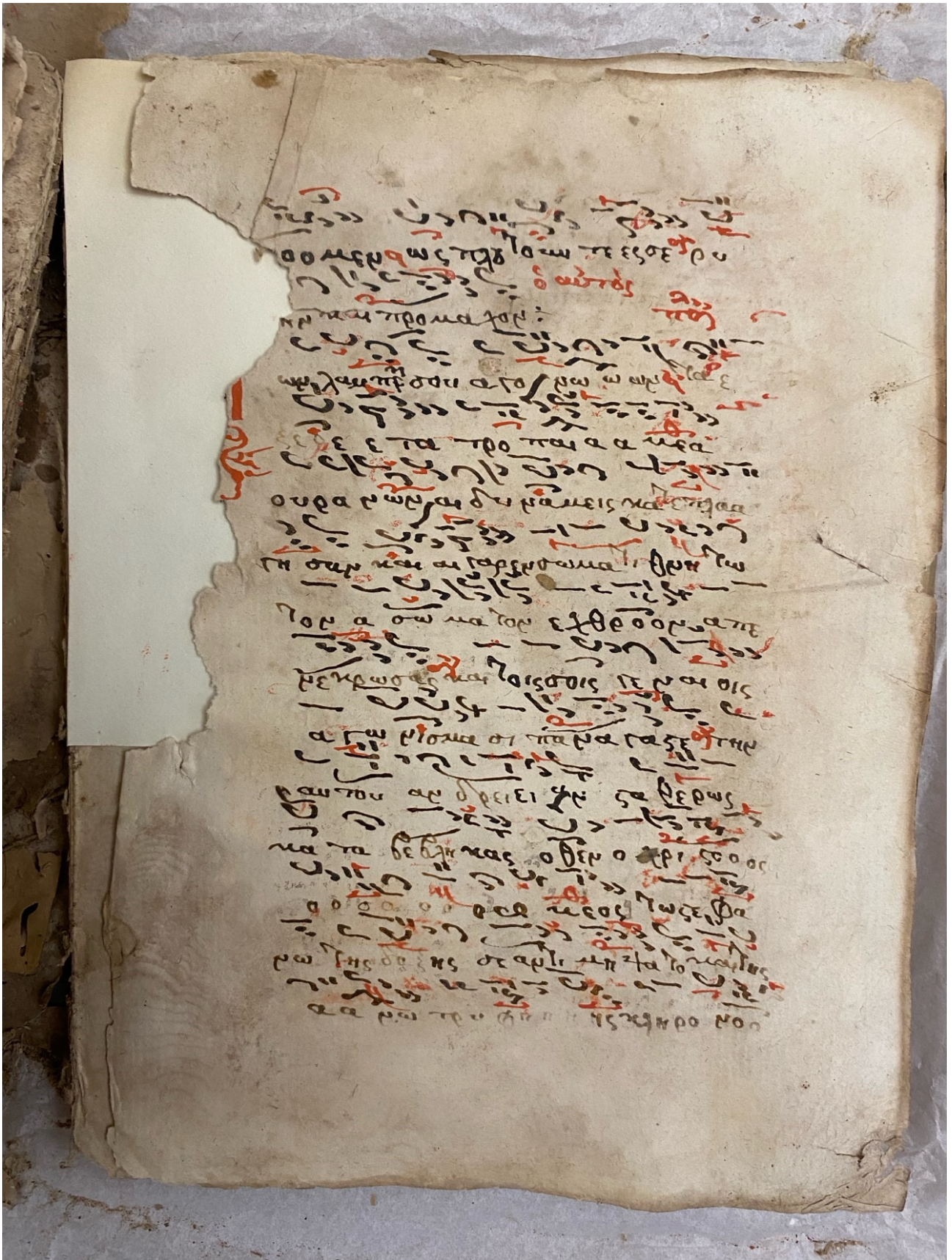
Εικόνα 33. Ολ.Διον., φ.162ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

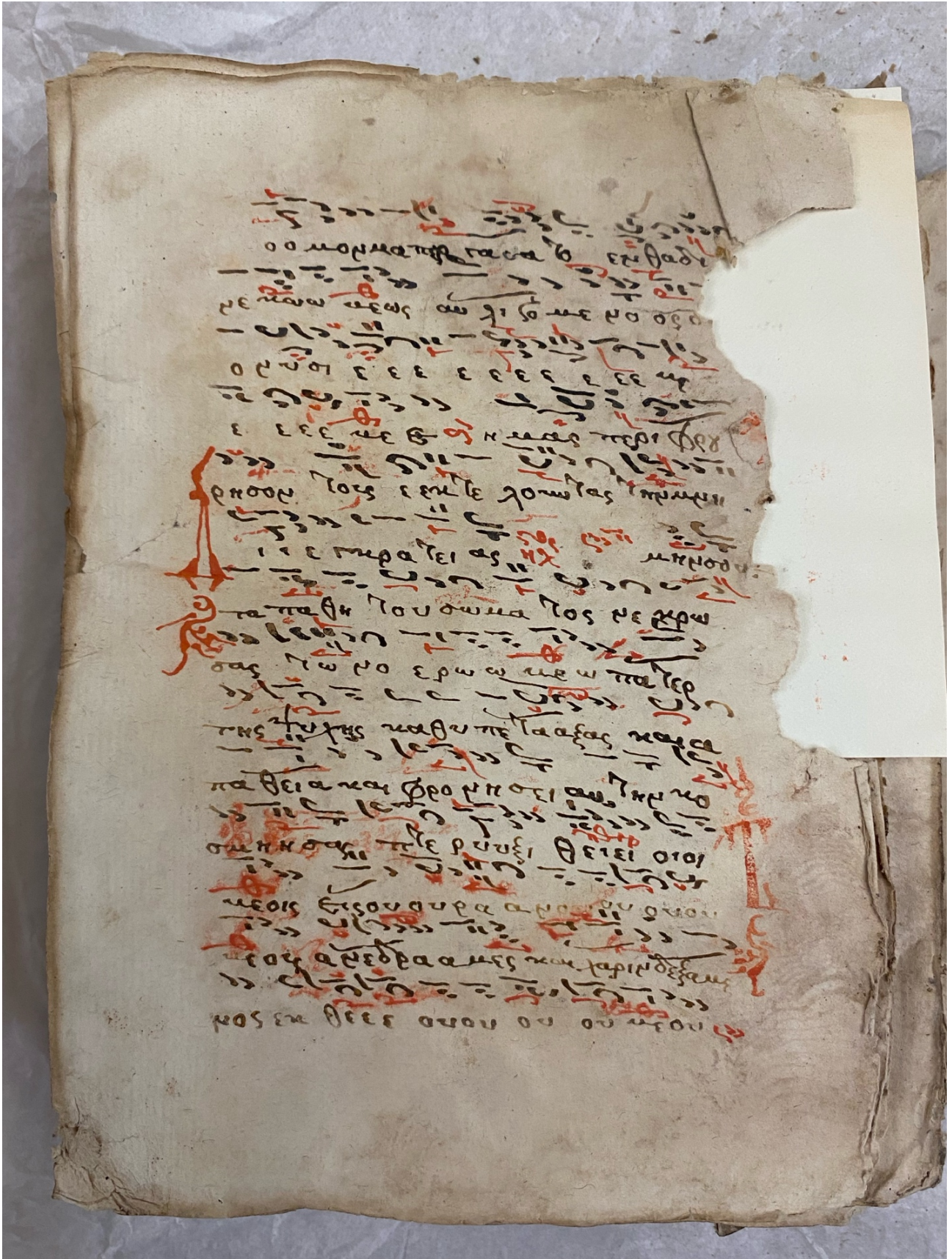
Εικόνα 34. Ολ.Διον., φ.163r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

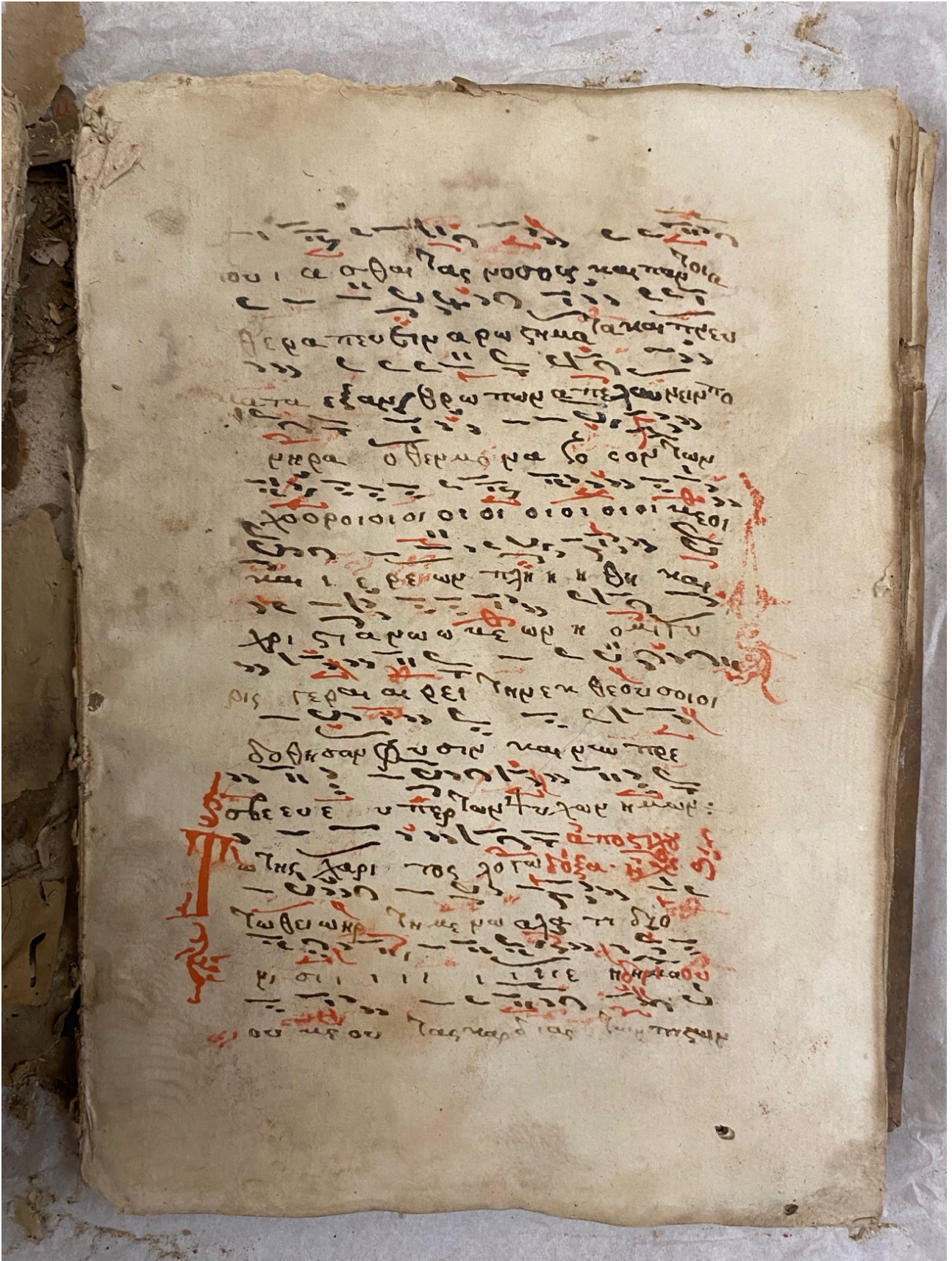
Εικόνα 35. Ολ.Διον., φ.163ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

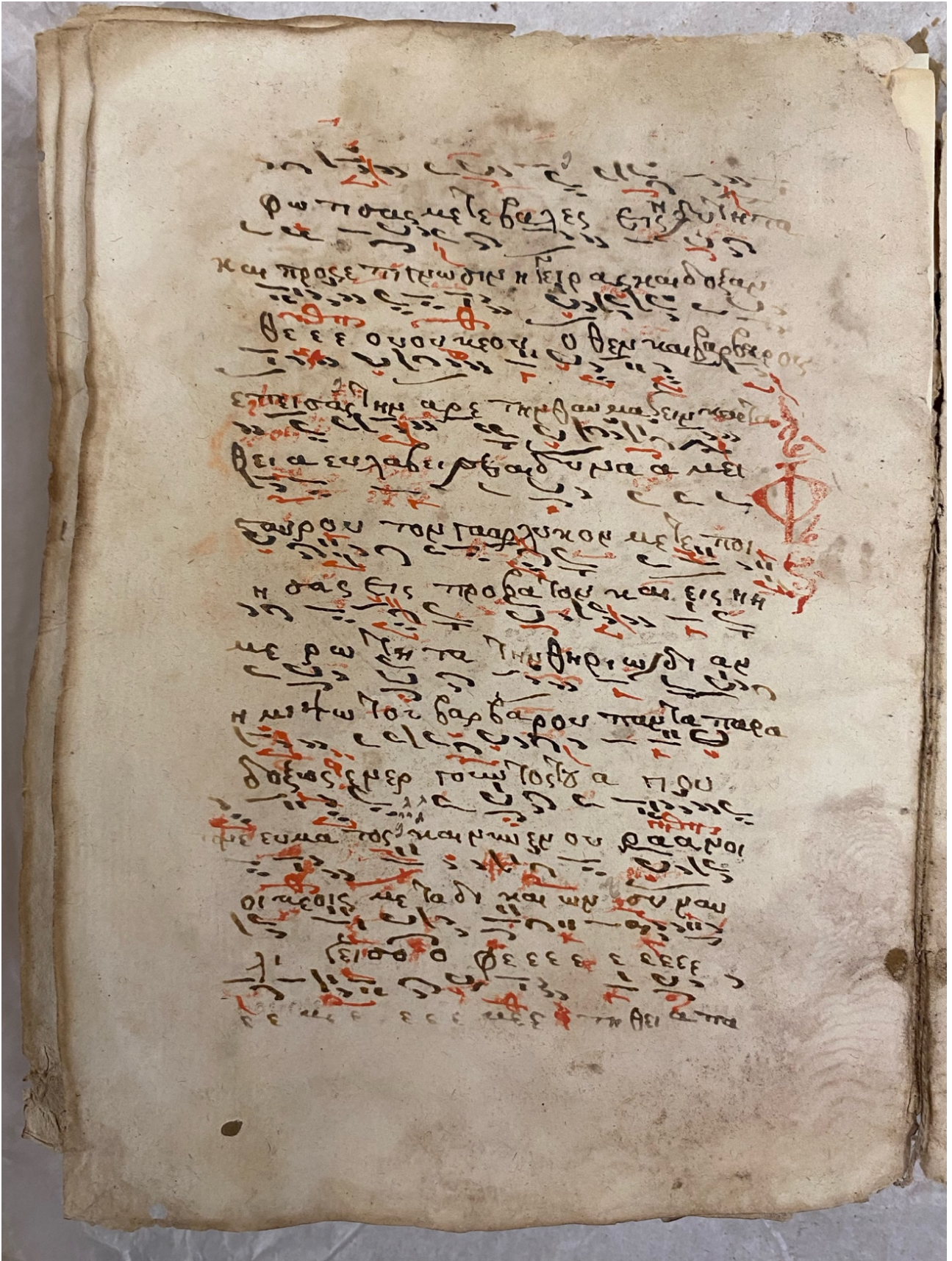
Εικόνα 36. Ολ.Διον., φ.164r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

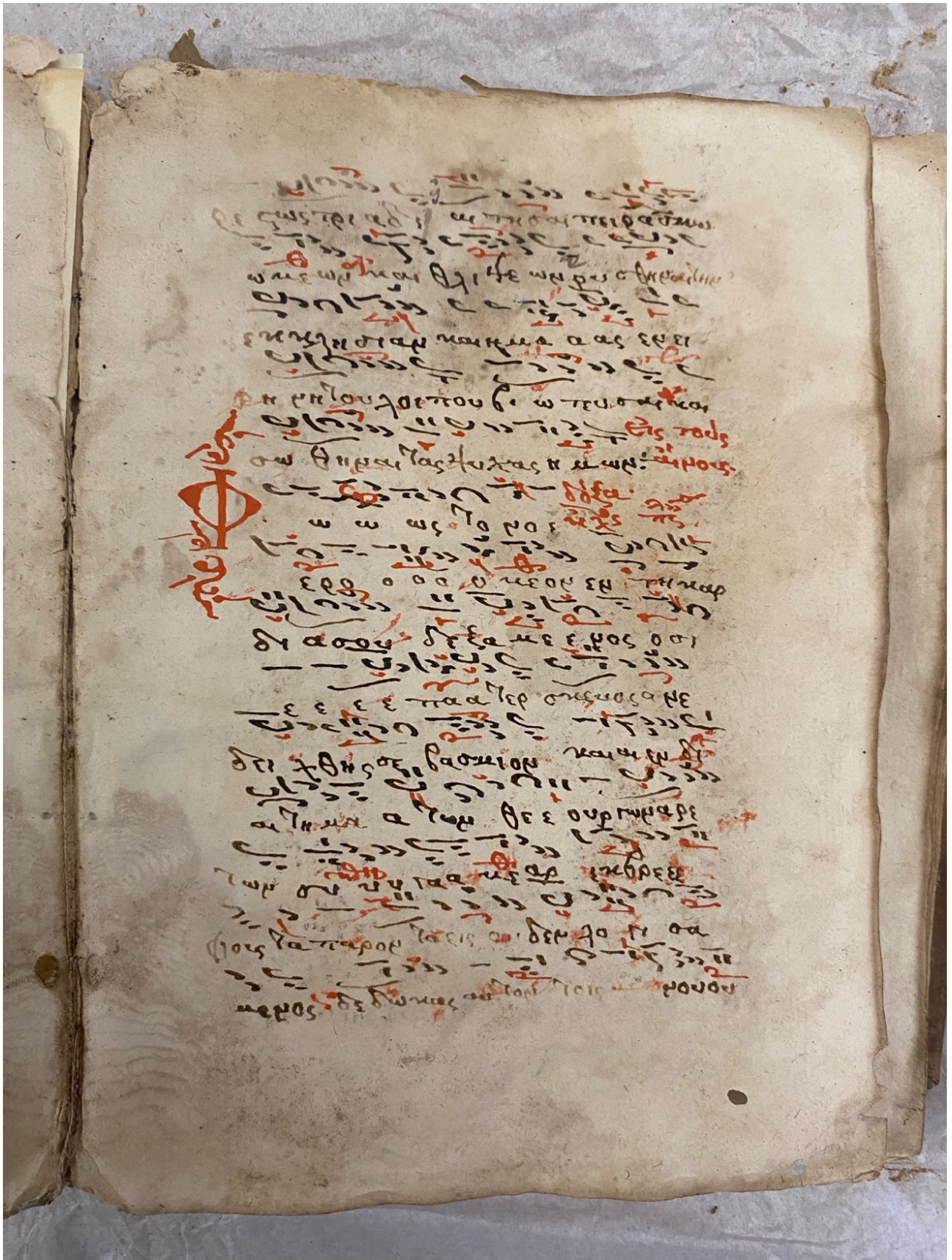
Εικόνα 37. Ολ.Διον., φ.164ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

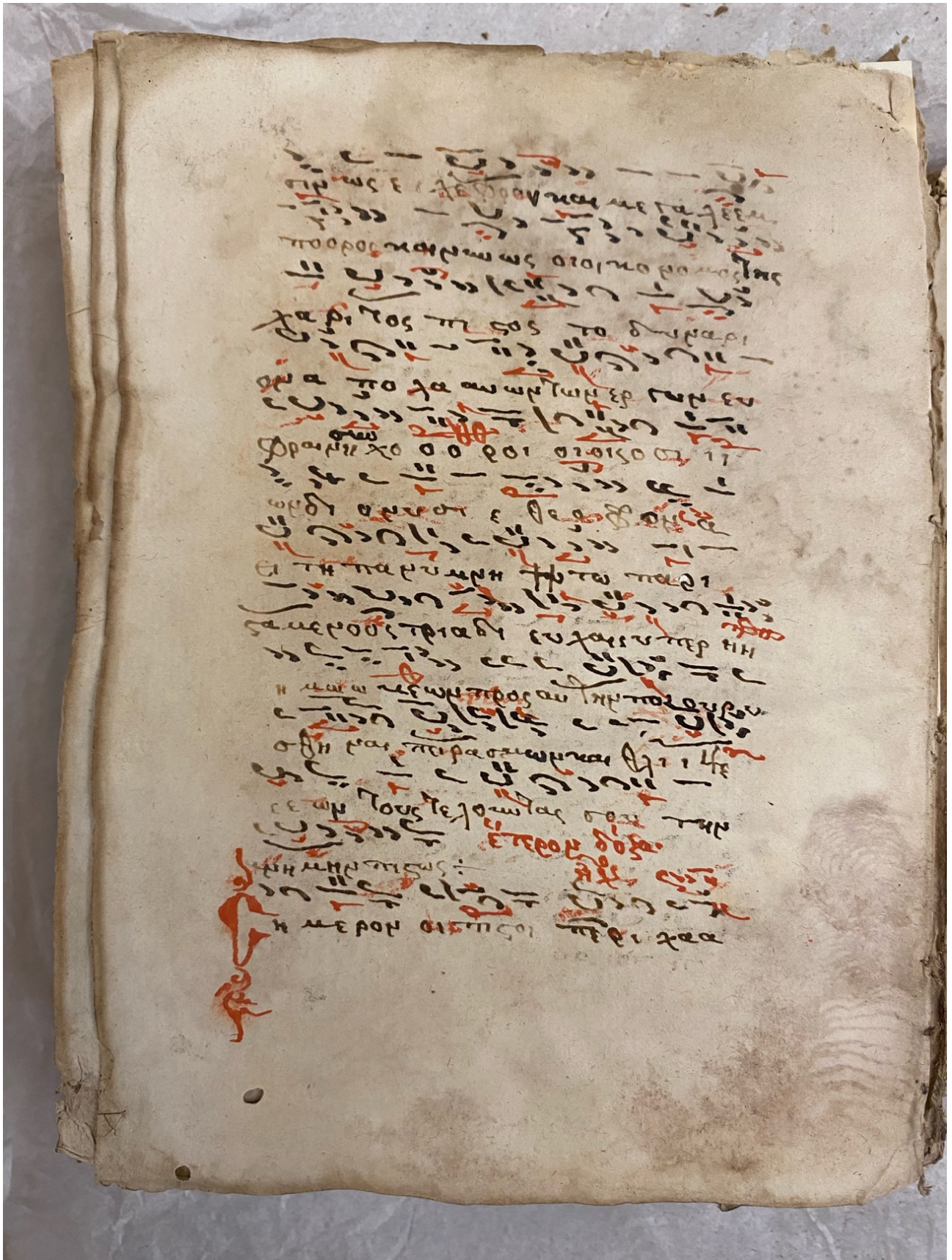
Εικόνα 38. Ολ.Διον., φ.165r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

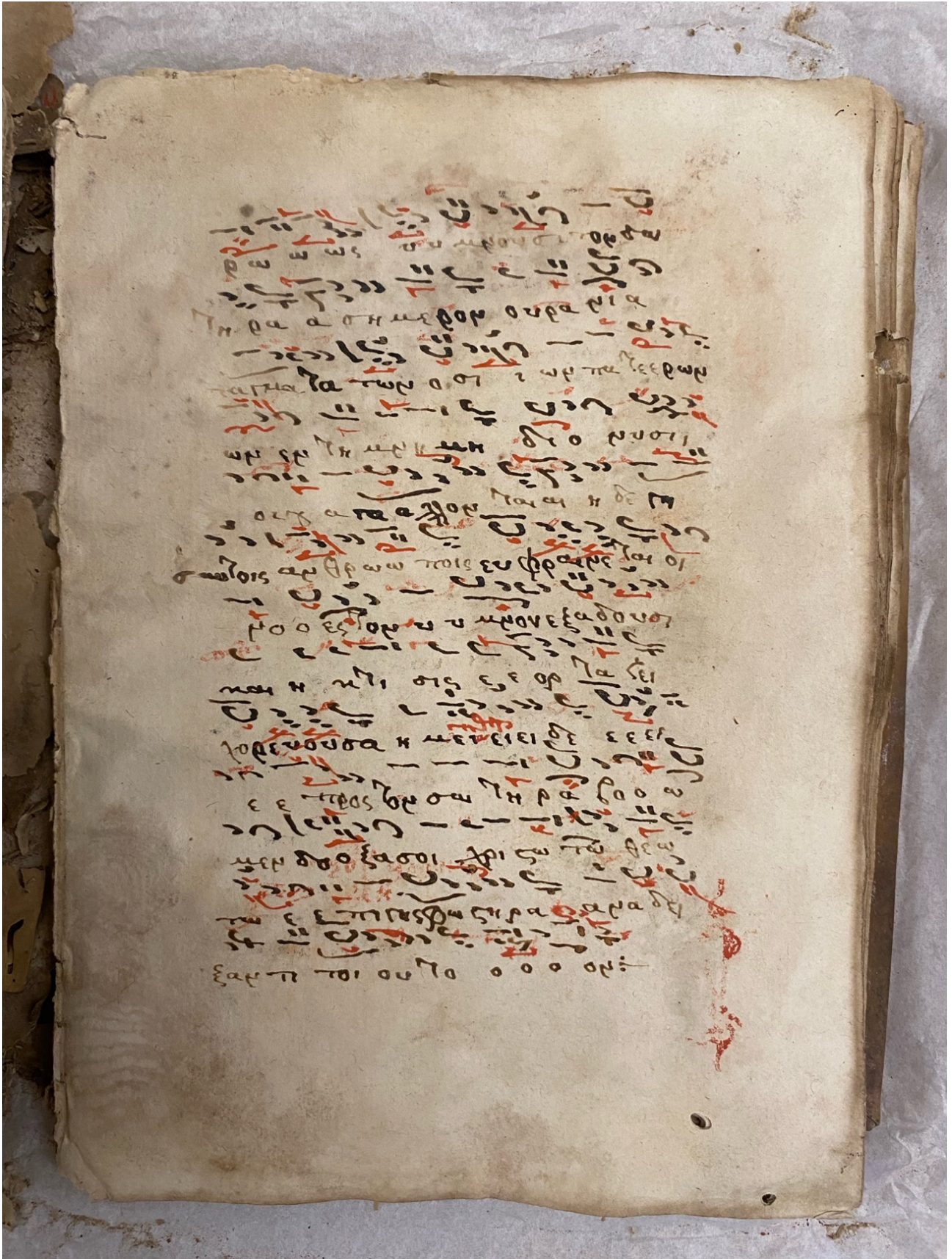
Εικόνα 39. Ολ.Διον., φ.165ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

Εικόνα 40. Ολ.Διον., φ.166r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

Εικόνα 41. Ολ.Διον., φ.166ν. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

Εικόνα 42. Ολ.Διον., φ.167r. © Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Παλαιογραφική μελέτη

Αναλύσεις των επιλεγμένων τροπάρων και σχόλια

(συνδυαστικά με τις μεταγραφές: Τόμος Β')

5.1 Προλεγόμενα

Τα στιχηρά εις τιμήν του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω στο χφο Ολ.Διον. εντοπίζονται στα φφ. 155v-167r και είναι δεκαέξι στους παρακάτω ήχους:

- α' (πρώτος)
- β' (δεύτερος)
- γ' (τρίτος)
- δ' (τέταρτος)
- πλ. β' (πλάγιος του δευτέρου)
- πλ. δ' (πλάγιος του τετάρτου)

Στον πρώτο και στο τρίτο ήχο έχουμε μόνο ένα στιχηρό, ενώ στους άλλους ήχους έχουμε περισσότερα. Για την διεκπεραίωση της εργασίας επιλέχθηκαν τέσσερα στιχηρά τροπάρια για μεταγραφή και ανάλυση, συγκεκριμένα από την οικογένεια του δευτέρου ήχου (β', πλ. β', νενανώ), για καλύτερη εμβάθυνση. Οι τρεις ήχοι έχουν κοινή κλίμακα στη μεσοβυζαντινή σημειογραφία. Ωστόσο σε μερικά τροπάρια της οικογένειας του δευτέρου, δεν υπάρχει εμφανής αρκτική μαρτυρία στο χφο, κάνοντας δύσκολη την ακριβή ταυτοποίηση του ήχου. Παρουσιάζονται όμως μεσομαρτυρίες, οι οποίες σε συνδυασμό με το βιβλίο *«Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Διονυσίου του νέου ασκητού του εν τω Ολύμπω Όρει»* του 1973, τοποθετούν τα τροπάρια στην οικογένεια του β ήχου.

5.1.1 Η κλίμακα των τροπαρίων του β, πλ. β' και νενανώ, από την παλιά της θεωρητική βάση (Βου)¹⁶³

Τριφωνία νενανώ

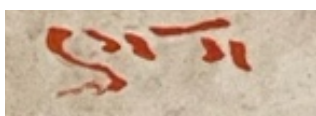
Παλαιά θεωρητική βάση του πλ. β' ήχου
+
Χαμηλή βάση του β' ήχου

Υψηλή βάση του β' ήχου

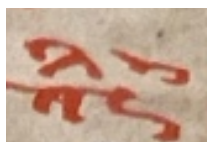
Οι μαρτυρίες κατά το Παλαιό Σύστημα της οικογένειας του δευτέρου ήχου (β', πλ. β', νενανώ) που εντοπίζονται στο χρο:

Μαρτυρίες¹⁶⁴

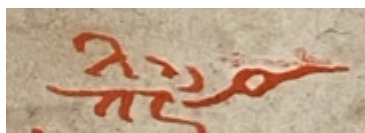
Ήχοι

Δεύτερος

Πλάγιος του δευτέρου

Νενανώ
(τριφωνία του πλαγίου του δευτέρου)

¹⁶³ Οι νότες χωρίς γέμισμα αποτελούν τους δομικούς φθόγγους της κλίμακας.

¹⁶⁴ Οι εικόνες των μαρτυριών είναι από το Στιχηράριο Ολ.Διον., φφ. 155v, 158v, 160v.

Επισήμανση:

Στους μεταγραμματισμούς των στιχηρών της οικογένειας του δευτέρου ήχου που καταχωρούνται στον Τόμο Β΄ της παρούσης εργασίας, δηλώνεται ρητά το άνω Πα΄ με δίσση (Πα΄#), μόνο στην περίπτωση της θέσης των θεματισμών (έσω ή έξω). Στις υπόλοιπες περιπτώσεις θέσαμε το σύμβολο της δίσσης σε παρένθεση (#), καθώς συνήθως το πάνω τετράχορδο του πλαγίου του δευτέρου με βάση την προφορική παράδοση είναι διατονικό.

5.1.2 Ορισμοί

Στιχηράριο¹⁶⁵

Ο αρχαιότερος μουσικός κώδικας κατά τον Ι΄ αι. είναι το Στιχηράριον. Ο κώδικας αυτός περιλαμβάνει τα στιχηρά ιδιόμελα (που είναι οι ύμνοι που έχουν ίδιο μέλος και ψάλλονται ύστερα από ένα ψαλμικό στίχο) των κινητών και ακινήτων εορτών ολόκληρου του έτους, τα ιδιόμελα των κινητών περιόδων του Τριωδίου - Πεντηκοσταρίου, τα ιδιόμελα της Οκτώηχου του Αγίου Ιωάννου του Δαμασκηνού (με θέμα την ανάσταση του Χριστού) μαζί με τους αναβαθμούς των οκτώ ήχων και τα ένδεκα εωθινά δοξαστικά του Λέοντος Στ΄ του Σοφού. Προς το τέλος συμπεριλήφθηκαν δογματικά θεοτοκία, πλήθος κατανυκτικών ύμνων κ.α΄.

Στιχηρόν¹⁶⁶

Στιχηρόν ονομάζεται το τροπάριο το οποίο συνάπτεται με ψαλμικούς στίχους και ανήκει στο πιο παλιό στρώμα της βυζαντινής υμνογραφίας. Τα στιχηρά ιδιόμελα βρίσκονται στο Στιχηράριον και ψάλλονται κυρίως στην ακολουθία του Εσπερινού και στον Όρθρο στους Αίνους.

Μεταγραφή – Transcription¹⁶⁷

Μεταγραφή ονομάζεται η μετακωδικοποίηση και καταγραφή έργων ενός γραφικού συστήματος σε ένα άλλο σύστημα, και ακόμη η μεταφορά μίας προφορικής παράδοσης σε ένα μουσικό σύστημα γραφής. Η μεταγραφές μπορούν να πραγματοποιηθούν σε συστήματα γραφής με βυζαντινή παρασημαντική, σε ειδικά γραφικά συστήματα, ή ακόμη σε σημειογραφία διαφορετικών πολιτισμών, όπως στο σύγχρονο δυτικοευρωπαϊκό σύστημα γραφής, το οποίο φέρει σημαντική ποικιλία προσεγγίσεων.

Τα είδη των μεταγραφών:¹⁶⁸

→ **Νεοβυζαντινή**

¹⁶⁵ Γιαννόπουλος, *Η Ψαλτική Τέχνη*, σ. 71. και Αλεξάνδρου, *Μορφολογία και Ανάλυση της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής*, σ. 19.

¹⁶⁶ *Ο.π.*

¹⁶⁷ Μαρία Αλεξάνδρου, *Εξηγήσεις και μεταγραφές της βυζαντινής μουσικής* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2010), σσ. 20-23.

¹⁶⁸ Μαρία Αλεξάνδρου, *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής*, Μουσικολογικές & Καλλιτεχνικές αναζητήσεις (Θεσσαλονίκη: Κάλλιπος 2017), σ. 337.

- Πενταγραμμική
- Αλφαβητική
- Καθαυτό μεταγραφή
- Μεταγραμματισμός¹⁶⁹

Μεταγραμματισμός - Transnotation¹⁷⁰

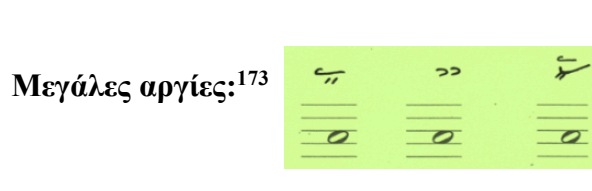
Με τον όρο μεταγραμματισμός ονομάζεται η μεταφορά συμβόλων από το μεσοβυζαντινό σύστημα γραφής σε ένα άλλο γραφικό σύστημα. Ο μεταγραμματισμός πραγματοποιείται με βάση τη γραφή και τα θεωρητικά στοιχεία και όχι βάσει της προφορικής παράδοσης. Σήμερα χρησιμοποιούνται κυρίως δύο μορφές μεταγραμματισμού με βάση τον πίνακα 7.9. από το Εγχειρίδιο *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής* της Μαρίας Αλεξάνδρου:

- A. **Ο πενταγραμμικός** («ανοιχτός, μόνο με ύψη, χωρίς ένδειξη ρυθμού και άλλων στοιχείων της προφορικής παράδοσης»¹⁷¹)
- B. **Ο αλφαβητικός**

Στο εγχειρίδιο *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής* της Μαρίας Αλεξάνδρου, σσ. 341-342 υπάρχει εικόνα με τις δυνατότητες του μεταγραμματισμού στο πεντάγραμμο. Δύο παραδείγματα της εικόνας:

Εικόνα 43. Μεταγραμματισμός του ίσον.

Εικόνα 44. Μεταγραμματισμός των αργιών.

⇒ Στην παρούσα εργασία έγινε χρήση του πενταγραμμικού μεταγραμματισμού της μεσοβυζαντινής παρασημαντικής, όπου μεταγραμματίζονται στο πεντάγραμμο μόνο τα ύψη, τα οποία είναι καταγεγραμμένα με το ίσον και με τα έμφωνα σημάδια της

¹⁶⁹ Παρακάτω θα εστιάσουμε στον μεταγραμματισμό, καθώς αυτός θα είναι ο τρόπος μελέτης των επιλεγμένων στιχηρών εις τιμήν του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.

¹⁷⁰ Αλεξάνδρου, *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής*, σ. 337.

¹⁷¹ *Ο.π.*

¹⁷² *Ο.π.*, σ. 341.

¹⁷³ *Ο.π.*

μεσοβυζαντινής σημειογραφίας. Για τον μεταγραμματισμό των σημαδιών χρησιμοποιούνται **μαυρισμένες νότες**, χωρίς μπαστούνια, ενώ για τις μεγάλες αργίες χρησιμοποιούνται άσπρες νότες χωρίς γέμισμα,¹⁷⁴ βάσει του Εγχειριδίου της Παλαιογραφίας της Μ. Αλεξάνδρου.

Πολυπρισματικός Πίνακας

Πολυπρισματικός πίνακας ονομάζεται το μέρος της ανάλυσης, το οποίο στοχεύει στην οργανωμένη παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν από την εξέταση ενός τροπαρίου. Ο πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης δομείται σε τρία βασικά μέρη:

- **Περίληψη περιεχομένου** (απόδοση του ποιητικού κειμένου στη νεοελληνική γλώσσα περιληπτικά)
- **Δομική και μετρική ανάλυση**¹⁷⁵: η δομή του ποιητικού κειμένου, με βάση τη μετρική ανάλυση. Περιλαμβάνει:
 - Τους στίχους που συμβολίζονται με κεφαλαία γράμματα Α, Β, Γ κτλ. Ένας στίχος απαρτίζεται συνήθως από δύο ή τρία κώλα.
 - Τις περιόδους ή πόδες μία περίοδος περιλαμβάνει δύο ή τρεις στίχους.
 - Τα κώλα, λεκτικά και μουσικά, τα οποία είναι οι μικρότερες μουσικοποιητικές ενότητες που τερματίζουν με κατάληξη.
 - Το ποιητικό κείμενο με τα σημάδια στίξης και με την ένδειξη των φθορών.
 - Τον αριθμό συλλαβών.
 - Τους χρόνους πρώτους του κάθε κώλου. Κάθε τέταρτο αντιστοιχεί σε ένα χρ. πρ.
- **Τροπική και συντακτική ανάλυση**¹⁷⁶: το τρίτο σκέλος του πολυπρισματικού πίνακα. Περιλαμβάνει:
 - Τον ήχο που βρίσκεται το τροπάριο και το κάθε κώλον.
 - Τις καταλήξεις του κάθε κώλου, με τις μαρτυρίες που καταλήγει το εκάστοτε κώλον και το είδος της κάθε κατάληξης.
 - Τις χαρακτηριστικές θέσεις ή φράσεις, οι οποίες συμβολίζονται με λατινικούς χαρακτήρες για να ορίσουν τις φράσεις του τροπαρίου.

¹⁷⁴ Αλεξάνδρου, *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής*, σ. 340.

¹⁷⁵ Αλεξάνδρου, *Μορφολογία και Ανάλυση της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής*, σ. 24.

¹⁷⁶ *Ο.π.*, σσ. 24-26.

- Τα μελωδικά τόξα τα οποία αποδίδουν την πορεία της μελωδίας του κάθε κώλου σχηματικά.

Στις σημειώσεις του μαθήματος Ιστορία και μορφολογία βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής υπάρχει το ακόλουθο δείγμα πολυπρισματικής ανάλυσης σε πίνακα:

Περιλήψη περιεχομένου	Δομική και μετρική ανάλυση						Τροπική και συντακτική ανάλυση				
	Περίοδοι	Στίχοι	Κώλα (μουσικοποιητικές φράσεις)	Ποιητικό κείμενο, με σημάδια στίξης* και με την ένδειξη φθορών	Αρ. συλλ.	Χρ. πρ.	Ήχος β'	Καταλήξεις		Μουσικές γραμμές (φράσεις) και χαρακτηριστικές θέσεις (φόρμουλες).	Μελωδικά τόξα
								Μαρτυρία ή φθόγγος	Είδος		
Το λειτουργικό σήμερα για την γιορτή των Τριών Ιεραρχών	I	A	1.	Σήμερον αἱ ψυχαί, τῶν γηγενῶν	10	15	β'	Δ $\frac{\Delta}{\omega}$	ατ.	a w	
			2.	ὑψοῦνται ἰ ἐκ γῆινων.	7	5 12		Nη' $\frac{\Delta}{\omega}$	ατελείς	b c x	
		B	3.	Σήμερον οὐράνιοι γίνονται,	9	16		Δι	ατ.	d w, y	
			4.	τῶν ἁγίων ἐν τῇ μνήμῃ	8	18		$\frac{\epsilon}{\omega}$	εντ.	e x, y	
Ἡ ἀποκάλυψη θεῶν μυστηρίων μέσα ἀπό το ἔργο των Τριών Ιεραρχών	II	Γ	5.	αἰ γάρ πόλαι	4	11	β'	Δι	ατ.	f	
			6.	τῶν οὐρανῶν ἐπαίρονται,	7	17		$\frac{\Delta}{\omega}$	ατ.	g z	
		Δ	καὶ ἡμῖν τὰ τοῦ Δεσπότης γνωρίζονται.	12	22	πλ.β'		$\frac{\nu}{\omega}$ = ΨΠα	εντ.	h w, z	

Εικόνα 45. Πολυπρισματική ανάλυση σε πίνακα του δοξαστικού των Αίνων των Τριών Ιεραρχών σε ήχο β', μέλος του Πέτρου Πελοποννησίου.¹⁵⁶

◊ Σημείωση: Στο τέλος κάθε πίνακα ακολουθεί ο σχολιασμός με βάση τα στοιχεία του πίνακα και όσα αναγράφονται στις αναλύσεις των τροπαρίων.

⇒ Στην παρούσα εργασία έγινε προσαρμογή του πολυπρισματικού πίνακα για την ανάλυση των επιλεγμένων στιχηρών, τα οποία υπάρχουν μόνο στη μεσοβυζαντινή σημειογραφία. Μέσα στον πίνακα τα ονόματα των μεγάλων σημαδιών αναγράφονται με διχρωμία (μαύρο ή κόκκινο), σύμφωνα με το χρφ Ολ.Διον.

5.1.3 Μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση του εφαρμοσμένου μέρους της παρούσης εργασίας

Βήμα προς βήμα:

- √ Σε πρώτο στάδιο, πραγματοποιήθηκε επανάληψη για την καλύτερη εκμάθηση των σημαδιών της μεσοβυζαντινής σημειογραφίας και αντιγραφή τους στο χαρτί.
- √ Γνωριμία με το τροπάριο, καλή ανάγνωση του ποιητικού κειμένου με στόχο της κατανόηση του και μετέπειτα ανάγνωση των σημαδιών.
- √ Ταύτιση των τροπαρίων με τα στοιχεία της εποχής που γράφτηκε. Μελέτη της εποχής του νέου Καλλωπισμού και έρευνα άλλων τροπαρίων της εποχής εκείνης.
- √ Χωρισμός του κομματιού σε μουσικοποιητικές ενότητες, με βάση το νόημα του κειμένου, τα σημεία στίξης και τις μαρτυρίες.
- √ Μελέτη ανά μουσικοποιητική φράση και κατανόηση του ήχου που κινείται το κομμάτι.
- √ Αντιγραφή του κειμένου και των σημαδιών με παράλληλη ταύτιση τους και προσπάθεια ψαλμώδησής τους ώστε να συνηθιστούν οι θέσεις.
- √ Καταγραφή του διαστηματικού σκελετού του στιχηρού, με βάση την ψαλμώδηση των ίσων και των έμφωνων σημαδιών.
- √ Μεταφορά των διαστημάτων στο πεντάγραμμο.
- √ Σε δεύτερο στάδιο, εμβάθυνση στη μελέτη του κομματιού.
- √ Προσπάθεια **μεταγραμματισμού** των σημαδιών στο πεντάγραμμο και ταυτόχρονα ταύτιση τους με το ποιητικό κείμενο.
- √ Δημιουργία του εκάστοτε πίνακα στο «Excel», βασισμένη στη φόρμα πίνακα για πολυπρισματική ανάλυση από το μάθημα «Ιστορία και Μορφολογία της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής» και στην πολυπρισματική ανάλυση του μαθήματος «*Τον στρατιώτην τον λαμπρόν*» από το μάθημα της Παλαιογραφίας.
- √ Οργάνωση των στοιχείων που προέκυψαν από τον μεταγραμματισμό στον πίνακα πολυπρισματικής ανάλυσης.¹⁷⁷
- √ Λεπτομερής σχολιασμός των τροπαρίων βασισμένο στον πίνακα και στον μεταγραμματισμό.

¹⁷⁷ Για τα μελωδικά τόξα στον πίνακα πολυπρισματικής ανάλυσης, πραγματοποιήθηκε σχεδιασμός της πορείας της μελωδίας του εκάστοτε κώλου σχηματικά και έπειτα φωτογράφιση τους και επεξεργασία της κάθε εικόνας στην εφαρμογή Canva για την τελική τοποθέτηση των σχημάτων μέσα στον πίνακα.

Επισημάνση:

Στο επόμενο μέρος της διπλωματικής εργασίας παρουσιάζονται **οι μεταγραφές των στιχηρών τροπαρίων** που επιλέχθηκαν. Οι μεταγραφές αυτές βρίσκονται στον Τόμο Β΄ της παρούσης εργασίας για λόγους διευκόλυνσης της συγκριτικής μελέτης ανάμεσα στα μουσικοποιητικά κείμενα και τη μουσικολογική ανάλυση.

5.2 Στιχηρό: «Ὅσιε Πάτερ Διονύσιε», Ἦχος πλ.β' νενανώ

5.2.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης

5.2.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕ ΝΟΥ	ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ					ΤΡΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ			
	ΠΕΡΙ- ΟΛΟΙ	ΣΤΙ- ΧΟΙ	ΚΩΛΑ	ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	ΑΡ. ΣΥΛΛ.	ΗΧΟΣ	ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ Μαρτυρία ή φθόγγος	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ	ΜΕΛΩΔΙΚΑ ΤΟΞΑ
Προσφώνηση του Αγίου Διονυσίου και σύγκρισή του με τον προφήτη Ηλία	I	A	1.	Ὅσιε Πάτερ	5	πλ.β' νενανώ	Βου	Πιάσμα, Τρομικόν	~
			2.	Διονύσιε,	5		Βου	Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Θεματισμός έσω	~
		B	3.	σὺ ἄλλος	3		Κε	Λύγισμα, Αντικένωμα, Πιάσμα, Τρομικόν, Λύγισμα	~
			4.	Ἡλίας ὄφθης	5		Βου ε̣	Λύγισμα	~
			5.	ἐν ὄρεσι διαιτώμενος,	9		Βου ε̣	Ψηφιστόν, Παρακλητική, Βαρεία, Λύγισμα	~

Η προσέλευση του Αγίου στο όρος του Ολύμπου	II	Γ	6.	ἕως οὗ	3	πλ.β' νενανώ	Δι#	Θεματισμός ἔσω	~
			7.	καὶ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ ὄρει ἐλθόν,	6 4		Δι# Δι#	Παρακλητική, Βαρεία, Ἔτερον παρακάλεσμα με Πίασμα, Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Λύγισμα	~
		Δ	8.	ἔλλαμψας ὡς ἀστήρ φαεινότατος,	3 8		Δι# Δι# ↷	Ψηφιστόν, Βαρεία 2x (στραγγίσματα) Αντικένωμα, Πίασμα με Ἔτερον παρ., Λύγισμα, Αντικένωμα	~
			Ε	9.	ἐν μέσφ δὲ τῶν δύο		7	Βου	Βαρεία, Πίασμα με Ἔτερον παρ., Βαρεία, Λύγισμα, Αντικένωμα με διπλή, Τρομικόν
		10.		μεγίστων	3		Δι#	Αντικένωμα	~
		11.		κορυφῶν,	3		Κε	Ξηρόν κλάσμα, Θεματισμός ἔσω	~

		ΣΤ	12.	ἔνθα τὸ κάλλιστον	6	πλ.β' νενανώ	Βου	Πίασμα, Ψηφιστόν	∧
			13.	καὶ κρυερὸν ὕδωρ	6		Βου	Αντικένομα με <i>διπλή</i> , Τρομικόν	~
		Ζ	14.	μετ' ἤχου σφοδροῦ	5		Ζω'	Πίασμα, Θεματισμός ἐσω	~
			15.	κατέρχεται.	4		Βου 	Τρομικόν, <i>Λύγισμα, Αντικένομα</i>	∩
		Η	16.	ἄπερ θεάσας ἠδέως ἐθέλξας/ θελγθεῖς,	11		Πα	Ομαλόν, Αντικένομα με <i>διπλή</i> , Βαρεία, <i>Ομαλόν</i> Βαρεία, <i>Αντικένομα</i>	~
Θ	17.		τὴν τῆς ζωαρχικῆς	6	Κε	Κύλισμα, <i>Πίασμα, Λύγισμα</i>	∪		
Η ομορφιά της φύσης στον Όλυμπο και η ανέγερση της Μονής της Αγίας Τριάδος από τον Άγιο Διονύσιο	III								

			18.	Τριάδος Μονήν	5	πλ.β' νενανώ	Κε	Πιάσμα, Κράτημα με Αντικένωμα	~
			19.	ιδίαις χερσίν ἔπηξας, ρ	8		Κε	Ψηφιστόν, Βαρεία, Ἐτερον παρ. με Πιάσμα, Ἐτερον παρ.	~
	I		20.	καὶ πλῆθος τῶν μοναστῶν	7		Κε με γέφυρα Πα-Βου-Γα	Αντικένωμα με διπλή, Ψηφιστόν με Παρακλητική, Κράτημα με Αντικένωμα	~
			21.	συνήθροισας,	4		Βου ρ	Λύγισμα, Αντικένωμα	~

Η ανοικοδόμηση της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου εν Ολύμπω	IV	IA	22.	ἥτις ἐσύστερον	6	πλ.β' νενανώ	Βου	Ψηφιστόν με Παρακλητική, Πίασμα, Ψηφιστόν	
			23.	μεγίστη παρά τινών	7		Ζω'	Ψηφιστόν με Παρακλητική, Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Θεματισμός έσω	
			24.	εὐλαβῶν ἀνεκοδομήθη·	9		Δι# 	Ξηρόν κλάσμα, Πίασμα, Λύγισμα, Ψηφιστόν, Αντικένωμα	
	IB	25.	ἐν ἧ	2	Ζω'		Θεματισμός έσω		
		26.	καὶ ἡμεῖς	3	Κε		Βαρεία 2x (στραγγίσματα) με Λύγισμα 2x, Θεματισμός έσω		

			27.	οί εὐτελεῖς δούλοι σου	7	πλ.β' νενανώ	Βου 	Αντικένωμα με διπλή, Πιάσμα, Αντικένωμα, Αντκένωμα	
		ΙΓ	28.	ἐστῶτες ὕμνοῦμεν	6		Δι#	Αντικένωμα με διπλή, Παρακλητική με Ἐτερον παρ.	
			29.	τὸν τρισυπόστατον Θεόν.	8		Κε	Ψηφιστόν με Παρακλητική, Κράτημα, Ουράνισμα, Θεματισμός έσω	
Δέηση για μεσιτεία του Αγίου Διονυσίου για τη σωτηρία των ψυχών μας	V	ΙΔ	30.	Ἄλλ' ὃ Πατέρων	5	πλ.β' νενανώ	Δι#	Αντικένωμα, Τρομικόν	
			31.	τρισόλβιε,	4		Δι# 	Ψηφιστόν, Βαρεία, Κύλισμα	
		ΙΕ	32.	καὶ ἡμῶν	3		Ζω'	Βαρεία, Λύγισμα	

			33.	ἀντιλήπτορ μέγιστε,	7	πλ.β΄ νενανώ	Δι#	Αντικένωμα με διπλή, Ἐτερον παρ. με Παρακλητική, Ψηφιστόν, Βαρεία 2x (στραγγίσματα),	~
	ΙΣΤ	34.	μη̅ ἐλλείπης πρεσβεύων ἀεί	9	Δι#		Πίασμα, Ψηφιστόν με Βαρεία, Αντικένωμα, Λύγισμα, Ἐτερον παρ. με Πίασμα	~	
		35.	τὸν τῶν ὄλων Κύριον,	7	Κε		Αντικένωμα με διπλή, Ουράνισμα, Θεματισμός ἔσω	~	
	ΙΖ	36.	σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.	8	Βου		Πίασμα, Βαρεία, Λύγισμα, Αντικένωμα, Αντικένωμα, Ἐτερον παρ. με Κρατημοῦπόρροον, Ομαλόν, Απόδεσμα	~	

5.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης¹⁷⁸

¹⁷⁸ Η δημιουργία του πίνακα βασίστηκε στη φόρμα πίνακα για πολυπρισματική ανάλυση από το μάθημα «Ιστορία και Μορφολογία της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής», στο <https://elearning.auth.gr/course/view.php?id=14412> (16/3/2024), σε συνδυασμό με την πολυπρισματική ανάλυση του μαθήματος της Παλαιογραφίας «Τὸν στρατιώτην τὸν λαμπρόν».

5.2.3 Σχόλια

Το στιχηρό «Όσιε Πάτερ Διονύσιε...», σε ήχο πλ. β' νενανώ, εξυμνεί τον μοναχικό βίο του Οσίου Διονυσίου στα συμφραζόμενα της ομορφιάς της φύσης του Ολύμπου.

Όσον αφορά τη δομική και μετρική ανάλυση του τροπαρίου, παρατηρούμε ότι χωρίζεται σε πέντε περιόδους. Εμπεριέχει δεκαεπτά στίχους και ο κάθε στίχος αποτελείται από δύο ή τρία κώλα. Ο αριθμός των συλλαβών των κώλων κυμαίνεται από δύο έως έντεκα, με επικρατέστερες τις τρεις έως επτά συλλαβές.¹⁷⁹ Τα κ. 7 και 8 χωρίζονται σε δύο μέρη, ονομαζόμενα κόμματα (7α, 7β και 8α, 8β).

Παρακάτω, σχετικά με την τροπική και συντακτική ανάλυση, στα μελωδικά τόξα διαμορφώνονται διάφορα εικονικά σχήματα μελωδιών, τα οποία επαναλαμβάνονται με κοινά αλλά και παραλλαγμένα στοιχεία. Οι καταλήξεις του τροπαρίου πραγματοποιούνται στους φθόγγους Βου, Δι#, Κε, Ζω', μία κατάληξη πραγματοποιείται στον φθόγγο Πα¹⁸⁰, ενώ χαρακτηριστική είναι η γέφυρα Πα-Βου-Γα στο κ. 20. Συχνά εντοπίζεται το υπερβατώς καθοδικό διάστημα Νη-Δι#. ¹⁸¹ Παρακάτω ακολουθεί αναλυτικός πίνακας με τις καταλήξεις που πραγματοποιούνται στο στιχηρό:

Φθόγγος	Αριθμός εμφανίσεων	Κώλα
Πα	1	16
Βου	9	1, 2, 4, 5, 9, 12, 13, 15, 21
Δι#	6	6, 7α, 7β, 8α, 8β, 10
Κε	6	3, 11, 17, 18, 19, 20
Ζω'	1	14

Πίνακας 1. Καταλήξεις στο στιχηρό «Όσιε Πάτερ Διονύσιε...».

Παρατηρώντας τη μεσοβυζαντινή σημειογραφία εντοπίζουμε αρκετές φορές τον θεματισμό έσω,¹⁸² ο οποίος τοποθετείται στην οξεία με το κέντημα από κάτω, σε τέσσερα διαφορετικά σημεία καταλήγοντας στους εξής διαφορετικούς δομικούς φθόγγους: Βου, Δι#, Ζω', Κε. Χαρακτηριστική αποτελεί η χρήση της θέσης του ουρανίσματος σε συνδυασμό με τον θεματισμό έσω. Η παραπάνω θέση τίθεται στη λέξη Θεόν¹⁸³ και προς το τέλος, στη λέξη Κύριον,¹⁸⁴ με σκοπό να δοθεί ιδιαίτερη

¹⁷⁹ Βλ. κ. 1, 2, 4, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 27, 28, 30, 33.

¹⁸⁰ Βλ. κ. 16.

¹⁸¹ Βλ. κ. 1, 5, 12, 14, 18, 20, 27.

¹⁸² Βλ. κ. 2, 6, 11, 14, 23, 25, 26, 29, 35.

¹⁸³ Βλ. κ. 29.

¹⁸⁴ Βλ. κ. 35.

μελοποιητική έμφαση σε βασικές έννοιες του υμνογραφικού κειμένου. Στο τροπάριο γίνεται χρήση των στραγγισμάτων τρεις φορές.¹⁸⁵ Στο κ. 36 βλέπουμε για πρώτη φορά στο τροπάριο το κρατημοϋπόρροον σε συνδυασμό με το έτερον παρακάλεσμα. Επιπρόσθετα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι δύο φορές παρουσιάζεται το κύλισμα στα κ. 17 και 31, ενώ συχνή είναι η εμφάνιση του αντικενώματος με διπλή.¹⁸⁶ Στο κ. 19 τοποθετείται η φθορά ς που υποδηλώνει τον ήχο του πλ. β' νενανώ στον οποίο κινείται το κομμάτι. Μεσομαρτυρίες του ήχου εμφανίζονται επτά φορές,¹⁸⁷ στις δύο βασικές καταλήξεις του ήχου, στους φθόγγους Βου και Δι#. Τέλος, στο τροπάριο αυτό παρατηρούμε σε δύο σημεία τη χρήση του ξηρού κλάσματος.¹⁸⁸ Αναφορικά με το ζήτημα του μεταγραμματισμού, σε συνεννόηση με την επιβλέπουσα καθηγήτρια, χρειάστηκε να γίνουν κάποιες μικρές διορθώσεις σε μερικά σημεία.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Βλ. κ. 8, 26, 33.

¹⁸⁶ Βλ. κ. 2, 7, 9, 13, 16, 20, 23, 28, 33, 35.

¹⁸⁷ Βλ. κ. 4, 5, 8, 15, 21, 24, 31

¹⁸⁸ Βλ. κ. 11, 24.

¹⁸⁹ Βλ. κ. 3, 14, 28, 30, 32.

5.3 Στιχηρό: «Ὅσιε Πάτερ Διονύσιε, ἐκ βρέφους», Ἦχος β'

5.3.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης

5.3.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕ- ΝΟΥ	ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ				ΤΡΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ				
	ΠΕΡΙ- ΟΔΟΙ	ΣΤΙ- ΧΟΙ	ΚΩ- ΛΑ	ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	ΑΡ. ΣΥΛΛ.	ΗΧΟΣ	ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ Μαρτυρία ή φθόγγος	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ	ΜΕΛΩΔΙΚΑ ΤΟΞΑ
Η αφοσίωση του Αγίου Διονυσίου στην αρετή στο όρος Άθως και η περιπλάνηση του σε άλλα βουνά κάτω από δύσκολες συνθήκες	I	A	1	Ὅσιε Πάτερ Διονύσιε,	5 5	β'	Δι# Δι#	Βαρεία, Ἐτερον παρ. με Πιάσμα Ψηφιστόν	
		B	2.	ἐκ βρέφους τὴν ἀρετὴν	7		Ζω'	Ψηφιστόν με Παρακλητική, Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Θεματισμός ἔσω	
			3.	ἐπιμελῶς ἀσκήσας,	7		Δι#	Παρακλητική, Ἐτερον παρ. με Πιάσμα	
	Γ	4.	ἐν τῷ τοῦ Ἄθωνος ὄρει,	8	Ζω'		Τρομικόν, Ψηφιστόν με Παρακλητική, Πιάσμα		

		Δ	5.	ἐκεῖθεν ἀπάρας	6	β'	Κε	Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Ἐτερον παρ. με Πιάσμα, Ἐτερον παρ.	
			6.	καὶ ἑτέροις ὄρεσι,	7		Δι#	Αντικένωμα, Βαρεία, Λύγισμα, Αντικένωμα	
		E	7.	τῷ κρύει καὶ τῷ παγετῷ πιεζόμενος.	13		Κε	Ψηφιστόν με Παρακλητική, Βαρεία, Λύγισμα, Ψηφιστόν, Πιάσμα, Ψηφιστοπαρακάλεσμα 2x	

Η φανέρωση των θαυμάτων του Οσίου Διονυσίου στο όρος του Ολύμπου	Π	ΣΤ	8.	Μᾶλλον δὲ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ	8	β'	Κε	Ψηφιστόν, Βαρεία 2x (στραγγίσματα), Τρομικόν, Απόδερμα	~
			9.	τῆς Θετταλείας ὄρει,	7		Βου	Βαρεία, Πίασμα, Ξηρόν κλάσμα με Τρομικόν	~
		Ζ	10.	πολλῶν ψυχῶν ὠφελείας ἕνεκα	11		Βου	Βαρεία, Απόδερμα, Βαρεία, Λύγισμα	~
			11.	θαυματουργὸς ἀναδειχθεῖς,	8		Βου 	Ψηφιστόν, Πίασμα, Ψηφιστόν, Αντικένωμα	~
		Η	12.	ὄργανον γέγονας	6		Κε	Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Θεματισμός ἔσω, Ψηφιστοπαρακάλεσμα 2x	~

			13.	τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.	7	β'	Κε	Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Ἐτερον παρ. με Πίασμα, Βαρεία, Ἐτερον παρ.	~
Ἡ πνευματική καθοδήγηση του Ἁγίου Διονυσίου στον κόσμο	III	Θ	14.	Καὶ παρ' Αὐτοῦ λαβὼν	4 2		Κε Ζω'	Αντικένωμα, Απόδερμα Κράτημα, Ουράνισμα, Θεματισμός έξω	~
			15.	τῶν θαυμάτων τὴν ἐνέργειαν,	9		Δι# ε	Ψηφιστόν, Αντικένωμα, Βαρεία, Λύγισμα, Αντικένωμα	~
		I	16.	ἔπεισας	3		Βου	Ψηφιστόν	~
			17.	τοὺς ἀνθρώπους > καταφρονεῖν τῶν ἠδέων.	4 8		Βου > Γα (προωθούσα κατάληξη) Δι#	Παρακλητική, Πίασμα με Ἐτερον παρ. Αντικένωμα, Ἐτερον παρ. με Πίασμα, Απόδερμα	~

Δέηση στον Άγιο Διονύσιο να φωτίσει τον νου των πιστών που τιμάνε τη μνήμη του	IV	IA	18.	Νῦν δὲ τῷ θεῷ φωτὶ	7	β´	Zω´	Παρακλητική (;), Ψηφιστόν, Πίασμα, Βαρεία, Λύγισμα, Απόδερμα	~
			19	καθαρώτερον ἐλλαμπόμενος,	5 5		Δι# Δι#	Αντικένωμα, Ψηφιστόν Βαρεία, Λύγισμα, Αντικένωμα	~
		IB	20.	φώτισον καὶ ἡμῶν	6		Zω´ ↷	Ψηφιστόν, Αντικένωμα με διπλή, Κράτημα, Ουράνισμα, Θεματισμός έξω	~
			21.	τὰς διανοίας,	5		Δι#	Παρακλητική, Βαρεία, Ἔτερον παρ. με Πίασμα	~
	IIΓ	22.	τῶν πιστῶς σου τελούντων	7	Κε		Αντικένωμα, Βαρεία, Ἔτερον παρ. με Πίασμα, Ἔτερον παρ.	~	
		23.	τὸ μνημόσυνον.	5	Κε		Βαρεία, Ἔτερον παρ. με Πίασμα, Ἔτερον παρ.	~	

5.3.3 Σχόλια

Το στιχηρό «Όσιε Πάτερ Διονύσιε, ἐκ βρέφους...», σε ήχο β΄, προβάλλει τον Όσιο Διονύσιο ως πρότυπο αρετής, πνευματικής δύναμης και αφοσίωσης.

Όσον αφορά τη δομική και μετρική ανάλυση του τροπαρίου, παρατηρούμε ότι χωρίζεται σε τέσσερις περιόδους. Εμπεριέχει δεκατρείς στίχους, με τον πρώτο, τον τρίτο και τον πέμπτο στίχο να αποτελείται από ένα κώλον, ενώ όλοι οι υπόλοιποι από δύο κώλα. Ο αριθμός των συλλαβών των κώλων κυμαίνεται από τρεις έως δεκατρείς, με επικρατέστερες τις έξι έως οχτώ συλλαβές.¹⁹⁰ Τα κ. 1, 14, 17 και 19 χωρίζονται σε δύο μέρη, ονομαζόμενα κόμματα (1α, 1β κτλ.).

Παρακάτω, σχετικά με την τροπική και συντακτική ανάλυση, στα μελωδικά τόξα, όπως παρατηρήθηκε και στο προηγούμενο στιχηρό, διαμορφώνονται διάφορα εικονικά σχήματα μελωδιών, τα οποία επαναλαμβάνονται με κοινά αλλά και παραλλαγμένα στοιχεία. Οι κατάληξεις του τροπαρίου πραγματοποιούνται στους φθόγγους Βου, Δι#, Κε, Ζω΄, ενώ χαρακτηριστική αποτελεί η προωθούσα κατάληξη Βου > Γα στο κ. 17α, η οποία συμβολίζεται με ένα βέλος. Παρακάτω βλέπουμε αναλυτικά σε ποια κώλα και πόσες φορές εμφανίζεται ο κάθε φθόγγος στον οποίο γίνεται κατάληξη.

Φθόγγος	Αριθμός εμφανίσεων	Κώλα
Βου	4	9, 10, 11, 16
Γα	1	17α
Δι#	9	1α, 1β, 3, 6, 15, 17β, 19α, 19β, 21
Κε	8	5, 7, 8, 12, 13, 14α, 22, 23
Ζω΄	5	2, 4, 14β, 18, 20

Πίνακας 2. Κατάληξεις στο στιχηρό «Όσιε Πάτερ Διονύσιε, ἐκ βρέφους...».

Παρατηρώντας τη μεσοβυζαντινή σημειογραφία εντοπίζουμε δύο ψηφιστοπαρακαλέσματα στο κ. 7 και στο κ. 12, τα οποία εμφανίζονται κάτω από δύο αποστρόφους με διπλή. Ιδιαίτερη αποτελεί η εμφάνιση του ξηρού κλάσματος με το τρομικόν στο κ. 9. Ο θεματισμός έσω σημειογραφείται στα κ. 2 και 12. Στο κ. 14β βλέπουμε τη θέση του ουρανίσματος με τον θεματισμό έξω, η οποία χρησιμοποιείται άλλη μία φορά στο κ. 20. Η κατάληξη Πα΄#-Νη΄-Ζω΄ εμφανίζεται τρεις φορές στο τροπάριο, την πρώτη με τη θέση θεματισμού έσω¹⁹¹ και τις επόμενες δύο με τον

¹⁹⁰ Βλ. κ. 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22.

¹⁹¹ Βλ. κ.2

θεματισμό έξω¹⁹² Το πιάσμα σε συνδιασμό με το έτερον παρακάλεσμα εμφανίζεται στο τροπάριο οχτώ φορές στην οξεία με την απόστροφο¹⁹³ και μία φορά στο ίσον με την απόστροφο.¹⁹⁴ Τέλος, αναφορικά με το ζήτημα του μεταγραμματισμού, σε συνεννόηση με την επιβλέπουσα καθηγήτρια, χρειάστηκε να γίνουν κάποιες μικρές διορθώσεις σε μερικά σημεία.¹⁹⁵

¹⁹² Βλ. κ. 14, 20.

¹⁹³ Βλ. κ. 1, 3, 13, 17, 21, 22, 23.

¹⁹⁴ Βλ. κ. 5.

¹⁹⁵ Βλ. κ. 8, 12, 20.

5.4 Στιχηρό: «*Τὴν τῶν παρθένων*», Ἦχος πλ. β'

5.4.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης

5.4.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ					ΤΡΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ			
	ΠΕΡΙ- ΟΔΟΙ	ΣΤΙ- ΧΟΙ	ΚΩΛΑ	ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	ΑΡ. ΣΥΛΛ.	ΗΧΟΣ	ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ Μαρτυρία ή φθόγγος	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ	ΜΕΛΩΔΙΚΑ ΤΟΞΑ
Έκφραση της πίστης με ύμνους για την Υπεραγία Θεοτόκο και μητέρα του κόσμου	I	A	1.	Τὴν τῶν παρθένων καλλονὴν	8	πλ.β'	Κε	Βαρεία, Έτερον παρ. με Πιάσμα, Λύγισμα, Παρακλητική, Βαρεία, Απόδερμα	~
			2.	καὶ τῶν πατέρων κλέος,	7		Βου 	Ψηφιστόν, Αντικένωμα	~
	B	3.	τὴν μόνην Θεοτόκον,	7	Βου > Γα (προωθούσα κατάληξη)		Έτερον παρ., Έτερον παρ., Βαρεία, Πιάσμα με Έτερον παρ.	~	

			4.	› καὶ τῶν πιστῶν ἀρραγὲς περιτείχισμα,	4 8	πλ.β´	Ζω´ Δι#	Θεματισμός ἐσω Αντικένωμα με διπλή, Ομαλόν, Αντικένωμα, Κράτημα, Ἔτερον παρ.	~
	Γ	5.	συνελθόντες ὃ φιλέορτοι,	9	Πα		Ψηφιστόν	^	
	Δ	6.	ἀσματικοῖς ἐγκωμίοις	8	Κε		Πίασμα, Αντικένωμα	~	
		7.	ὕμνησωμεν λέγοντες·	7	Βου		Πίασμα με Ἔτερον παρ., Λύγισμα, Αντικένωμα	~	

Χαιρετισμός στην Παναγία και έκφραση ευγνωμοσύνης για το Πανάγιο πρόσωπο Της	Π	E	8.	Χαίροις παρθενομήτητορ Ἄγνη,	9	πλ.β'	Δι#	Αντικένωμα, Αντικένωμα, Βαρεία, Πίασμα με Ἐτερον παρ.	
		ΣΤ	9.	λυχνία χρυσαυγής	6		Κε	Βαρεία, Αντικένωμα, Ψηφιστόν, Ουράνισμα, Θεματισμός έσω	
			10.	και πύλη έπουράνιε·	8		Βου 	Αντικένωμα με διπλή, Λύγισμα, Αντικένωμα	
		Z	11.	χαίροις σκινηή αγιάσματος,	9		Δι#	Κράτημα, Παρακλητική, Απόδερμα, Αντικένωμα με διπλή, Κράτημα με Αντικένωμα, Βαρεία, Πίασμα με Ἐτερον παρ., Βαρεία, Λύγισμα, Αντικένωμα	

		Η	12.	ἡ τὸν Θεὸν χωρήσασα	4 4	πλ.β'	Κε Πα	Αντικένωμα με διπλή, Κράτημα, Ουράνισμα, Θεματισμός έσω Αντικένωμα, Ψηφιστόν	
			13.	έν μήτρα σου πάνσεμνε·	7		Βου	Πίασμα, Λύγισμα, Βαρεία, Λύγισμα, Κύλισμα με Αντικένωμα	
		Θ	14.	χαίροις	2		Πα	Βαρεία 2x (στραγγίσματα) με Λύγισμα 2x, Κρατημιούπόρροον με Ψηφιστοπαρακάλεσμα, Ψηφιστοπαρακάλεσμα	
		15.	τῶν οὐρανίων ταγμάτων ὑπερτέρα,	5 7	Βου Δι# 		Έτερον παρ., Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Τρομικοπαρακάλεσμα		
		16.	ἀπάντων ἀσυγκρίτως·	7	Βου		Βαρεία με Ομαλόν, Τρομικόν, Ψηφιστόν, Αντικένωμα		

<p>Ικεσία των πιστών για προστασία από τη Μητέρα του Κυρίου και Θεού ημών, την Υπεραγία Θεοτόκο</p>	III	I	17.	Διὸ μητράνανδρε > Δέσποινα,	6 > 3	πλ.β΄	Δι# (προωθούσα) > Νη 	Αντικένωμα, Ξηρόν κλάσμα, Πιάσμα, Αντικένωμα με διπλή, Βαρεία, Αντικένωμα με διπλή, Πελασθόν με Παρακλητική, Τρομικόν, Αντικένωμα, Βαρεία, Βαρεία, Λύγισμα, Κράτημα, Θεματισμός έσω	
		IA	18.	μη έλλείπτης φρουροῦσα τοὺς δούλους σου,	7 4		Κε Νη΄	Αντικένωμα, Βαρεία, Έτερον παρ.με Πιάσμα, Έτερον παρ., Αντικένωμα, Πιάσμα	
		IB	19.	τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε	6		Πα	Βαρεία με Ομαλόν, Ψηφιστόν, Βαρεία, Αντικένωμα	

			20.	πίστει καὶ πόθῳ ἀεὶ,	7		Βου 	Ψηφιστόν, Αντικένωμα	
		ΙΓ	21.	καὶ τὸν τόκον σου	5	πλ.β´	Κε	Ψηφιστόν, Βαρεία, Πίασμα	
			22.	προσκυνοῦντας τὸν ἄσπορον.	8		Βου	Πίασμα, Πίασμα, Λύγισμα, Βαρεία, Λύγισμα 2x καὶ Ομαλόν	

5.4.3 Σχόλια

Το στιχηρό «*Τὴν τῶν παρθένων...*», σε ἦχο πλ. β', ἐξυμνεῖ τὴ Μητέρα ὅλου τοῦ κόσμου, τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο.

Αναφορικά με τὴ δομικὴ καὶ μετρικὴ ἀνάλυση τοῦ τροπαρίου, παρατηροῦμε ὅτι χωρίζεται σε τρεῖς περιόδους. Ἐμπεριέχει δεκατρεῖς στίχους, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα ἢ δύο κῶλα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν τῶν κῶλων κυμαίνεται ἀπὸ δύο ἕως δώδεκα, με επικρατέστερες τὶς εφτά ἕως ἐννέα συλλαβές.¹⁹⁶ Τὰ κ. 4, 12, 15, 17 καὶ 18 χωρίζονται σε δύο μέρη, ὀνομαζόμενα κόμματα (4α, 4β κτλ.).

Ἐν συνεχείᾳ, στα μελωδικὰ τόξα, διαμορφώνονται διάφορα εἰκονικὰ σχήματα μελωδιῶν, τα ὁποῖα ἐπαναλαμβάνονται με κοινὰ ἀλλὰ καὶ παραλλαγμένα στοιχεῖα. Οἱ καταλήξεις τοῦ τροπαρίου συχνάζουν στους φθόγγους Βου, Δι#, Κε καὶ πέντε φορές στὸν φθόγγο Πα, ἐνῶ παρατηροῦμε ελάχιστες καταλήξεις σε μερικοὺς ἄλλους φθόγγους. Χαρακτηριστικὴ ἀποτελεῖ ἡ προωθούσα κατάληξη Βου > Γα στὸ κ. 3 καὶ μία σύντομη κατάληξη στὸ κ. 17α, στὸν φθόγγο Δι#, οἱ ὁποῖες συμβολίζονται με ἓνα βέλος. Παρακάτω στὸν πίνακα βλέπουμε ὅλους τοὺς καταληκτικούς φθόγγους, τὴ συχνότητα ἐμφάνισής τους καὶ τὰ κῶλα στα ὁποῖα ἐμφανίζονται.

Φθόγγος	Ἀριθμὸς ἐμφανίσεων	Κῶλα
Νη	1	17β
Πα	4	5, 12β, 14, 19
Βου	8	2, 7, 10, 13, 15α, 16, 20, 22
Γα	1	3
Δι#	5	4β, 8, 11, 15β, 17α
Κε	6	1, 6, 9, 12α, 18α, 21
Ζω'	1	4α
Νη'	1	18β

Πίνακας 3. Καταλήξεις στὸ στιχηρό «*Τὴν τῶν παρθένων...*».

Παρατηρώντας τὴ μεσοβυζαντινὴ σημειογραφία ἐντοπίζουμε τὴ χρῆση τοῦ θεματισμοῦ ἔσω τρεῖς φορές.¹⁹⁷ Ἀξιοσημείωτη ἀποτελεῖ ἡ ἐμφάνιση τοῦ τρομικοπαρακαλέσματος στὸ κ. 15α. καὶ συχνὴ ἀποτελεῖ ἡ χρῆση τοῦ λυγίσματος ἔντεκα φορές, με τὸ τελευταῖο κῶλον νὰ περιλαμβάνει τρία λυγίσματα στὴ σειρά. Δύο φορές μέσα στὸ τροπάριο συναντάμε τὴ θέση τοῦ ουρανίσματος με τὸν θεματισμό

¹⁹⁶ Βλ. κ. 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 20, 22.

¹⁹⁷ Βλ. κ. 4, 9, 12.

έσω.¹⁹⁸ Σημαντικό να αναφερθεί αποτελεί η χρήση του πελασθόν στο κ.17, το οποίο συναντούμε μία φορά και μόνο σε αυτό το στιχηρό. Στο κομμάτι εμφανίζονται μεσομαρτυρίες του ήχου πέντε φορές¹⁹⁹ και τις τρεις από αυτές καταλήγουν στον φθόγγο Βου. Όσον αφορά το ζήτημα του μεταγραμματισμού, σε συνεννόηση με την επιβλέπουσα καθηγήτρια, χρειάστηκε να γίνουν κάποιες μικρές διορθώσεις σε μερικά σημεία.²⁰⁰

¹⁹⁸ Βλ. κ. 9, 12.

¹⁹⁹ Βλ. κ. 2, 10, 15, 17, 20

²⁰⁰ Βλ. κ. 11, 18, 21.

5.5 Στιχηρό: «Θεῖος ἔρωσ», ᾠχος β'

5.5.1 Μεταγραφή στο πεντάγραμμο και στοιχεία μουσικολογικής ανάλυσης

5.5.2 Πίνακας πολυπρισματικής ανάλυσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ					ΤΡΟΠΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ			
	ΠΕΡΙ- ΟΔΟΙ	ΣΤΙ- ΧΟΙ	ΚΩΛΑ	ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	ΑΡ. ΣΥΛΛ.	ΗΧΟΣ	ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ Μαρτυρία ή φθόγγος	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ	ΜΕΛΩΔΙΚΑ ΤΟΞΑ
Εξύμνηση της θείκης αγάπης που έλαβε ο Άγιος Διονύσιος από μικρή ηλικία	I	A	1.	Θεῖος ἔρωσ ἐκ νεότητος,	9	β'	Δι#	Αντικένωμα, Βαρεία, Αντικένωμα, Ψηφιστόν	~
			2.	σοῦ τὴν ψυχὴν κατέτρωσε,	8		Δι#	Αντικένωμα με διπλή (;) , Πίασμα, Βαρεία, Τρομικόν	~
			3.	Διονύσιε Πάτερ·	7		Δι#	Ψηφιστόν, Βαρεία 2x (στραγγίσματα), Ψηφιστόν, Απόδερμα	~

Ο αγώνας του Αγίου Διονυσίου και η περιφρόνηση των κοσμικών απολαύσεων	Π	Β	4.	ἀναβάσσει γὰρ ἱεραῖς	8	β'	Κε	Αντικένωμα με διπλή , Τρομικόν, Απόδερμα	
			5.	αὐτὴν καταφαιδρύνας,	7		Βου	Βαρεία , Πίασμα με Ἐτερον παρ. , Λύγισμα , Αντικένωμα , Απόδερμα	
		Γ	6.	κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ ἐμφρόνως	10		Κε	Ψηφιστόν με Παρακλητική , Αντικένωμα, Βαρεία, Πίασμα με Ἐτερον παρ. , Λύγισμα , Τρομικόν	
			7.	παρεΐδες,	3		Κε	Βαρεία, Λύγισμα , Ἐτερον παρ. , Απόδερμα, Ξηρόν κλάσμα	

Η φανέρωση της θεϊκής δύναμης που δόθηκε στον Άγιο Διονύσιο από νεαρή ηλικία	III	Δ	8.	τοῦ Σταυροῦ δυναμούμενος	8	β'	Ζω'	Απόδερμα, Αντικένωμα με διπλή , Τρομικόν	
			9.	ισχύϊ,	3		Ζω' 	Ψηφιστόν, Βαρεία, Κύλισμα	
		Ε	10.	ὅς τις και νηπιάζοντι,	8		Ζω'	Κράτημα, Θές και απόθες , Κράτημα, Βαρεία, Πίασμα με Ἔτερον παρ. , Τρομικόν, Αντικένωμα , Βαρεία	
			11.	τοῖς γεννήτορσιν	5		Νη'	Βαρεία , Ψηφιστόν, Λύγισμα	
			12.	ἐφαίνετο τοῖς σοῖς·	6		Κε	Βαρεία, Ομαλόν , Ψηφιστόν, Βαρεία, Λύγισμα	

Ο αγώνας του Αγίου Διονυσίου με δύναμη δοσμένη από τον Θεό	IV	ΣΤ	13.	ὄθεν τῶν κοσμικῶν	6	β'	Κε	Ἔτερον παρ., Παρακλητική, Αντικένωμα, Αντικένωμα με διπλή	~
			14.	ἐπαναστὰς θορύβων,	7		Γα	Αντικένωμα με διπλή, Ἔτερον παρ. με Πίασμα	~
		Ζ	15.	ισχὺν	2		Κε	Θεματισμός ἐσω	>
			16.	κατὰ δαιμόνων εἴληφας	9		Κε	Αντικένωμα με διπλή, Ψηφιστόν	~
			17.	ἐκ Θεοῦ,	3		Ζω'	Κράτημα, Ουράνισμα, Θεματισμός ἐξω	~
		Η	18.	σημειοφόρος γενόμενος.	9		Δι#	Ψηφιστόν, Βαρεία, Λύγισμα, Ψηφιστόν	~

Δέηση των πιστών για μεσολάβηση του Οσίου Διονυσίου προς τον Κύριο	V	Θ	19.	Καὶ νῦν πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν,	9	β'	Δι#	Πίασμα, Αντικένωμα, Απόδερμα	
			20.	Πάτερ ἁγιώτατε.	7		Δι#	Λύγισμα, Βαρεία, Αντικένωμα με διπλή, Αντικένωμα, Απόδερμα	

5.5.3 Σχόλια

Το στιχηρό «Θεῖος ἔρωσ...», σε ἦχο β', αποτελεί ἕναν ὕμνο για τον Ὅσιο Διονύσιο και μία ικεσία των πιστῶν για τη μεσολάβηση του Αγίου στον Θεό.

Ὅσον αφορά τη δομική και μετρική ἀνάλυση του τροπαρίου, παρατηρούμε ὅτι χωρίζεται σε πέντε περιόδους. Εμπεριέχει εννέα στίχους και ὁ κάθε στίχος αποτελείται ἀπό ἕνα ἕως τρία κῶλα. Ὁ ἀριθμὸς των συλλαβῶν των κῶλων κυμαίνεται ἀπὸ δύο ἕως δέκα, με επικρατέστερες τις εφτά ἕως εννέα συλλαβές.²⁰¹

Ἀκολουθῶς, στην τροπική και συντακτική ἀνάλυση, διαμορφώνονται ὅπως και στα υπόλοιπα τρία στιχηρά διάφορα εικονικά σχήματα μελωδιῶν (μελωδικὰ τόξα), τα οποία επαναλαμβάνονται με κοινὰ ἀλλὰ και παραλλαγμένα στοιχεῖα. Ὁι καταλήξεις του τροπαρίου πραγματοποιοῦνται στους φθόγγους Δι#, Κε, Ζω' και ἀπὸ μία φορά στους φθόγγους Βου, Γα και Νη'.²⁰² Πιο ἀναλυτικά:

Φθόγγος	Ἀριθμὸς εμφανίσεων	Κῶλα
Βου	1	5
Γα	1	14
Δι#	6	1, 2, 3, 18, 19, 20
Κε	7	4, 6, 7, 12, 13, 15, 16
Ζω'	4	8, 9, 10, 17
Νη'	1	11

Πίνακας 4. Καταλήξεις στο στιχηρό «Θεῖος ἔρωσ...».

Παρατηρώντας τη μεσοβυζαντινὴ σημειογραφία εντοπίζουμε τη συχνή χρήση του ψηφιστοῦ²⁰³ και του αντικενώματος με ἢ χωρὶς τη διπλή. Χαρακτηριστικὴ ἀποτελεῖ ἡ εμφάνιση του θεματισμοῦ ἔσω κάτω ἀπὸ την οξεία με το κέντημα στο κ. 15 και ἡ θέση του ουρανίσματος σε συνδυασμὸ με τον θεματισμὸ ἔξω, ὁ οποίος για πρώτη φορά παρουσιάζεται με διχρωμία. Το κύλισμα παρατηρεῖται μία μόνο φορά στο κ. 9, ὅπως και το ομαλόν στο κ. 12. Επιπρόσθετα, το ξηρόν κλάσμα εμφανίζεται μία μόνο φορά στο κ. 7. Μεσομαρτυρία τοποθετεῖται μία μόνο φορά στο τροπάριο στο κ.9 στην κατάληξη Ζω'. Στο κ. 10 βλέπουμε το θές και ἀπόθες, το οποίο δεν συναντοῦμε στα ἄλλα τρία τροπάρια. Τέλος, στις καταλήξεις πέντε κῶλων σημειογραφεῖται το

²⁰¹ Βλ. κ. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 14, 16, 18, 19, 20.

²⁰² Βλ. κ. 5, 11, 14.

²⁰³ Βλ. κ. 1, 3, 6, 9, 11, 12, 16, 18.

απόδερμα, υποδηλώνοντας ένα είδος κατάληξης.²⁰⁴ Αναφορικά με το ζήτημα του μεταγραμμτισμού, σε συνεννόηση με την επιβλέπουσα καθηγήτρια, στο συγκεκριμένο τροπάριο χρειάστηκε να γίνει μία διόρθωση.²⁰⁵

²⁰⁴ Βλ. κ. 3, 4, 5, 19, 20.

²⁰⁵ Βλ. κ. 10ι

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Γενικά Συμπεράσματα

Μέρος Α΄

Στον Όλυμπο ανθούν Ιερά Μοναστήρια τα οποία διατηρούν και καλλιεργούν σημαντικά την Ψαλτική μουσική παράδοση. Οι κυριότερες Μονές του όρους είναι η Ι.Μ. Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, η Ι.Μ. του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω (παλαιά και νέα Μονή), η Ι.Μ. της Παναγιάς της Ολυμπιώτισσας και η Ι.Μ. της Παναγιάς των Κανάλων Ολύμπου. Το εκάστοτε Μοναστήρι έχει τη δική του ιστορία και αποτελεί έναν ιερό θησαυρό για το βουνό. Μέσα από την επιτόπια έρευνα, διαπιστώθηκε η ύπαρξη μουσικών χειρογράφων στις τρεις πρώτες προαναφερθείσες Μονές.

Η Ι.Μ. Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου διατηρεί μία πλούσια Ψαλτική παράδοση η οποία ακτινοβολεί έως και σήμερα, με τους εξαιρετους μοναχούς να αγωνίζονται για την εξέλιξη και τη διάδοση της στα νέα παιδιά, ενώ διαθέτει ένα μουσικό χφο. Αντίστοιχα, η Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, παρά τα δύσκολα χρόνια των Τούρκων και Γερμανών κατακτητών, ανέπτυξε σε μεγάλο βαθμό μία πνευματική δραστηριότητα και χαρακτηρίζεται ως μία ζωντανή μαρτυρία της κληρονομιάς της Ψαλτικής τέχνης, η οποία αποτελεί αναγκαίο παράγοντα του Μοναστηριού. Στη βιβλιοθήκη της Ι.Μ. υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερα μουσικά χφα και ένα σπάραγμα. Εν συνεχεία, η Ι.Μ. Παναγιάς της Ολυμπιώτισσας είναι ένα σπουδαίο βυζαντινό μνημείο με μεγάλο μουσικό πλούτο, καθώς στο Μοναστήρι φυλάσσονται περίπου δέκα μουσικά χειρόγραφα, ενώ τέλος το Μοναστήρι της Παναγιάς των Κανάλων Ολύμπου αποτελεί ανεκτίμητο κειμήλιο με πλούσια θρησκευτική ιστορία και μουσική παράδοση.

Τα ιστορικά στοιχεία και οι πληροφορίες που παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία για τα παραπάνω Μοναστήρια, μαρτυρούν τη δύναμη που έχει η Ψαλτική τέχνη σε ένα χώρο σε καθημερινή βάση, το πόσο απαραίτητη είναι η διατήρηση αλλά και η καλλιέργεια της, αλλά και τις δυσκολίες με τις οποίες ήρθαν και έρχονται αντιμέτωποι οι άνθρωποι που αγωνίζονται για αυτή την ιερή μουσική.

Μέρος Β΄

Στην βιβλιοθήκη της Ι.Μ. του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω βρίσκεται ένα ακαταλογογράφητο Στιχηράριο του 18^{ου} αιώνα, το οποίο ονομάσαμε Όλυμπος Διονυσίου (Ολ.Διον.). Η σημειογραφία του χφου παραπέμπει στην εποχή του νέου Καλλωπισμού και μέσα από την έρευνα (με καταλυτική καθοδήγηση από τον καθηγητή Εμμανουήλ Γιαννόπουλο), διαφάνηκε ως γραφέας του χφου ο εξάίρετος κωδικογράφος και δάσκαλος Γερμανός ο Κρητικός από την Ι.Μ. της Αγίας Τριάδος του Ολύμπου.

Στο χφο Ολ. Διον. εντοπίστηκε ακολουθία εις μνήμην του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Από τη συγκεκριμένη ακολουθία επιλέχθηκαν τέσσερα στιχηρά, τα οποία έγιναν αντικείμενο παλαιογραφικής μελέτης και πολυπρισματικής ανάλυσης. Τα επιλεγμένα στιχηρά εξυμνούν στο σύνολο τους τον μοναχικό βίο του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω με αναφορές στο πρόσωπο του Χριστού και ένα από αυτά δοξάζει την Υπεραγία Θεοτόκο. Κατά τη διαδικασία της μουσικολογικής μελέτης προέκυψαν δυσκολίες λόγω της φθοράς του χφου. Εστιάζοντας στα τέσσερα στιχηρά της οικογένειας του β΄ ήχου και μέσω των μεταγραμματισμών στο πεντάγραμμο, αφενός αναδείχθηκαν οι κοινές μουσικές γραμμές εντός των στιχηρών και οι συχνότερα χρησιμοποιούμενες θέσεις, αφετέρου προέκυψε εμβάθυνση και εξοικείωση με τα μεσοβυζαντινά σημάδια και βαθύτερη κατανόηση του ήχου. Επισημάνθηκε η συχνή χρήση του θεματισμού έσω και έξω, η οποία εμφανίζεται και σε συνδυασμό με τη θέση του ουρανίσματος, ενώ συνάμα παρατηρήθηκε η χρήση μουσικορητορικών σχημάτων (μίμηση προς τα νοούμενα), σε συγκεκριμένες έννοιες του κειμένου, με σκοπό να δοθεί ιδιαίτερη μελοποιητική έμφαση σε αυτές. Στα επιλεγμένα στιχηρά δεν παρατηρήθηκε η χρήση φθορών, εκτός από τη φθορά του νενανώ στο στιχηρό «*Όσιε Πάτερ Διονύσιε, έκ βρέφους...*», η οποία εμφανίζεται δύο φορές, πρώτη φορά στην αρκτική μαρτυρία και δεύτερη μέσα στο στιχηρό στο κ. 19.

Μέσω των πινάκων πολυπρισματικής ανάλυσης διαφάνηκε ο διαχωρισμός του υμνογραφικού κειμένου από τρεις έως πέντε περιόδους και προβλήθηκε η δομή των μουσικοποιητικών κειμένων των τροπαρίων, οι οποίες οριοθετούνται με καταλήξεις κυρίως στους αναμενόμενους για την οικογένεια του β΄ ήχου φθόγγους Βου, Δι#, Κε, Ζω΄ και σε μερικούς άλλους φθόγγους.²⁰⁶ Στη διαδικασία σχολιασμού του πίνακα των τεσσάρων στιχηρών τροπαρίων, εντοπίστηκαν ομοιότητες μεταξύ των κομματιών. Τέλος, διαπιστώθηκε η υψηλή ποιότητα του υμνογραφικού κειμένου και η

²⁰⁶ Βλ. ειδικούς πίνακες καταλήξεων στις σσ. 109, 117, 126, 134.

μελοποιητική δεινότητα. Λόγω της ομορφιάς των υμνογραφικών και μουσικών κειμένων θα ήταν ευτύχημα στο μέλλον να εξηγηθούν, έχοντας ως βάση τις ήδη υπάρχουσες εξηγήσεις μελών σε χρωματικούς ήχους.

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή, αισθάνομαι ιδιαίτερη τιμή που μου δόθηκε η ευκαιρία να έρθω σε επαφή με ένα χειρόγραφο του 18^{ου} αιώνα και να γνωρίσω τη διαδικασία της παλαιογραφικής μελέτης δίπλα στην επιβλέπουσα καθηγήτρια Μαρία Αλεξάνδρου. Το ταξίδι της παλαιογραφικής έρευνας ξεκινά με την παρούσα εργασία και είναι σημαντικό να συνεχιστεί και να μελετηθεί σε βάθος τόσο το επιλεγμένο χειρόγραφο όσο και τα υπόλοιπα χειρόγραφα της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, τα οποία αποτελούν ανεκτίμητο μουσικό πλούτο.

Βιβλιογραφία

Μουσικά χειρόγραφα

Στιχηράριο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

Λειτουργικά Βιβλία

Ακολουθία του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω. 2^η εκδ. [Λιτόχωρο]: Ιερά Μονή Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, [χ.χ.].

Ακολουθίαι του Οσίου πατρός ημών Διονυσίου του εν Ολύμπω του θαυματουργού. Λιτόχωρο: Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2013.

Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Διονυσίου του νέου ασκητού του εν τω Ολύμπω Όρει της Πιερίας εκλάμπαντος: Ψαλλομένη τη ΚΓ' του Ιανουαρίου Μηνός; μετά δύο παρακλητικών κανόνων. Κατερίνη: [χ.ε.] 1973.

Ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός ημών Διονυσίου του εν τω Ολύμπω Όρει της Θετταλίας εκλάμπαντος, του νέου Ασκητού. Ψαλλομένη τη κγ'. του Ιανουαρίου Μηνός. [Κωνσταντινούπολη]: Εν τω του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως Ελληνικώ Τυπογραφείω, 1816.

Βιβλία και άρθρα

Αδάμος, Ιωάννης. *Ο Όλυμπος δια μέσου των αιώνων: Διάλεξις του κ. Ιωάννου Αθ. Αδάμου*. Ελασσόνα: Η Μικρά της Ελασσόνας, 1973.

Αλεξάνδρου, Μαρία. *Εισαγωγή στη Βυζαντινή Μουσική*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2016.

Αλεξάνδρου, Μαρία. *Εξηγήσεις και μεταγραφές της βυζαντινής μουσικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2010.

Αλεξάνδρου, Μαρία. *Παλαιογραφία Βυζαντινής Μουσικής, Μουσικολογικές & Καλλιτεχνικές αναζητήσεις*. Θεσσαλονίκη: Κάλλιπος 2017.

Αλφέγιεφ, Ιλαρίων, Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ. *Το μυστήριο της πίστης: Εισαγωγή στην Ορθόδοξη Θεολογία*. Αθήνα: Εν πλω, 2011.

Γιαννόπουλος, Εμμανουήλ Στ. *Η άνθηση της Ψαλτικής Τέχνης στην Κρήτη (1566-1669)*. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2004.

Γιαννόπουλος, Εμμανουήλ Στ. «Σημαντικά ψαλτικά χειρόγραφα του 17ου και του 18ου αι. Ταύτιση των γραφών τους, παλαιογραφική και μουσικολογική σπουδαιότητα», *Σύνθεσις* τχ. 1 (2019).

Γιαννόπουλος, Εμμανουήλ Στ. Τα χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής Αγγλία: Περιγραφικός κατάλογος των χειρογράφων ψαλτικής τέχνης των αποκειμένων στις βιβλιοθήκες του Ηνωμένου Βασιλείου. Αθήνα: Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας, 2008.

Γιαννόπουλος, Εμμανουήλ Στ. *Η Ψαλτική Τέχνη: Λόγος και Μέλος στη λατρεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας*. 2^η εκδ. με προσθήκες. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2008.

1943-2003 Εξήντα χρόνια μετά την καταστροφή. [Λιτόχωρο]: Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2004.

Η Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου: το φυσικό περιβάλλον και τα μνημεία του Ολύμπου. Λιτόχωρο: Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2007.

Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου. Ελασσόνα: Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου, 2006.

Κουτλουμουσιανός, Χρυσόστομος Ιερομόναχος. *Ένας και Τρεις: Η Τριαδική Μοναρχία στην Ορθόδοξη Παράδοση*. Άγιον Όρος: Ι.Μ. Κουτλουμουσίου, 2018.

Λάζαρης, Κωνσταντίνος. *Ιερά Μονή Παναγίας Ολυμπιώτισσης*. Ελασσόνα: Ιερά Μονή Παναγίας Ολυμπιώτισσης, 2000.

Μαρκάτος, Κοσμάς. «Ζευς ο Ολυμπικός». Σε *Ο Όλυμπος στους αιώνες: Ανακοινώσεις Ε΄ και ΣΤ΄ συνεδρίων*. Ελασσόνα 1990 και 1993. Ελασσόνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, 1994.

Μηλίτσης, Γεώργιος. «Όσιος Διονύσιος (Δημήτριος Καλέτσης) και Θεσσαλία». Σε *Διονύσιος ο εν Ολύμπω, η ζωή και η δράση του Οσίου: Πρακτικά Επιστημονικής Διημερίδας 13-14 Σεπτεμβρίου 1996*. Κατερίνη: [χ.ε.], 2000.

Μπαλαγεώργος, Δημήτριος. «Εκκλησιαστική μουσική στην Κωνσταντινούπολη». Σε *Encyclopaedia of the Hellenic Word* (2008):

<http://constantinople.ehw.gr/forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=11048>

(13/5/2024).

Μωυσής, Αγιορείτης. «Η κοινωνική προσφορά των Μονών του Ολύμπου». Σε *Ο Όλυμπος στους αιώνες: Ανακοινώσεις Ε΄ και ΣΤ΄ συνεδρίων. Ελασσόνα 1990 και 1993*. Ελασσόνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, 1994.

Όλυμπος: Ιστορία και Οικολογία. Ελασσόνα: 1^ο Τ.Ε.Ε. Ελασσόνας κ.ά., 2000.

Ο Όλυμπος στους αιώνες: Ανακοινώσεις Ε΄ και ΣΤ΄ συνεδρίων. Ελασσόνα 1990 και 1993. Ελασσόνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, 1994.

Το Σκευοφυλάκιον της Ι. Μ. Αγ. Διονυσίου Ολύμπου. [χ.τ.]: [χ.ε.], [χ.χ.].

Σκουβαράς, Ευάγγελος. *Ολυμπιώτισσα*. Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα: 1967.

Τσολάκης, Βασίλειος. *Η Μονή Κανάλων στην Καρυά Ολύμπου*. Σταυροπηγιακή Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Κανάλων, 2016.

Φουντούλης, Ιωάννης. *Κείμενα Λειτουργικής: Ακολουθία του νυχθημέρου*. Τεύχος α΄. Θεσσαλονίκη: [χ.ε], 1994.

Χατζηγιάνης, Μ. «Η Αρχιτεκτονική του Καθολικού της Ι.Μ. Παναγίας Ολυμπιώτισσας» Σε *Ο Όλυμπος στους αιώνες: Ανακοινώσεις Ε΄ και ΣΤ΄ συνεδρίων. Ελασσόνα 1990 και 1993*. Ελασσόνα: Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Ελασσόνας, 1994.

Πανεπιστημιακές Σημειώσεις

Αλεξάνδρου, Μαρία. *Ιστορία και Μορφολογία της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής: Βοηθήματα για τις μεταγραφές IV*. Τευχίδιο Β΄. Θεσσαλονίκη: 2012-2013.

Αλεξάνδρου, Μαρία. *Μορφολογία και Ανάλυση της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Μουσικής: Θεωρητικά V*. Θεσσαλονίκη: 2009-2010.

Διπλωματικές εργασίες

Στεφανή, Δέσποινα. *Η Σύναξη της Υπεραγίας Θεοτόκου: Μουσικολογικές προσεγγίσεις (Εθνομουσικολογία/ Βυζαντινή Μουσική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2023)*.

Διαδικτυογραφία

<https://imsparmou.gr/i-moni-chthes/> (7/3/2024).

<https://elearning.auth.gr/course/view.php?id=14412> (16/3/2024).

<https://www.olimpos.eu/olimpos/religion/> (3/4/2024).

https://enromiosini.gr/romnios/xarths_rvmnivr/iera-moni-tis-panagias/ (8/4/2024).

<https://www.monastiria.gr/iera-moni-kanalwn/> (8/4/2024).

<https://imelassonos.gr/ierèz-monèz-ti-monh-geneziou-theotokou-kanalwn-kary/> (8/4/2024).

https://orthodoxoiorizontes.gr/Palaia_Diathikh (19/4/2024).

<https://www.dion-olympos.gr/ekklesièz-monastiria/> (7/5/2024).

<https://www.dion-olympos.gr/iera-moni-agiou-dionysiou/> (7/5/2024).

Παράρτημα Ι

Ερωτηματολόγιο

1. Τι θέση έχει η Ψαλτική τέχνη στο Μοναστήρι; (παρελθόν-σήμερα)
2. Πώς έχετε βιώσει την Ψαλτική παράδοση στο Μοναστήρι; (από την παρουσία σας μέσα στην Ιερά Μονή, είτε από πληροφορίες από άλλους παλαιότερους πατέρες της Μονής;
3. Είστε αυτοδίδακτος στην Ψαλτική Τέχνη;
4. Οι πατέρες είναι αυτοδίδακτοι;
5. Έχετε ή είχατε παλαιότερα κάποιον δάσκαλο βυζαντινής μουσικής; Αν ναι; Ποιος ήταν;
6. Τι ύφος πιστεύετε εκπροσωπεί το Μοναστήρι σας; (Αγιορείτικο, Πατριαρχικό κλπ.)
7. Ψέλνεται και στα δύο αναλόγια;
8. Ψάλλεται με Ισοκράτημα;
9. Πως λέτε τα αναγνώσματα εμμελώς ή με ανάγνωση;
10. Μελετάτε όλοι μαζί ή χωριστά;
11. Πόσες πρόβες κάνετε την εβδομάδα;
12. Από ποιες συλλογές ψέλνεται στο αναλόγιο; (για παράδειγμα ψάλλεται από Καραμάνη, Μουσική Κυψέλη, Μουσική Πανδέκτη κλπ.)
13. Ψέλνεται κλασικά μαθήματα, αν ναι ποια προτιμάτε; Για παράδειγμα Δοξαστικά λέτε του Ιακώβου; Ειρμολόγιο του Ιωάννου Πρωτοψάλτου; Στιχηρά μέσα στο έτος από τη Μουσική Κυψέλη του Στεφάνου Λαμπαδαρίου) –
14. Έχετε κάποια ιδιαίτερη προτίμηση σε κάποιον μελοποιό στο Μοναστήρι; Εσείς ειδικότερα;
15. Μπορείτε να μας αναφέρετε κάποια μέλη από το βασικό ρεπερτόριο που έχετε; Για παράδειγμα α) τι κεκραγάρια λέτε σε έναν καθημερινό Εσπερινό και τι σε έναν Πανηγυρικό του Μοναστηριού; β) Στη Θεία Λειτουργία τα λειτουργικά σας είναι σύντομα ή αργά και από ποιον μελοποιό;
16. Ποια είναι συνήθως η διάρκεια των Αγρυπνιών στην Ιερά Μονή σας; Εάν έχετε ορισμένες σύντομες και ορισμένες μεγαλύτερες Αγρυπνίες, αυτό σημαίνει και αλλαγή προς το μελισματικότερο των μελών που επιλέγετε;

17. Στις αγρυπνίες διαφοροποιείται το ρεπερτόριο; Ψέλνεται πιο αργά μέλη;
18. Έχετε κάποια εορτή ή κάποιον Άγιο που τιμάτε ιδιαίτερα στη Μονή σας;
19. Έχετε κάποιο χαρακτηριστικό δοξαστικό ή άλλο μέλος που έχει μελοποιηθεί για το Μοναστήρι σας;
20. Έχετε να μας αναφέρετε κάποια αξιοσημείωτη ιστορική πτυχή της μουσικής παράδοσης του Μοναστηριού;
21. Έχετε μουσικά χειρόγραφα στο μοναστήρι; (Είναι προσβάσιμα;)
22. Έχουν καταλογογραφηθεί τα μουσικά χειρόγραφα της Μονής;
23. Φυλλάδα με μελοποιημένα άσματα υπάρχει στο Μοναστήρι σας;
24. Έχετε ασματική ακολουθία μελοποιημένη ή μόνο με λόγια για τον Άγιο της Μονής σας, ή για κάποιον άλλον Άγιο που τιμά ιδιαίτερα η Μονή σας;
25. Έχετε συνεργασία με άλλα Μοναστήρια στον Όλυμπο;
26. Έχετε συνεργασία με άλλα Μοναστήρια της Ελλάδας ή του Εξωτερικού;
27. Γνωρίζετε εάν έζησε στο Μοναστήρι ή εάν έμεινε -έστω και για λίγο-κάποιος σπουδαίος μελουργός, ή Πρωτοψάλτης στο Μοναστήρι του Ολύμπου; (Πρωτοψάλτες, Αντιγραφείς)
28. Έχετε ηχογραφημένα μέλη αντιπροσωπευτικά για την Μονή σας ή κάποια Ακολουθία;
29. Υπάρχει κάποιο χαρακτηριστικό μέλος για τον Όλυμπο;
30. Γιατί είναι αφιερωμένο το Μοναστήρι σας στην Αγία Τριάδα;
31. Γιατί είναι αφιερωμένο το Μοναστήρι σας στον Άγιο Διονύσιο;
32. Διακρίνετε κάποια σχέση του Ολύμπου και του Αγίου Όρους;
33. Υπάρχουν μοναχοί του Μοναστηριού που έφυγαν στο Άγιο Όρος για να επανδρώσουν εκεί κάποια Ιερά Μονή ή και το αντίστροφο;
34. Πως βλέπετε την εξέλιξη της Ψαλτικής τέχνης σήμερα στο Μοναστήρι;
35. Πως βλέπετε την εξέλιξη της Ψαλτικής τέχνης σήμερα γενικότερα στον ελληνικό χώρο ή γενικότερα στον ορθόδοξο κόσμο;
36. Πως θα μπορούσαν να προσεγγίσουν οι νέοι τη βυζαντινή μουσική;
37. Ποιος είναι ο ιδανικός τρόπος να γνωρίσει και να μάθει κανείς τη Βυζαντινή Μουσική;
38. Πόσα Μοναστήρια υπάρχουν στον Όλυμπο και πόσα από αυτά διατηρούν κάποια μουσική παράδοση;
39. Ψέλνεται κάποιο μέλος του Αγίου Ιωάννη Κουκουζέλη;
40. Συνηθίζετε να ψέλνεται κάποια συγκεκριμένη σειρά Χερουβικών;

41. Ψέλνεται το Χερουβικό του Α΄ ήχου του Φωκαέως ή του Πέτρου Πελοποννησίου;
42. Συνηθίζετε να ψέλνεται κάποιους ύμνους, παραδοσιακά τραγούδια ή ψαλμοτράγουδα την ώρα κάποιου διακονήματος ή σε κάποια σύναξη της Μονής στη Τράπεζα ή το Αρχονταρίκι, για παράδειγμα σε κάποια ιδιαίτερη μέρα ή περίπτωση, π.χ. Πρωτοχρονιά, επίσκεψη κάποιου Δεσπότη ή κ.ά.;
43. Οι Μοναχοί ατομικώς γνωρίζουν κάποια παραδοσιακά-δημοτικά τραγούδια ή ψαλμοτράγουδα;

Απομαγνητοφώνηση συνέντευξης με τον Γέροντα Μάξιμο Ηγούμενο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω

1. Τι θέση έχει η Ψαλτική τέχνη στο Μοναστήρι στο παρελθόν και στο σήμερα;

Λοιπόν, η μουσική στο Μοναστήρι είναι ένα γεγονός πολύ απαραίτητο, δηλαδή οι πατέρες την καθιέρωσαν τη μουσική όχι ως τέλεια μορφή πνευματικής ζωής αλλά ως ένα μεσάζον ας πούμε στοιχείο, με το οποίο οδηγείται κανείς στην τελειότητα.

Ο λόγος που έφεραν τη μουσική στα Μοναστήρια και γενικά στην εκκλησία, ήταν για να μπορέσουν να αντικαταστήσουν τις μουσικές τις κοσμικές της εποχής εκείνης. Κυρίως τις μουσικές τις λαϊκές, που ήταν περισσότερο ανήθικες, δεν ήταν σοβαρές μουσικές, αλλά ωστόσο υπήρχαν και στην αρχαιότητα μουσικές σωστές με γράμματα, με φθόγγους με αυτά. Η εκκλησία εκτός από τις Ανατολικές ας πούμε περιοχές, που έπαιρνε στοιχεία μουσικής, τα περισσότερα τα πήρε από την αρχαία Ελλάδα! Όλη αυτή η τέχνη της μουσικής, την πήρε από την αρχαία Ελλάδα. Και επειδή τη χρησιμοποιούσαν οι ειδωλολάτρες την εποχή εκείνη, για να μπορέσουν να κρατήσουνε τους Χριστιανούς στις εκκλησίες, και κυρίως για να δώσουν μέσα στη μουσική και ένα κρατικό περιεχόμενο, με λόγια υψηλής ας πούμε ηθικής, κράτησαν τη μουσική μέσα στην εκκλησία.

Ο μοναχισμός ήταν ένας παράγοντας, που πρώτος ας πούμε κράτησε τη μουσική και την επεξεργάστηκε τόσο πολύ ώστε θα λέγαμε έγινε και ο δάσκαλος μετά όλης της υπόλοιπης Εκκλησίας, της μουσικής ζωής. Έχουμε μουσικούς, οι οποίοι φτιάχνουν τους φθόγγους και έχουμε μουσικούς, που είναι ποιητές, που φτιάχνουν τα τροπάρια. Έτσι δεν είναι; Οι μεγάλοι μουσουργοί όπως ξέρετε, είναι ο Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός, ο Άγιος Κοσμάς και ο αδερφός του Αγίου Κοσμά, οι οποίοι έκαναν και τα ποιήματα και τη μουσική. Μάλιστα λένε για τον Άγιο Ιωάννη Δαμασκηνό, που δείχνει τέτοιες ικανότητες πολλές, και μορφωτικές και μουσικές, ο γέροντας του έβαλε κανόνα να μη γράφει να μην τραγουδάει, να μην ψάλλει, και ένα διάστημα έκανε υπακοή αυτός και έλαβε ο γέροντας του πληροφορία από Τον Θεό που του λέει «Άφησε αυτό το ποτάμι να ξεχειλίσει, να αρδεύσει την Οικουμένη!». Λοιπόν, και έτσι τον άφησε και του έδωσε την ευκαιρία να πει το πρώτο τροπάριο σε μία κηδεία ενός μονάχου, και αυτό το τροπάριο το ψάλλουμε σήμερα στην κηδεία: «Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατο· οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ

συνοδεύει ή δόξα...». Λοιπόν, αυτό το είπε απ' έξω ας πούμε, ούτε το έγγραψε. Το απήγγειλε εκείνη τη στιγμή στην κηδεία ενός μονάχου.

Οπότε βλέπετε, έκτοτε τα Μοναστήρια έχουν τη μουσική ως μία κεντρική απασχόληση στη ζωή τους, και πάνω τους ανέπτυξαν μετά, και στον μοναχισμό αλλά και στον κόσμο, πάρα πολλοί μουσουργοί, οι οποίοι τελειοποίησαν αυτή τη μουσική. Στην αρχή ήταν απλή η μουσική, αργότερα τελειοποιήθηκε, και έχουμε μεγάλους δασκάλους που έφτιαξαν μουσική ας πούμε πρώτοι στον κόσμο. Μάλιστα λένε ότι στο Βυζάντιο για να μάθει κανείς τέλεια βυζαντινή μουσική, ήθελε είκοσι χρόνια! Δεν ήταν απλή. Τώρα δεν τα έχουμε αυτά τα στοιχεία που είχαν οι παλιοί. Υπάρχει όμως ένας καθηγητής στο πανεπιστήμιο στην Αθήνα, ο οποίος μελέτησε αυτά τα στοιχεία και προσπαθεί να ψάλλει από αυτά τα αρχαία χειρόγραφα. Είχε έρθει μάλιστα με τη χορωδία του και έψαλλαν σε μία πανήγυρη μας εδώ. Δε μου έρχεται στο νου αλλά είναι μεγάλος δάσκαλος. Είναι ο πρώτος που ερμήνευσε τα αρχαία κείμενα.

Οπότε χρησιμοποιούμε τη μουσική σε καθημερινή βάση εμείς. Μέσα στη λατρεία μας, έχουμε τις απαγγελίες, που διαβάζουμε, τα κείμενα, το ψαλτήρι και λοιπά, τους κανόνες...και έχουμε και τα ψάλματα, τα οποία πολλά από αυτά και τους ψαλμούς και τα τροπάρια, τα απαγγέλλουμε με μουσικό τρόπο σε όλη τη λατρεία, σε ολόκληρη ας πούμε λατρεία και στον Εσπερινό και στις ώρες και στον Όρθρο και στη λειτουργία και σε παρακλήσεις και στους χαιρετισμούς. Δεν υπάρχει δηλαδή ακολουθία που να μην έχει το μέλος! Τόσο πολύ!

Μάλιστα, εκεί που δημιουργεί το ζενίθ της δράσεως της η μουσική βυζαντινή, είναι στις αγρυπνίες τις μεγάλες. Στο Άγιον Όρος ιδίως, όταν κάνουν μία μεγάλη αγρυπνία ας πούμε μιας μεγάλης εορτής, όπως είναι του Αγίου Αθανασίου του Αθωνίτου, της Παναγίας της Πορταΐτισσας. Μεγάλες εορτές σε μεγάλα Μοναστήρια, κάνουν δεκαπέντε ώρες. Αρχίζουν στις 20:00 και τελειώνουν στις 11:00 το πρωί, ολονυχτία και μέσα εκεί υπάρχουν αργά κομμάτια με ισοκρατήματα και με αυτά, είναι μία πανδαισία μέσα στην αγρυπνία! Και όποιος μπορεί να αντέξει κάθετα και το απολαμβάνει. Είναι κουραστικό λιγάκι. Ένας Αγιορείτης στην Ορθοδοξία σημαίνει να μπαίνεις μόνος σου στο ναό και να σε βγάζουν τέσσερις...από τον κόπο δηλαδή. Αυτό το κάνουν οι πατέρες για να ασκούνται, αλλά κυρίως μέσα στη λατρεία όταν υπάρχει μουσική μαζί με την απαγγελία εμποτίζονται μέσα οι άνθρωποι. Δηλαδή όλο αυτό το κλίμα δεν είναι μόνο άκουσμα και θέαμα και αυτά, αλλά ένας εμποτισμός μέσα σε ολόκληρη την ύπαρξή, για αυτό και την έχουν όλη την ακολουθία σαν μία προετοιμασία για την Μεγάλη Ώρα της Θείας Λειτουργίας. Βρίσκεται σε έξαρση η

πνευματική και έρχεται η λειτουργία και δίνει και το τελευταίο δώρο που είναι το Σώμα και το Αίμα Του Χριστού! Πάλι με επίσημα ψάλματα, ας πούμε τα Χερουβικά τα Αργά, των μεγάλων δασκάλων, αν τα ακούσετε σε μία μεγάλη αγρυπνία θα λέτε Τι είναι τούτο εδώ;

Τώρα σε αυτό το σημείο υπήρξαν παράγοντες που τη μουσική λιγάκι την «κατέστρεψαν». Ένας παράγοντας είναι ο Σακελλαρίδης. Έζησε αυτός σε μία μεταβατική περίοδο της ιστορίας μας, προτού απελευθερωθεί η Μακεδονία. Είναι από το Λιτόχωρο η καταγωγή του και προσπάθησε ενώ ήταν καλός Βυζαντινός δάσκαλος, αλλά επηρεάστηκε από ορισμένους ανθρώπους -παράγοντες που είχαν επηρεαστεί από τη Δύση, και ως προς τη μουσική που ήτανε ευρωπαϊκή μουσική μέσα στις εκκλησίες όπως είναι στα Επτάνησα. Στα Επτάνησα δεν ψάλλουν βυζαντινά, ψάλλουν ευρωπαϊκά και στην Κέρκυρα, την Κεφαλονιά σε όλα αυτά τα νησιά λοιπόν. Αυτός επειδή έδρασε εκεί, έψαλλε και εκεί, ήταν ψάλτης μεγάλος στην Αθήνα, πηγαίνανε πάρα πολλοί άνθρωποι να τον ακούσουν είχε ωραία φωνή, αλλά προσπάθησε τότε αυτός να συγκεράσει τη Βυζαντινή μουσική με την Ευρωπαϊκή και έφτιαξε μία Ευρωπαϊκό-Βυζαντινή ας πούμε, που την έψαλαν μετά οι οργανώσεις. Οι οργανώσεις είχαν μόνο την μουσική του Σακελλαρίδη. Αλλά δεν παύει όμως, είχαμε και ένα συνέδριο τις προάλλες εδώ στο Λιτόχωρο, και ένας μελετητής και ένας δάσκαλος από τη Θεσσαλονίκη, απέδειξε έτσι γραπτώς και με τη μουσική, μας απέδειξε πόσο μεγάλος δάσκαλος ήταν και αυτός. Γιατί και αυτός έψαλλε αργά κομμάτια αλλά τα παράτησε επειδή ήταν επηρεασμένος κατά αυτόν τον τρόπο. Υπήρχαν άνθρωποι δηλαδή που πήγαιναν να εξευρωπαϊΐσουν όλη τη μουσική, και αυτός μπήκε στη μέση και κράτησε λίγο κόντρα. Επί χρόνια ολόκληρα τα κείμενα, μία 80ετία και παραπάνω τα κείμενα τα αργά δεν ψάλλονταν πουθενά εκτός από το Άγιον Όρος. Ψάλλονταν αυτά του Σακελλαρίδη.

Μετά, τη δεκαετία του 60 έγινε μία αναμόρφωση σε όλα, στις παραδόσεις. Και έγινε και έξαρση της βυζαντινής μουσικής. Ας πούμε εμείς, εγώ σαν παιδί ψάλλαμε στα μέρη μας εκεί κάτω στην Ναύπακτο, ψάλλαμε Σακελλαρίδη, απλά πράγματα. Αλλά όταν ήρθα εδώ εγώ στα Γιαννιτσά και ήμουν φοιτητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, είχαμε τους πρώτους δασκάλους και είχαμε και τα ακούσματα των μεγάλων ψαλτών της Θεσσαλονίκης, του Ταλιαδώρο, του Καραμάνη, του Χρύσανθου, του Σουρλαντζή...αυτά ήταν ωραία ακούσματα, ήταν η παράδοση της βυζαντινής μουσικής στη Μακεδονία, στον κομβικό τομέα ήταν η Θεσσαλονίκη και το Πατριαρχείο. Ακούγαμε τον Πρίγγο, ακούγαμε τον Στανίτσα και ήταν ωραιότατοι

δάσκαλοι και τα ακούσματα αυτά είναι μέσα στα αυτιά μας τώρα. Στην Αθηνά ήταν διαφορετικά τα ακούσματα είχαν επηρεασθεί περισσότερο από άλλους. Τα ίδια κείμενα τα μεταφράζανε διαφορετικά, ας πούμε ο Περιστερής, είχε ακρίβεια στη μουσική αλλά δεν είχε αυτή την ομορφιά ας πούμε της αποδόσεως με βυζαντινό χρώμα, απέδιδαν τα ίδια κείμενα με ένα ευρωπαϊκό χρώμα, και ακόμα το έχουν μερικοί. Μόνο όταν πήγε ο Στανίτσας, ήρθε από την Κωνσταντινούπολη και πήγε έψαλλε σε ένα ναό στην Αθήνα, τότε τους μάζεψε όλους και έφτιαξε μία χορωδία που λέγανε πολλά τέτοια ψάλματα, που έψαλλε τότε ο Στανίτσας.

Αλλά όμως, η Βυζαντινή Μουσική στην μοναστική της παράδοση βρίσκεται στο Άγιον Όρος. Στο Άγιον Όρος έχουμε την κοινή Αγιορείτικη μουσική και έχουμε και τη μουσική των Καρυωτών που λέμε, είναι ειδική μουσική αυτή δεν ξέρω το ύφος και το ήθος, τα ψάλματα είναι τα ίδια αλλά το ήθος που βγαίνει μέσα από τα έγκατα της ψυχής του μοναχού διαφέρει από τον κοσμικό ψάλτη. Εμείς είχαμε και τα δύο αυτά ακούσματα. Εγώ όταν πήγαινα νέος στο Άγιον Όρος, όλα αυτά τα αποτύπωσα και έτσι έκανα το Μοναστήρι, μαζί με όλη αυτήν την παράδοση την μοναστική, και έφτιαξα ένα Αγιορείτικο Μοναστήρι εδώ στο Λιτόχωρο.

2. Το ύφος του Μοναστηριού είναι Αγιορείτικο;

Όσο μπορούμε ναι, Αγιορείτικο. Ανάλογα και ποιος είναι ο ψάλτης, γιατί μερικοί ψάλτες δεν τα καταφέρνουν να ψάλλουν με ύφος Αγιορείτικο, αλλά εγώ προσπαθώ να αποδώσω αυτό το πράγμα. Αλλά είχαμε όμως δάσκαλο για αρκετό μεγάλο διάστημα, τον Νεοχωρείτη, ο οποίος μας έμαθε πολύ ωραία μουσική. Αυτός έχει ακρίβεια στη μουσική του και έχει βάθος. Αυτούς τους φθόγγους τους οποίους εμείς τους βλέπουμε απλώς, αυτός τους βλέπει με έναν άλλον τελείως τρόπο, που ούτε θα μπορέσουμε να καταλάβουμε. Δεν είχαμε και πολύ χρόνο, γιατί μας έφυγε πήγε στο Πατριαρχείο.

3. Επομένως δεν είστε αυτοδίδακτοι;

Όχι, εγώ όταν ήμουνα στα Γιαννιτσά τον πρώτο δάσκαλο που είχα ήταν μαθητής του Καραμάνη, ένας Κερκόπουλος, ήταν από τους τρεις πρώτους μαθητές του Καραμάνη. Και μετά συνέχισα με ακούσματα, προσπαθούσα, και συμπλήρωσα με τον Νεοχωρείτη εδώ.

4. Ερχόταν εδώ ο δάσκαλος; Κάνετε μαθήματα όλοι η μοναχοί μαζί;

Ναι, ερχόταν εδώ μία φορά την εβδομάδα. Και κυρίως εγώ έμαθα εδώ τον χρόνο, άμα δεν έχεις χρόνο δεν μπορείς να κάνεις μουσική... δεν είναι ωραία η μουσική χωρίς χρόνο. Αυτή είναι η συνέχεια της μουσικής. προσπαθούμε όσο μπορούμε εδώ να σώσουμε την παράδοση και φαντάζομαι το μέλλον θα έχει πιο εξελικτικό χαρακτήρα γιατί μας έρχονται και νέα παιδιά που ήδη μαθαίνουν.

5. Ψέλνεται και στα δύο αναλόγια;

Ναι, και στα δύο αναλόγια.

6. Ψέλνεται με ισοκράτημα;

Ναι, και ισοκρατήματα, και κυρίως ψέλνουμε εμείς μία ημέρα οι δεξιοί - δεξιοί και οι αριστεροί - αριστεροί, και μία μέρα είναι οι αριστεροί δεξιοί και η δεξιοί αριστεροί, ώστε να τα μαθαίνουν όλοι όλα.

7. Μέσα στην εβδομάδα κάνετε πρόβες σε όλοι μαζί;

Μερικές φορές κάνουμε πρόβα όλοι μαζί, επειδή τώρα έχουμε εμπεδώσει.

8. Έρχεται και κάποιος ψάλτης απ' έξω;

Όταν έχουμε αγρυπνίες και μεγάλες εορτές έρχονται. Ας πούμε πήγαμε αυτή τη φορά στα Ιεροσόλυμα επτά ημέρες και έτυχε να έχουμε δέκα ψάλτες μαζί μας. Αυτοί λοιπόν έρχονται και ψάλλουν εδώ πέρα. Όταν έχουμε την πανήγυρη του Αγίου Διονυσίου, καλούμε Αγιορείτες. Παλιά, όταν πήγαινα εγώ σε όλες τις πανηγυρεις στο Άγιον Όρος, ψέλναμε πάντα δεξιά οι Δαηλέοι και αριστερά οι Θωμάδες. Όταν έκανα το μοναστήρι λοιπόν, εγώ κάθε χρόνο έπαιρνα αυτά τα συγκροτήματα, δεξιά οι Δαηλέοι και αριστερά οι Θωμάδες, μέχρι που έφυγαν από τη ζωή τους είχαμε εδώ πέρα. Τώρα έχουμε δεξιό έναν μαθητή των Δαηλέων, ο Δαμασκηνός, δεν ξέρω αν τον ξέρετε, είναι πολύ ωραίος ψάλτης και τεχνίτης, και αριστερά έχουμε έναν από τα Γιαννιτσή ο οποίος και αυτός σπούδασε μουσική αλλά έχει ωραιότατη φωνή των

πατέρα Χερουβείμ, στα Γιαννιτσά είναι ιερομόναχος αλλά έχει αγιορείτικη φωνή, γεμάτη φωνή. Μαζί με τους μαθητές κάνουν μία ωραιότατη πανήγυρη, έναν Εσπερινό τέσσερις ώρες και μια λειτουργία και ακολουθία με Όρθρο και μεσονυκτικό άλλες επτά ώρες, αρχίζουμε 18:00 η ώρα τελειώνουμε 23:00 η ώρα.

9. Από ποιες συλλογές ψέλνεται στο αναλόγιο; για παράδειγμα από Καραμάνη από Μουσική Κυψέλη;

Τον Καραμάνη δεν τον ψέλνουμε πολύ τώρα, παλαιότερα τον έψαλα εγώ στα Γιαννιτσά που ήμουνα.

10. Ψέλνεται πιο κλασικά μαθήματα;

Πιο κλασικά μαθήματα ψέλνουμε. Σήμερα ας πούμε ψάλλαμε του Γρηγορίου του Πρωτοψάλτου το χερουβικό του.

11. Μπορείτε να μας αναφέρετε κάποια μέλη από το βασικό ρεπερτόριο που έχετε; Τι είχε κεκραγάρια λέτε σε ένα καθημερινό Εσπερινό, στο πανηγυρικό του Μοναστηριού, στη Θεία Λειτουργία;

Στον πανηγυρικό τα κεκραγάρια είναι τα αργά. Πρώτα ψάλλουμε το «Δούλοι Κύριον» αργά, πρώτου έρθει η ώρα των κεκραγαρίων. Αυτό το ψάλλουμε συνήθως παντού, ιδίως στο Άγιον Όρος. Υπάρχουν τα σύντομα που ψάλλουν κάθε μέρα, υπάρχουν και τα αργά, αν περάσει πολλή ώρα ψάλλουμε τους τέσσερις στίχους στην αρχή αργό κομμάτι, και μετά αρχίζουμε τα σύντομα, ώστε να ψάλλουν κι άλλοι γιατί συνήθως οι Πρωτοψάλτες ψέλνουν τους πρώτους στίχους και μετά δίνουν κι άλλοι παρόν. Όπως επίσης και τα πρώτα τροπάρια, αν είναι της Παναγίας, αν είναι του Αγίου Διονυσίου υπάρχουν αργά κομμάτια ,τροπάρια, και αυτά τα δύο τρία πρώτα τα ψάλλουμε αργά. Το δοξαστικό είναι αργό, ψάλλουμε διάφορες εκλογές.

12. Από ποιον συνήθως λέτε; Ποιο δοξαστικό; Λέτε κάποιου συγκεκριμένου μελοποιού;

Δεν θυμάμαι, τα κλασσικά κομμάτια που υπάρχουν παντού, από κλασσικά μαθήματα.

13. Η διάρκεια των αγρυπνιών ποια συνήθως είναι στην ιερά μονή σας;

Η μεγάλη αγρυπνία που κάνουμε είναι της Παναγίας, αρχίζουμε στις οχτώ το βράδυ και τελειώνουμε στις τέσσερις πέντε το πρωί, δέκα ώρες περίπου. Η δεύτερη αγρυπνία που κάνουμε που δεν είναι ακριβώς αγρυπνία, έναν Εσπερινό του αγίου Διονυσίου κάνουμε διακοπή και σηκωνόμαστε το πρωί, αλλά αν μαζέψουμε όλες αυτές τις ώρες είναι μία αγρυπνία ολόκληρη κάπου δώδεκα ώρες. Κάνουμε μία αγρυπνία στο παλιό επάνω, συνήθως ή του αγίου Αθανασίου του Αθωνίτη ή του προφήτου Ηλεία τώρα που φτιάξαμε το ναό πηγαίνουμε εκεί. Αλλά αυτές οι αγρυπνίες που κάνουμε εδώ συχνές αγρυπνίες, να απόψε ας πούμε θα έχουμε του Αγίου Δημητρίου αυτές κρατάνε γύρω στις έξι-εφτά ώρες, δηλαδή αρχίζουμε στις 20:00 και τελειώνουμε 1:00-1:30-2:00.

14. Εκεί ψέλνετε και αργά και σύντομα μέλη;

Εκεί ανάλογα τώρα, ψέλνουμε και αργά και σύντομα.

15. Συνηθίζετε να ψέλνετε ψαλμοτράγουδα;

Συνήθως εμείς δεν το κάνουμε αυτό, μόνο όταν έχουμε καμία πανήγυρη, όταν έχουμε Αγιορείτες, με τα κτητορικά, τα μνημόσυνα των κτητόρων που λένε, και μετά πάμε στην τράπεζα και εκεί υπάρχει, ερχόταν ένας Αγιορείτης που μας έλεγε και τέτοια πράγματα, εμείς δεν το συνηθίζουμε όχι. Στις εκδρομές που πάμε όμως ναι, έχουμε τους ψαλτάδες.

16. Μουσικά χειρόγραφα βρήκατε;

Ναι, έχει θα σας τα δείξει.

17. Έχετε ηχογραφημένα μέλη αντιπροσωπευτικά για την Μονή σας, κάποιο cd με ηχογραφήσεις;

Ναι, έχουμε πολλά. Θα σας βρούμε.

Ευχαριστούμε πολύ Γέροντα Μάξιμε!

Απομαγνητοφώνηση συνέντευξης με τον πατέρα Βασίλειο της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου

1. Τι θέση έχει η Ψαλτική τέχνη στο Μοναστήρι στο παρελθόν και στο σήμερα;

Στο παρελθόν εντάξει δεν έχουμε και πάρα πολλές γνώσεις βέβαια για το παρελθόν, απλά το μόνο που κάποια χειρόγραφα που σώζονται, επειδή θα πιάσει και όλη την επαρχία θα μιλήσω λίγο πιο γενικά και για Ολυμπιώτισσα και για Λιβιάδι και για τα υπόλοιπα μέρη, γιατί τα δικά μας τα χειρόγραφα είχαν συγχωνευτεί στην Ολυμπιώτισσα, μέχρι που τα ξεχωρίσαμε μέχρι τελευταία. Σε μας τώρα σώζεται ένα χειρόγραφο μουσικό, από τα σίγουρα τέλος πάντων, εντάξει δεν γράφουν όλα κτήτορα αλλά αυτά που γράφουν τα επιστρέψαμε στο Μοναστήρι. Η Ολυμπιώτισσα έχει γύρω στα 10 χειρόγραφα μουσικά, βυζαντινής μουσικής, που σώζονται εκεί, και επειδή δεν έγραφε ποιανού είναι τα αφήσαμε δεν τα ξεχωρίσαμε, δηλαδή να πάρουμε τα μισά - μισά, πήραμε το ένα που έγραφε ότι ήταν από έναν Γερμανό Ιερομόναχο, που ήταν από εδώ δικό μας πρόσωπο. Αυτός ήταν και διδάσκαλος γενικότερα στην εποχή εκείνη του 1790, 1810 με 1820 εκεί περίπου, και ο οποίος προφανώς από ότι φαίνεται και από το χειρόγραφο θα ήξερε βυζαντινή, ασχολούνταν. Δεν ξέρω αν σας μίλησε αν σας μίλησε ο γέροντας από εκεί για τον Γερμανό τον Κρητικό. Αυτό είναι το πιο βασικό κομμάτι. Αυτός για πολλά χρόνια έτσι, δεν ξέραμε πού ανήκει, αν είναι από τον Άγιο Διονύσιο ή εάν είναι δικός μας, γιατί αυτός πάντα υπέγραφε Γερμανός ιερομόναχος μπορεί να έγραφε Κρήτης και τα λοιπά ανάλογα όχι πάντα, εκ της ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Ολύμπου, τώρα ποια ήταν η Αγία Τριάδα Ολύμπου; Το παλιό πάνω είναι Αγία Τριάδα. Όταν αγίασε ο Άγιος τότε έγινε πιο γνωστό σαν του Αγίου Διονυσίου, ο Άγιος που το έχτισε, το έχτισε Αγία Τριάδα.

Και με τον Γερμανό ασχοληθήκαμε πολύ τα πρώτα χρόνια και είχε πάρα πολλά χειρόγραφα βυζαντινής και γενικά χειρόγραφα είχε δικά του αλλά ειδικά και βυζαντινής πάρα πολλά. Είχαμε βρει ένα ή δύο στην Εθνική Βιβλιοθήκη, δύο νομίζω δικά του, είχαμε πάει τότε τα ζητήσαμε και μας τα δώσαν αντίγραφα από τον Γερμανό τον Κρητικό. Και στο Άγιον Όρος έχει πολλά δικά του και Θεσσαλονίκη πρέπει να έχει, και νομίζαμε ότι είναι δικός μας. Αλλά μια φορά που βρήκαμε σ ένα χειρόγραφο είδαμε ότι έγραφε ότι «πήγα λίγες μέρες στη σκάλα Λιτόχωρου και έμεινα», οπότε η

σκάλα Λιτοχώρου ήταν μετόχι του Αγίου Διονυσίου, ήταν χώρος δικός τους και καταλάβαμε τελικά ότι είναι από εκεί. Με αυτόν πρέπει οπωσδήποτε να ασχοληθείς, να γράψεις. Με αυτόν ασχολήθηκε ο Γιαννόπουλος. Αυτός είναι 1745-1750 κάπου εκεί, είναι παλιός αλλά πολύ μορφωμένος, ήξερε πέντε γλώσσες, είναι μεγάλη διάνοια ας πούμε. Και ο Άγιος Διονύσιος δε γνωρίζει ότι είναι δικός τους. Εσύ θα τον αναφέρεις σαν του Αγίου Διονυσίου είναι από κει. Όσο και να ασχοληθήκαμε δεν είναι δικός μας πάντως. Αλλά αξίζει να γραφεί αν θες κάτι για ιστορικό είναι ό,τι καλύτερο υπάρχει στον Όλυμπο. Αυτός θεωρείται και δάσκαλος και τα πάντα είναι φοβερός και καλός χειρόγραφος, αντιγραφέας ας πούμε και όλα αυτά, έχει πάρα πολλά βιβλία και στο Άγιον Όρος. Εδώ δεν έχουμε γνώση στην περιοχή μας κάτι συγκεκριμένο για καλούς μουσικούς, αν υπήρχαν πατέρες αν γνώριζαν καλά, είχαμε μουσικά σίγουρα κάποιοι γνώριζαν, αλλά δεν έχουμε καθόλου πληροφορίες πόσο καλά ξέρανε.

Τώρα υπάρχουν κάποια χειρόγραφα πιο σύγχρονα, αρχές του 1900 -1911 κάπου εκεί στο Μοναστήρι του λιβαδιού τα οποία εμείς τα έχουμε τα έχουμε φωτοτυπήσει είναι πιο σύγχρονα, που πρέπει να είναι δάσκαλος αυτός από το Λιβάδι ο οποίος γνώρισε βυζαντινή μουσική. Δηλαδή για παλιά δεν έχουμε ιδιαίτερες γνώσεις, το τι υπήρχε παλιά από μουσικούς. Μόνο το σήμερα, που εμείς γνωρίζουμε μουσικά Δόξα τω Θεώ, στην Ολυμπιώτισσα δε γνωρίζουν μουσικά ούτε στο Λιβάδι, μόνο στη Μονή Κανάλων, εκεί η γερόντισσα ξέρει μουσικά, ξέρει βυζαντινή. Αυτή είναι η σύγχρονη πραγματικότητα δηλαδή, πιο παλιά δεν έχουμε καθόλου στοιχεία, ούτε τα προηγούμενα χρόνια του 1900 δηλαδή, πατέρες της Ολυμπιώτισσας, ούτε εδώ έχουμε καμιά μαρτυρία καλού μουσικού.

2. Εδώ είστε αυτοδίδακτοι; Έχετε ή είχατε κάποιον δάσκαλο βυζαντινής;

Όχι. Είχαμε ναι. Εμείς οι περισσότεροι πατέρες είμαστε από Κοζάνη, και εκεί ξεκινήσαμε. Βέβαια μάθαμε και το πρακτικό - βυζαντινό λίγο απ' τον μακαριστό τον παππού μας, τον πατέρα Νεόφυτο. Ήταν και ιερέας, ήταν και ιερομόναχος και ήξερε βυζαντινή, και ήταν τριάντα-πέντε χρόνια ψάλτης πριν γίνει παπάς. Έγινε μεγάλος παπάς στα πενήντα-πέντε του. Τότε ήταν τριάντα-πέντε χρόνια στο Μητροπολιτικό ναό της Κοζάνης στο αριστερό ψαλτήρι. Οπότε στο καθημερινό, ήμασταν με τον παππού και ψέλναμε και μαζί του και μουσικά. Αλλά σαν σχολή είχαμε πάει τότε στον Σωτήρη τον Αρβανίτη, σε αυτόν μάθαμε, εγώ δηλαδή προσωπικά. Ο γέροντας εδώ ο πατήρ Νικάνωρας είχε μάθει σε έναν Σταύρο Πάπιστα έχει ξεκινήσει να κάνει τα μουσικά

του, και ο πατήρ Νεόφυτος και αυτός που είναι μουσικός στο γιο του Αρβανίτη γιατί είναι μικρότερος και στην ηλικία στον Κώστα τον Αρβανίτη, που κι αυτός ήταν και στο δημοτικό ωδείο εκεί στην Κοζάνη καθηγητής, οι τρεις πατέρες που ασχολούμαστε με μουσικά. Μετά βέβαια συνεχίσαμε και περισσότερο, εγώ το δίπλωμα το πήρα στη Θεσσαλονίκη στον Ταλιαδώρο, δύο χρόνια του διπλώματος τα είχα τελειώσει εκεί μετά.

3. Εδώ ψέλνετε όλοι μαζί; Κάνετε πρόβες όλοι μαζί οι πατέρες;

Δεν θα το έλεγα τόσο πρόβες, απλά επειδή εμείς κάπως όπως όλα τα Μοναστήρια λειτουργούμε καθημερινά, την ώρα της Ακολουθίας ιδιαίτερα στο Κοινωνικό μπορώ να πω, την ώρα του κοινωνικού λίγο πριν κοινωνήσουν ο κόσμος τέλος πάντων, αλλά στην καθημερινή δεν έχουμε κόσμο ιδιαίτερα, εκεί λέγεται το Κοινωνικό ένα αργό κομμάτι που μπορείς να πεις , απλά εμείς όλα τα χρόνια στην καθημερινή επειδή είμαστε μόνοι μας , βάζαμε διάφορα κομμάτια και τα κάναμε και σαν εξάσκηση ας πούμε ,σαν πρόβα, και έτσι περάσαμε πάρα πολλά κομμάτια ας πούμε μουσικά. Όσο για πρόβες, η αλήθεια είναι ότι λίγο έτσι με τον πάτερ Νεόφυτο, έχουμε ασκήσει και με πατέρες από το Άγιον Όρος και γυρίζουμε και πανηγύρια και αυτά και στο εξωτερικό έχει τύχει να πάμε πολλές φορές. Τελευταία ήμασταν στην Ελβετία, ένας γνωστός ιερέας εκεί μας κάλεσε, και να ψάλουμε στη λειτουργία και να κάνουμε και μια μικρή συναυλία, οπότε πήγαμε δύο πατέρες εμείς, πήραμε και τρεις ψάλτες από τη Λάρισα και πήγαμε και ψάλλαμε εκεί στην Ελβετία, γυρίσαμε αρκετά και στη Μόσχα και στην Πετρούπολη και στην Ρουμανία, και σε διάφορα μέρη δηλαδή, έχουμε ψάλλει σαν πιο χορωδιακά.

4. Τι ύφος πιστεύετε εκπροσωπεί το μοναστήρι σας; Αγιορείτικο Πατριαρχικό;

Εμείς κατά βάση επειδή σε Πατριαρχικούς μεγαλώσαμε, και ο Αρβανίτης ο Σωτήρης και ο Ταλιαδώρος και αυτοί ήταν Πατριαρχικοί, αλλά επειδή πάντα υπήρχε μία σύνδεση με το Άγιον Όρος, ασχολούμαστε και με αυτό. Είναι να συνδυασμός, δηλαδή καμιά φορά πάμε στο Άγιον Όρος από παιδιά που ήμασταν, και μας λένε «Αγιορείτικα ψέλνετε εσείς», αλλά και έξω θα χρησιμοποιήσουμε και τα μουσικά τα Πατριαρχικά και τα Αγιορείτικα, ακόμα και εδώ στο Μοναστήρι, δηλαδή τα

συνδυάζουμε και τα δύο. Έχει διαφορά. Η βάση είναι ίδια, απλά τα γυρίσματα εκεί είναι η διαφορά, ότι είναι κάτι άλλο. Αλλά πολλές φορές θέλουμε, ας πούμε για παράδειγμα τώρα στον Εσπερινό που είναι σε λίγο, θα το ψάλλουμε περισσότερο σε Πατριαρχικό ύφος, αλλά αν κάνουμε μία Αγρυπνία ή κάτι άλλο ας πούμε θα το ψάλλουμε και Αγιορείτικο.

5. Ψέλνεται και στα δύο αναλόγια;

Ναι και στα δύο. Έχουμε μόνιμα και αριστερό και δεξιό. Εγώ είμαι δεξιά. Βέβαια τώρα στον Άγιο Χαράλαμπο πάνω στο παρεκκλήσι που κάνουμε το περισσότερο διάστημα του χειμónος και πρωί και απόγευμα, εκτός από τις Κυριακές που κατεβαίνουμε στο ναό κάτω, εκεί είναι ένα ψαλτήρι που μαζεύομαστε όλοι. Υπάρχει ένας διαχωρισμός δεξιού αριστερού βέβαια ποιος θα ξεκινήσει, αλλά σαν χώρος είναι ένας.

6. Ψέλνεται με Ισοκράτημα;

Ναι κάνουμε ισοκράτημα όλοι ναι. Μας αρέσει να υπάρχει και το ισοκράτημα μόνιμα.

7. Εσείς καλείτε γενικά κάποιον ψάλτη;

Και εμείς καλούμε ναι. Για να μην είμαστε συνέχεια εμείς και εμείς. Είχαμε φέρει τον Νίκο τον Φακαλή τον Σεπτέμβριο. Αλλά έχουμε οι δύο μεγάλες αγρυπνίες που κάνουμε, μία τον Μάιο στη μνήμη του παππού μας, 19 Μαΐου και μία τον Αύγουστο, που γιορτάζει ο γέροντας μας, του Αγίου Νικάνωρος, 7 Αυγούστου. Κάνουμε μεγάλες αγρυπνίες που ξεκινάμε από τις 18:00 το απόγευμα μέχρι τις τέσσερις περίπου το πρωί. Εκεί θα καλέσουμε από το Άγιον όρος τον γέροντα Δαμασκηνό. Πολύ καλές αγρυπνίες κάναμε και πέρυσι τον Μάιο και φέτος το Μάιο, είχαμε δεξιά τον γέροντα Δαμασκηνό με τη συνοδεία του, είχε έρθει και ο πάτερ Χερουβίμ από τα Γιαννιτσά που ψέλνει πολύ καλά και αυτός, και ένας ιερέας ο πατήρ Δανιήλ από τη Ρουμανία, και αριστερά ήταν Φωτόπουλος και Μπουσδέκης από την Αθήνα που έχουν μία πάρα πολύ καλή σχολή ψαλτηρίου νομίζω, λοιπόν και είχαμε αυτές τις δύο χορωδίες. Τον Αύγουστο το κάναμε λίγο πιο ελεύθερο, φέραμε έτσι ψάλτες μεμονωμένους και τους εναλλάσσαμε εμείς.

Τον Χρήστο τον Χαλκιά από τη Θεσσαλονίκη σαν πρώτο βασικό, τον Γιώργο τον Καραγιαννάκη από τη Λάρισα, έτσι φέραμε διάφορους. Να έχουμε έτσι μία εναλλαγή, να το κάνουμε πιο Αγιορείτικο, όπως στο Άγιον Όρος που οι χοροί αλλάζουν συνέχεια. Είναι οι πρώτοι χοροί δεξιά αριστερά, φεύγουν αυτοί μπαίνουν οι δεύτεροι χοροί δεξιά αριστερά, επειδή είναι πολλές ώρες και υπάρχει η εναλλαγή αυτή. Αυτές οι δύο είναι οι μεγάλες αγρυπνίες.

8. Διαφοροποιείται στις αγρυπνίες το ρεπερτόριο; Ψέλνεται πιο αργά μέλη;

Ναι πολύ διαφορετικό. Ανάλογα και ποιους θα φέρουμε. Τον Πάρη τον Γκούνα από τη Θεσσαλονίκη που είναι και άρχοντας τώρα και τον Λιάκο τον Γιάννη, και τον Αγγελίδη από την Αθήνα έχουμε φέρει και πολλούς. Όστε να γίνονται ωραίες αγρυπνίες και να μείνουν στην ιστορία του Μοναστηριού.

9. Από ποιες συλλογές ψέλνεται στο αναλόγιο; Από Καραμάνη, από Μουσική Κυψέλη;

Πατριαρχικά εμείς μεγαλώσαμε με τον Καραμάνη, τότε ήταν Καραμανικοί οι περισσότεροι στην βόρεια Ελλάδα, ο Αρβανίτης κυρίως, με Καραμάνη ασχολούνταν και ο παππούς γνώριζε τότε Καραμάνη. Με Ταλιαδώρο δεν ασχοληθήκαμε και πολύ, τον είχα και δάσκαλο δύο χρόνια, είναι λίγο δικό του στυλ, κάποια κομμάτια βάζουμε και Ταλιαδώρο αλλά λίγο πιο αραιά. Τα κυριότερα είναι τα κλασικά μετά, δηλαδή και Δοξαστάρια και στα χερουβικά θα βάλουμε και τον Πέτρο με τον Κηλτζανίδη που είναι εξήγηση του Κηλτζανίδη, αλλά θα βάλουμε και τα Αγιορείτικα, θα βάλουμε και τον Φιλανθίδη στα Δοξαστάρια, ή τον Θεοφάνη τον Βατοπαιδινό τώρα που έχει βγάλει και αυτός Δοξαστάρια, μεγάλη ποικιλία έχουμε. Στον Καραμάνη θα ψάλλουμε από την λειτουργία του, κάποια λειτουργικά ή Άξιον εστί, αλλά δοξαστικά κατά βάση κλασικά.

10. Έχετε μουσικά χειρόγραφα στο Μοναστήρι;

Ένα έχουμε εμείς, παλιό δηλαδή.

11. Είναι προσβάσιμα;

Είναι ναι. Εμείς τα έχουμε φωνογραφημένα, τακτοποιημένα.

12. Έχουν καταλογογραφηθεί;

Κατάλογο, επειδή αυτά ήταν στην Ολυμπιώτισσα, είχε κάνει ο Σκουβαράς, υπάρχει ένας κατάλογος που γράφει ο Ολυμπιώτισσα λέγεται, είναι της Ακαδημίας, υπάρχει κατάλογος περιγραφικός, που λέει ακριβώς τι περιέχουν τα χειρόγραφα και τα περιγράφει και τα δέκα έντεκα χειρόγραφα που ήταν τότε στην Ολυμπιώτισσα, συν το δικό μας. Είναι δέκα έντεκα συνολικά, δηλαδή ένα δικό μας, εννιά ή δέκα στην Ολυμπιώτισσα, και ένα ακόμα που δεν είναι κατεγραμμένο στον κατάλογο, κάπου στα δέκα με δώδεκα χειρόγραφα μουσικά.

13. Με την Ολυμπιώτισσα συνεργάζεστε;

Ουσιαστικά σε όλη την επαρχία εγώ ασχολούμαι με χειρόγραφα, με κειμήλια, με όλα αυτά, για αυτό σας παραπέμπουν εδώ.

14. Φυλλάδα με μελοποιημένα άσματα έχετε;

Δεν ασχοληθήκαμε πολύ εμείς να γράψουμε δικά μας, ψέλνουμε συνέχεια αυτά που υπάρχουν ήδη.

15. Έχετε ασματική ακολουθία μελοποιημένη ή μόνο με λόγια για τον Άγιο της Μονής σας;

Είναι Αγία Τριάδα, οπότε είναι όλα καταγεγραμμένα, δεν υπάρχει κάτι καινούριο.

16. Σπουδαίοι μελουργοί του Ολύμπου, Πρωτοψάλτες, αντιγραφείς;

Από παλιούς σας είπα δε γνωρίζουμε από νεότερους που έχουν έρθει εδώ πρακτικά περισσότερο.

17. Έχετε ηχογραφημένα μέλη αντιπροσωπευτικά για τη Μονή σας;

Έχουμε κάποια. Ο πατέρας Νεόφυτος ασχολείται, ανεβάζει και στο youtube, έχουμε ένα cd, είχαμε βγάλει την παράκληση της Αγίας Τριάδος αρχές του 2002. Δεν είχαμε το χρόνο και μείς και ήταν στο ζωντανό πλέον, στο youtube έχει κάποια κομμάτια.

18. Υπάρχει κάποιο χαρακτηριστικό μέλος για τον Όλυμπο;

Όχι κάτι ιδιαίτερο.

19. Πώς βλέπετε την εξέλιξη της Ψαλτικής τέχνης;

Εδώ λίγο στην Ελασσόνα δουλεύει ο Γιώργος ο Λεμονόπουλος που είναι τώρα στο Μητροπολιτικό ναό, είναι καλό παιδί και καλός ψάλτης έχει τώρα δύο χρόνια που ήρθε. Αυτός κάνει μαθήματα, και γυρίζει και στα χωριά κάνει μαθήματα και στην Ελασσόνα, αυτός κάνει πολύ καλή δουλειά για την περιοχή εδώ. Εμείς δεν προλαβαίνουμε να κάνουμε μαθήματα, έχουμε πάρα πολλές υποχρεώσεις, αλλά ότι παιδάκια έρχονται εδώ τα διδάσκουμε στο πρακτικό, στο ψαλτήρι πάνω. Είναι παιδάκια που έχουν και καλές φωνές, έρχονται κάθονται σχεδόν όλο το καλοκαίρι εδώ, και κάποια Χριστούγεννα Πάσχα, τα κρατάμε. Οπότε δουλεύουμε πρακτικά όχι μόνο κείμενο πρακτικά, μουσικά αλλά πάνω στο ψαλτήρι όμως. Είναι καλό αυτό, έτσι μάθαμε και από τον παππού, δηλαδή που πήραμε το ένα το κομμάτι, πέρα από το Σωτήρη τον Αρβανίτη που μας δίδαξε τα μουσικά και επίσημα, αλλά ήταν πολύ σημαντικό αυτό το κομμάτι.

20. Πώς θα μπορούσε να προσεγγίσει τους νέους η Βυζαντινή μουσική;

Εντάξει άμα γίνει μία καλή δουλειά, όπως κάνει τώρα ο Γιώργος ο Λεμονόπουλος, νομίζω θα μπορέσουν έτσι να πάνε κάποια παιδιά. Απλά επειδή το σχετίζουν και με

την εκκλησία, που εντάζει εκεί είναι η βάση βέβαια, η εκκλησία είναι η βάση, αλλά θα μπορούσε κάποιος και μόνο για νέους μόνο για μουσική, θα μπορούσε να πάει στον Λεμονόπουλο για παράδειγμα όσον αφορά για την Ελάσσονα, να μάθει και πέντε μουσικά. Αλλά επειδή λίγο γενικότερα ο νέος κόσμος δεν και που να ξέρει και να έχει και λίγο φωνή και να ασχολείται με αυτά, δεν είναι πάρα πολύ στις εκκλησίες, οπότε για αυτό και η Βυζαντινή πάει λίγο πίσω σε αυτό το θέμα. Δύσκολα είναι αλλά δε χάνουμε την ελπίδα μας, έχει ο Θεός, γιατί γενικότερα υπάρχει στροφή προς την εκκλησία όπως βλέπω τώρα, και από τις εξομολογήσεις και από αυτά, σιγά-σιγά θα βγουν και παιδάκια που ίσως έχουν ενδιαφέρον να προχωρήσουν.

21. Πόσα Μοναστήρια υπάρχουν στον Όλυμπο και πόσα από αυτά κρατούν κάποια μουσική παράδοση;

Μουσική παράδοση νομίζω περισσότερο το δικό μας και η Μονή Κανάλων που θα ψάλλει μουσικά.

22. Ψέλνεται κάποιο μέρος μέλος του Αγίου Ιωάννη Κουκουζέλη;

Όχι τόσο, μόνο τα Ανοιξαντάρια του Κουκουζέλη που λέμε.

23. Έχετε κάποιο αρχείο με ψαλμοτράγουδα; Ψέλνεται γενικά ψαλμοτράγουδα;

Καμιά φορά αν βρεθούμε πουθενά στο Εξωτερικό ας πούμε που πάμε, μπορεί να πούμε κανένα, αλλά δεν τα γράφουμε τα λέμε ζωντανά.

24. Την ώρα κάποιου διακονήματος ή στην τράπεζα ψέλνεται τραγούδια;

Όχι τόσο όχι. Στις τράπεζες τις πανηγυρικές ψέλνουμε κομμάτια, και εκεί αν οι ψάλτες οι φιλοξενούμενοι μπορεί να πουν και κάτι παραπάνω ας πούμε.

Αυτές ήταν οι ερωτήσεις, ευχαριστούμε πολύ πατέρα Βασίλειε!

Παράρτημα II

Εικόνα 46. Η είσοδος της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 47. Ο προσκυματικός ναός για τον κόσμο αφιερωμένος στον Όσιο Διονύσιο τον εν Ολύμπω.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 48. Το δεξιό ψαλτήρι στο ναό Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 49. *Ο Άγιος Παΐσιος στην Ιερά Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω*
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 50. Η βιβλιοθήκη της ιεράς Μονής Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 51. Το άβατο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 52. Η είσοδος του κεντρικού ναού της Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 53. Εικόνες από την παλαιά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω την περίοδο πριν της
καταστροφής του 1943.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 54. Ο Άγιος Διονύσιος ο εν τω Ολύμπω.

Παλαιά θαυματουργός εικόνα του Οσίου Διονυσίου η οποία βρίσκεται μέσα στο Καθολικό του άβατου.

Πηγή: 1943-2003: Εξήντα χρόνια μετά την καταστροφή (Ιερά Μονή Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, 2004).

Εικόνα 55. Η είσοδος της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 56. Το καμπαναριό της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου.
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

Εικόνα 57. Η πύλη της Ιεράς Μονής Αγίας Τριάδος Σαρμού Ολύμπου (Εσωτερική άποψη).
Φωτογραφία από προσωπικό αρχείο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία εντάσσεται στον κλάδο της εθνομουσικολογίας και για τη διεξαγωγή της πραγματοποιήθηκαν μουσικολογικές αναλύσεις σε συνδυασμό με επιτόπια έρευνα σε Ιερά Μοναστήρια του Ολύμπου και συγκεκριμένα στην Ι.Μ. Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και στην Ι.Μ. Αγίας Τριάδος Σπαρμού Ολύμπου. Η παρούσα εργασία αφορά πτυχές της Βυζαντινής Μουσικής στα Μοναστήρια του Ολύμπου και ειδικότερα την Ψαλτική παράδοση διαχρονικώς των προαναφερθέντων Ιερών Μονών. Ο συνδυασμός της έρευνας επί του πεδίου με τις προσωπικές συνεντεύξεις των μοναχών των Ι.Μ. και τις μουσικολογικές πολυπρισματικές αναλύσεις, ανέδειξε ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του μουσικού πολιτισμού των δύο Μοναστηριών. Προσεγγίζεται η ιστορία τεσσάρων Μονών που βρίσκονται στον Όλυμπο, η θέση της Ψαλτικής τέχνης στα Μοναστήρια, τα βιώματα των πατέρων με την Ψαλτική παράδοση των Ι. Μ., οι δάσκαλοι βυζαντινής μουσικής που έχουν περάσει από τα μέρη αυτά, ιστορικές όψεις της μουσικής παράδοσης των Μοναστηριών, τα μουσικά χειρόγραφα που έχουν διατηρηθεί και γενικότερα η σχέση του Ολύμπου με το Άγιο Όρος. Επιπρόσθετα, γίνεται βιοϊστορική αναφορά στους πληροφοριοδότες μας, στα προσωπικά τους βιώματα με την Ψαλτική τέχνη και στη σχέση της ιερής αυτής μουσικής με τα νέα παιδιά. Εστιάζουμε σε ένα παλαιό και ακόμα ακαταλογογράφητο Στιχηράριο της Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, από το οποίο επιλέγουμε τέσσερα στιχηρά της ακολουθίας εις τιμήν του προαναφερθέντος Αγίου προς παλαιογραφική και μουσικολογική μελέτη.

ABSTRACT

This bachelor's thesis is part of the field of Ethnomusicology and in order to accomplish it, musicological analyses were carried out along with on-site research in the Holy Monasteries in the district of Mount Olympus, more specifically in the Monastery of Saint Dionysios and in the Monastery of the Holy Trinity in an area called Sparmos in Olympus. The present study is relevant to aspects of Byzantine Music in the Monasteries and particularly the Byzantine Chant tradition over time of the Monasteries mentioned above. The combination of the research in the field with the personal interviews of the monks living there and the musicological multi-prismatic analyses highlighted some special characteristics of the musical culture of both Monasteries. The history of each Monastery is approached, the position of Byzantine Chant art, the monks' experiences combined with the tradition, the Byzantine music teachers who have passed through these places, historical aspects based on the music tradition of the Monasteries, the musical manuscripts that have been preserved and finally the relationship between the Monasteries of Mount Olympus and Mount Athos. Moreover, a biohistorical reference is made to our informants, to their personal experiences with the Byzantine Chant art and how this sacred kind of music affects young children. We focus on an old and still uncatalogued Sticherarium of the Holy Monastery of Saint Dionysios in Olympus, from which we select four sticheras of the sequence in honor of the aforementioned Saint for paleographical and musicological study.